T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOĞU TÜRKÇESİ TEZKİRE-İ SEYYİD ÂFÂK HÂCEM [42b-62b] (GİRİŞ-GRAMER-METİN-ÇEVİRİ-NOTLAR-DİZİN)

Efsun YAVUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN

Çankırı – 2023

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOĞU TÜRKÇESİ TEZKİRE-İ SEYYİD ÂFÂK HÂCEM [42b-62b] (GİRİŞ-GRAMER-METİN-ÇEVİRİ-NOTLAR-DİZİN)

Efsun YAVUZ

ORCID: 0000-0002-6589-1890

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iv
TEZ KABUL VE ONAY v
ÖNSÖZ vi
ÖZET vii
ABSTRACT viii
KISALTMALAR, SEMBOLLER VE İŞARETLER ix
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ xi

1. GİRİŞ 1

1.1. Hocalar Dönemi ve Hidâyetullah Âfâk Hoca 1
1.2. Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem 5
1.3. Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem Adlı Eserin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri 5

2. BÖLÜM – GRAMER (GRAMMAR) 7

2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ (ORTHOGRAPHY) 7
2.1.1. Ünlülerin Yazımı 7
2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı 8
2.1.3. Hemze'nin (ء) Yazımı 9
2.1.4. Eklerin Ayrı Yazımı 9
2.1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı 10
2.2. FONOLOJİ (PHONOLOGY) 10
2.2.1. Ünlüler (Vowels) 10
2.2.1.1. Ünlü Uyumu (Vowel Harmony) 10
2.2.1.2. Ünlü Değişmesi (Vowel Gradation) 10
2.2.1.3. Ünlü Düşmesi (Vowel Elision) 11
2.2.1.4. Kaynaşma (Contraction) 11
2.2.2. Ünsüzler (Consonants) 12
2.2.2.1. Ünsüz Düşmesi (Consonant Elision) 12
2.2.2.2. Ünsüz Değişmesi (Consonant Gradation) 12
2.2.2.3. Ünsüz Sedasızlaşması (Consonant Devoicing) 13
2.3. MORFOLOJİ (MORPHOLOGY) 14
2.3.1. Kelime Yapımı – Yapım Ekleri (Word Formation) 14
2.3.1.1. İsim Yapımı (Noun Formation) 14
2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri 14
2.3.1.1.2. Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri 15
2.3.1.2. Fiil Yapımı (Verb Formation) 16
2.3.1.2.1. İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri 16
2.3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekleri 17
2.3.2. İsimler – Çekim Ekleri (Denclention) 18
2.3.2.1. Çokluk Eki (Plural Suffix) 18
2.3.2.2. İyelik Ekleri (Possesive Suffixes) 18
2.3.2.3. Aitlik Eki (Pronominal Suffix) 19
2.3.2.4. Hal Ekleri (Case Endings) 19

2.3.2.4.1. Yalın Hal (Nominatif) 19
2.3.2.4.2. İlgi Hali Eki (Genitif) 19
2.3.2.4.3. Belirtme Hali Eki (Akkuzatif) 19
2.3.2.4.4. Yönelme Hali Eki (Datif) 20
2.3.2.4.5. Bulunma Hali Eki (Lokatif) 20
2.3.2.4.6. Ayrılma Hali Eki (Ablatif) 21
2.3.2.4.7. Vasıta (Araç) Eki (İnstrumental) 21
2.3.2.4.8. Eşitlik Eki (Ekvatif) 21
2.3.2.4.9. Yön Hali Eki (Direktif) 21
2.3.2.5. Soru Eki mU (Interrogative Paride) 21
2.3.3. Sıfatlar (Adjectives) 22
2.3.3.1. Niteleme Sıfatları (Qualificative Adjectives) 22
2.3.3.2. Belirtme Sıfatları (Determinative Adjectives) 22
2.3.3.2.1. İşaret Sıfatları (Demonstratives) 22
2.3.3.2.2. Sayı Sıfatları (Numerals) 22
2.3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları (Cardinals) 22
2.3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları (Ordinals) 23
2.3.3.2.3. Soru Sıfatları (Interrogative Adjectives) 23
2.3.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları (Indefinite Adjectives) 23
2.3.4. Zamirler (Pronouns) 24
2.3.4.1. Şahıs Zamirleri (Personal Pronouns) 24
2.3.4.2. İşaret Zamirleri (Demonstrative Pronouns) 26
2.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri (Indefinite Pronouns) 27
2.3.4.4. Dönüşlülük Zamiri (Reflexive Pronoun) 27
2.3.5. Soru Sözleri (Interrogative Words) 28
2.3.6. Zarflar (Adverbs) 28
2.3.6.1. Zaman Zarfları (Time Adverbs) 28
2.3.6.2. Yer-Yön Zarfları (Direction Adverbs) 28
2.3.6.3. Miktar Zarfları (Quantity Adverbs) 29
2.3.6.4. Tarz Zarfları (Manner Adverbs) 29
2.3.7. Edatlar (Particles) 29
2.3.7.1. Çekim Edatları (Postpositions) 29
2.3.7.2. Bağlama Edatları (Connectives) 29
2.3.7.3. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları (Comparatives) 30
2.3.7.4. Kuvvetlendirme Edatları (Intensives) 30
2.3.7.5. Soru Edatları (Interrogatives) 30
2.3.7.6. Ünlem Edatları (Exclamatories) 30
2.3.8. Fiil Çekimi (Conjugation) 30
2.3.8.1. Basit Çekim (Simple Tenses) 30
2.3.8.1.1. Haber Kipleri (Indicatives) 31
2.3.8.1.1.1. Hikâye Edilen Geçmiş Zaman (Past Definite Tense) 31
2.3.8.1.1.2. Rivayet Edilen Geçmiş Zaman (Past Indefinite Tense) 32
2.3.8.1.1.3. Geniş Zaman (Simple Present Tense) 32
2.3.8.1.1.4. Şimdiki Zaman (Continuous Tense) 34
2.3.8.1.1.5. Gelecek Zaman (Future Tense) 35
2.3.8.1.2. Dilek Kipleri (Desiteratives) 36
2.3.8.1.2.1. Emir (Imperative) 36
2.3.8.1.2.2. Şart (Conditional) 37
2.3.8.1.2.3. Gereklilik (Necessitative) 37

2.3.8.2. Birleşik Çekim (Complex Tenses) 38
2.3.8.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi (Past Definite Complex Tense) 38
2.3.8.3. Fiil Çekiminde Soru (Interrogative Conjugations) 38
2.3.8.4. Partisipler (Participles) 38
2.3.8.5. Gerundiumlar (Gerunds) 39
2.3.8.6. Esas Yardımcı Fiiller (Basic Auxiliary Verbs) 40
2.3.8.7. Birleşik Fiiller (Complex Verbs) 41
2.3.8.7.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller 41
2.3.8.7.1.1. Yeterlilik Birleşik Fiili 41
2.3.8.7.1.2. Tezlik Birleşik Fiili 41
2.3.8.7.1.3. Süreklilik Birleşik Fiili 41
2.3.8.7.2. İsim ve Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller 42

3. BÖLÜM – METİN (TRANSKRİPSİYON) 43

4. BÖLÜM– ÇEVİRİ (TRANSLATION) 72

NOTLAR (NOTES) 101

5. BÖLÜM – DİZİN (GRAMMATICAL INDEX) 103

6. SONUÇ 202

KAYNAKÇA 203
EKLER 207
TIPKIBASIM 208
ÖZGEÇMİŞ 229

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem [42b-62b] (Giriş-Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

30 /05/ 2023

İmza

Efsun YAVUZ

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Efsun YAVUZ tarafından hazırlanan *Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem [42b-62b] (Giriş-Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)* başlıklı bu çalışma, *30.05.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Zeliha GADDAR	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Halil İbrahim USTA	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..../..../ 202.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Âfâk Hoca'yı konu alan tezkire, İsveç'teki İsveç Lund Üniversitesi Kütüphanesi Jarring Koleksiyonu içerisinde Prov.22 numarasında kayıtlıdır. Eserin müellifinin kim olduğu bilinmemekle birlikte metnin ketebe kaydına göre 1929 senesinde istinsah edildiğine yönelik bilgiler yer almaktadır. Fonolojik ve morfolojik açıdan incelendiğinde metin üzerinde Çağatay Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesinin dil özelliklerinin etkisi tespit edilmektedir. Bu açıdan eserin bir geçiş dönemi eseri olduğu görülmektedir.

Bu çalışma, Giriş, Gramer, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin bölümlerinden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde Seyyid Âfâk Hoca ile eserin yazılmış olduğu dönem ve bölgeyi siyasî, kültürel, sosyal bir olgu olarak inceleyerek bilgilendirmek amaçlanmıştır. "Gramer" kısmında metnin yazım özellikleri belirtilip sonra fonolojik ve morfolojik yönden detaylı bir dil incelemesi yapılmıştır. "Metin (Transkripsiyon)" kısmında yazım özelliklerine ve transkripsiyon esasına uygun olarak Arap harflerinden Latin harflerine aktarım yapılmıştır. "Çeviri" kısmında Latin harflerine aktarılan metnin günümüz Türkçesine aktarımı yer almaktadır. İmlâ, tercüme ve anlam bakımından bazı kelimelerle ilgili "Notlar" başlığı altında bilgilendirme yapılmıştır. "Dizin" kısmında ise metnin alfabetik olarak gramatikal dizini oluşturularak söz varlığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Dizin oluşturulurken Dizin programı Cibakaya 2.2 kullanılmıştır. Son olarak eklerde, Arapça veya Farsça iktibasların Türkçeye aktarılmış hali verilmiş, metnin "Tıpkıbasım"ı ise çalışmanın sonuna eklenmiştir.

"*Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem*" adlı eserin [42b-62b] kısmını bana tez konusu olarak veren, tez çalışmamın ilk aşamasından son aşamasına kadar yardımlarını esirgemeyen, beni her zaman destekleyen, bilimsel bakış açısıyla bana yön gösteren değerli danışman hocam *Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN'* a teşekkürlerimi sunarım.

30/05/ 2023

Efsun YAVUZ

ÖZET

Tezin Başlığı : Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem [42b-62b] (Giriş-Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)

Tezin Yazarı : Efsun YAVUZ

Danışman : Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 30/05/2023

Arap harfleriyle yazılmış olan bu eserin, Yarkent'ten 1929 yılında alınmış bir nüsha olduğu ve bu nüshanın 1982'de Jarring Koleksiyonu'na bağışlanmış olduğu bilinmektedir. Eser, İsveç Lund Üniversitesi Kütüphanesi Jarring Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan bu çalışma (Giriş-Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin) olmak üzere 6 bölümden oluşmaktadır. Eklerde Arapça veya Farsça iktibasların Türkçeye aktarılmış hali verilmiş, metnin "Tıpkıbasım"ı ise çalışmanın sonuna eklenmiştir. Eserin [42b-62b] kısmı incelenmiştir. Giriş bölümünde Seyyid Âfâk Hoca'nın hayatı, dönemi hakkında detaylı bilgiler verilip "*Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem*" adlı metnin Türk Edebiyatındaki yerine değinilmiştir. Fonolojik ve morfolojik açıdan incelendiğinde Çağatay Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesinin dil özelliklerinin etkisi metin üzerinde tespit edilmiştir. Bazı kelimeler üzerinde gramatikal ve etimolojik tespitler yapılmıştır. Dizin bölümüyle beraber metnin zengin bir söz varlığına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma ile Doğu Türkçesi üzerine yapılacak olan yeni çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem, Doğu Türkistan, Çağatay Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi

ABSTRACT

Thesis Title **:** East Turkish Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem [42b-62b] (Indroduction-Grammar-Text-Translation-Notes-Index)

Author **:** Efsun YAVUZ

Supervisor **:** Associate Professor Doctor Mehmet Turgut BERBERCAN

Department **:** Turkish Language and Literature

Thesis Type **:** Master's Thesis

Date **:** 30/05/2023

It is known that this work, written in Arabic letters, is a copy from Yarkent in 1929 and this copy was donated to the Jarring Collection in 1982. The work is in the Jarring Collection of the Lund University Library, Sweden. This study, which was prepared as a Master's Thesis, consists of 6 parts (Introduction-Grammar-Text-Translation-Notes-Index). The translations of Arabic or Persian quotations into Turkish are given in the appendices, and the "Facsimile" of the text is added at the end of the study. Part of the work [42b-62b] has been examined. In the introduction, detailed information about Seyyid Âfâk Hodja's life and period is given and the place of the text named "Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem" in Turkish Literature is mentioned. When examined phonologically and morphologically, the effect of the language features of Chagatai Turkish and New Uyghur Turkish was determined on the text. Grammatical and etymological determinations were made on some words. Along with the index section, it has been determined that the text has a rich vocabulary. With this study, it is aimed to contribute to new studies on Eastern Turkish.

Keywords: Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem, East Turkestan, Chagatai Turkish, The New Uyghur Turkish

KISALTMALAR, SEMBOLLER VE İŞARETLER

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
ayr.	Ayrıca
bk.	Bakınız
ET.	Eski Türkçe
Far.	Farsça
İng.	İngilizce
ka.	Kişi adı
ma.	Melek adı
Moğ.	Moğolca
Soğ.	Soğdca
T.	Türkçe
ya.	Yer adı

Semboller ve İşaretler

A, I, U	a/e, ı/i, u/ü değişimi
G, K	g/ġ, k/ķ değişimi
+	İsim kökü ya da isim gövdesine eklenen yapım eki veya çekim eki
-	Fiil kökü ya da fiil gövdesine eklenen yapım eki veya çekim eki; alıntı kelimelerdeki tamlama; ayrı yazılan ek veya kelimeler
<	Bu biçimden gelir
>	Bu biçimi izler
~	benzer biçim, alternans okuyuş

{ }	Metinden çıkarılan kısım
[…]	Tespit edilemeyen kelime
[ ]	Kelimenin aslı; metne eklenen harf, hece, kelime
/ /	Fonem ya da morfem parantezi
*****	Tespit edilemeyen kök veya gövde, ek; tahmin edilen biçim

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا	a, e, ā	ش	ş
آ	ā	ص	ṣ
او	o, ö, u, ü	ض	ḍ, ż
ایـ	é	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	ẓ
پ	p	ع	‘
ت	t	غ	ġ
ث	s̱	ف	f
ج	c, ç	ق	ḳ
چ	ç	ك	k, g
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	d̲, z̲	نك	ŋ
ر	r	ه	h, a, e
ز	z	و	o, ö, u, ü, ū, ō, v
ژ	j	ى	é, ı, i, ī, y
س	s	ء	’

1. GİRİŞ

1.1. Hocalar Dönemi ve Hidâyetullah Âfâk Hoca

Kaşgar Hanlığı, Yarkend Hanlığı şeklinde de adlandırılan "Saîdiye Hanlığı" bugün Çin bölgesinin toprakları üzerinde yer almıştır.[1] "Tarihte burası Doğu Türkistan, Küçük Buhara, Kaşgarya ve Altışehir (Aksu, Üç Turfan, Hotan, Kaşgar, Yarkend ve Kuça) isimleriyle de anılmıştır."[2] Bu şehirler, İslam dinini ihyâ etmek için din uğruna savaşların yapıldığı, mücadelelerin verildiği şehirlerdir. Hadiselerin çoklukla gerçekleştiği yer, Doğu Türkistan bölgesidir. Bu bölge yerüstü ve yeraltı kaynakları yönünden dünyanın en önemli yerlerinden birisidir.[3] Asya'nın merkezi konumunda olan Doğu Türkistan bölgesi üzerinde hâkimiyet kurmak bir nevi Asya üzerinde de hâkimiyet kurmak manasına gelmektedir.[4] Coğrafî konumu yönünden önemli bir yer olan Doğu Türkistan bölgesinde iktidar mücadeleleri de yaşanmıştır.

Saîdiye Hanlığı, adını "Sultan Said Han"dan alıp 16. yüzyılın başlarında bu bölgede kurulmuştur.[5] Sultan Said Han, Mâverâünnehir bölgesinde Özbeklere üstünlük sağlayamayacağını anlayınca bu bölgeden ayrılıp Mirza Ebubekir'in hâkimiyet kurduğu Kaşgar şehrine gelip Mirza Ebubekir'e karşı galibiyet elde ederek 1696 senesine kadar varlığını sürdürmüştür.[6]

Sultan Said Han'ın vefatından sonra yönetimin başına gelen Abdurreşid Han, Abdulkerim Han, Muhammed Han devrinde hanlıkta sıkıntılı zamanların yaşandığı kadar en zirve zamanların da yaşandığı görülmektedir. Muhammed Han'ın vefatından sonra hanlıkta yaşanmış olan kargaşalar Abdullah Han zamanında toparlanmaya başlamıştır.[7] Bu hanlık döneminde başa gelen hocalar, dinî konular üzerinde söz sahibi olduğu kadar siyasî konular üzerinde de söz hakkına sahip olmuştur.

---

[1] Muhammed Bilal Çelik, "Saidiye Hanlığı ve Hocalar Devri Kaynakları (1514-1762)", *History Studies*, cilt: 4, sayı: 4, 2012, s. 65.

[2] Çelik, a.g.m., s. 65.

[3] Enis Şahin, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 3, 1995, s. 97.

[4] Cengiz Alyılmaz, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 7, 1997, s. 159.

[5] Çelik, a.g.m., s. 65.

[6] a.g.m., s. 66.

[7] a.g.m., s. 66.

"Doğu Türkistan topraklarında egemenlik süren Saîdiye Hanlığı'nın (1465-1759) son 77 yıllık evresinde idarî gücünü kaybetmesinin bir sonucu olarak Hocalar Devri denilen dönem başlamıştır."[8]

"Mahdûm-ı Âzam" ismiyle anılan Hoca Ahmed Kâsânî, 1461 senesinde Fergana vadisi toprakları üzerinde bulunan Kâsân adlı bir kasabada dünyaya gelmiştir.[9] Nakşibendî tarikatının şeyhi olan Hoca Ahmed Kâsânî, siyasî yönden hâkimiyet kurmak amacıyla sûfîler ile hanlar arasında siyasî ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.[10] Onun neslinden gelen hocalar bu bölgedeki hâkimiyetin sağlanamamış olmasından faydalanarak nüfuzlarını gün geçtikçe arttırıp otoriteyi ele geçirme noktasına kadar gelebilecek bir güçte olmuşlardır.[11]

1542 senesinde vefat eden Hoca Ahmed Kâsânî'nin vefatından sonra Hoca İshak Velî ile İşân Kelân adlı iki oğlu arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Bu anlaşmazlık sonucunda Nakşibendî tarikatı "Aktağlık" ve "Karatağlık" olarak ikiye ayrılmıştır.[12] "Hoca Kelân'ın sâliklerine "Işkiyye" veya "Aktağlık", İshak Hoca sâliklerine ise "İshakiye" veya "Karatağlık" adı verilmiştir. Aktağlık Hocaları'nın merkezi Kaşgar iken, Karatağlık Hocaları'nın merkezi Yarkend"[13] olmuştur. Hoca Ahmed Kâsânî'nin iki oğlunun neslinden gelen Aktağlıklar, Karatağlıklar grubunda bulunan hocaların birbirlerine karşı düşmanlıklarının devam etmesi sonucunda yaşanan çatışmalar dönemin tarihî seyrini gözler önüne sermektedir.

Kelân Hoca'nın "Hoca Âfâk" ile "Hoca Yusuf" adlı iki evladının olduğu kaydedilen bilgiler arasında yer almaktadır.[14] Kelân Hoca'nın vefatının ardından yerine Âfâk Hoca geçmiştir.

1626 senesinde Kumul şehrinde dünyaya gelen Seyyid Âfâk Hoca'nın kaynaklarda "Hoca Hidâyetullah" veya "Appak Hoca" isimleriyle de anıldığı görülmektedir. "Appak" kelimesi, Farsçada (âlem) anlamına gelen "âfâk" kelimesinin halk

[8] Orsolya Saraç, "Babarahîm Meşreb'in Pîri Hidâyetullah Âfâk Hoca", *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, 2021, s. 109.

[9] Saraç, a.g.m., s. 113.

[10] a.g.m., s. 109.

[11] Coşkun Kumru, "Tezkire-i Hâcegân'a Göre Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi", *Ulakbilge*, cilt: 5, sayı: 14, 2017, s. 1249.

[12] Çelik, a.g.m., s. 67.

[13] Saraç, a.g.m., s. 109.

[14] Kumru, a.g.m., s. 1253.

ağzındaki bir söyleyiş biçimidir. Âfâk Hoca için "âlem hocası" anlamında olan unvanın kullanıldığı bilinmektedir.[15] "Sözcüğün bu şekle gelmesinde, Doğu Türkçesi'ndeki "bembeyaz" anlamına gelen "appak" sözcüğünün de rolü vardır."[16] Âfâk Hoca ayrıca etrafındaki kişiler tarafından "Seyyid" ismiyle de anılmıştır.

Seyyid Âfâk Hoca, gençlik döneminde medrese ile sûfî tekkelerine gitmiştir. Babasının vefatından sonra tarikat içerisinde şeyhlik derecesine yükselmiştir. 1650-1660 seneleri arasında Türkistan bölgesinde yapmış olduğu yolculuk sırasında o bölgede yer alan kutsal yerleri de ziyaret etmiştir.[17] Seyyid Âfâk Hoca'nın Doğu Türkistan bölgesinde İslam dininin ihyâ edilmesinde önemli bir etkisi olmuştur.[18]

Kelân Hoca'nın ölümünün ardından Seyyid Âfâk Hoca onun yerine geçerek Aktağlık grubunun önderliğini yapmıştır. O dönem de yaşanan çatışmalar sonucunda Aktağlıkların güçleri azalırken, Karatağlıkların güçleri giderek artmaktaydı. Aktağlık grubunun önderi Seyyid Âfâk Hoca'nın bu bölgeden ayrılarak ilkin Keşmir'e sonra Tibet'e gittiği bilinmektedir.[19] Tibet bölgesine geçerek orada Dalay Lama ile bir görüşme yapıp içinde bulunduğu durumu anlatmıştır. Bu görüşme sonucunda Dalay Lama, Cungar Hanı'na Âfâk Hoca'nın yurdunu tekrardan geri alması hususunda ona destekte bulunmasına dair bir mektup yazmış daha sonra yazmış olduğu mektubu Âfâk Hoca'ya vermiştir. Seyyid Âfâk Hoca, bu mektubu teslim aldıktan sonra Cungar Hanı Galdan'ın yanına gelip mektubu ona vermiştir. Galdan, bu isteği geri çevirmeyip ordusuyla birlikte işgal girişimlerinde bulunmuştur.[20] İşgal girişimlerinden sonra Cungarların destek olması sonucunda "Afak Hoca bütün Altışehir tahtına han ilan edilmiştir."[21] Ancak Seyyid Âfâk Hoca, Cungar Hanı Galdan'ın itaati ve himayesi altında olduğu için düzenli olarak her sene sabit bir miktarda vergi vermiştir.[22] Seyyid Âfâk Hoca, evladı Hoca Yahya'yı Kaşgar şehrine vali olarak tayin edip o şehir üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Coğrafî konumu

[15] İklil Kurban, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 3.

[16] Kurban, a.g.e., s. 3.

[17] Alexandre Papas, "Khojas of Kashgar", *Oxford Research Enclopedia of Asian History*, Oxford University Press, New York 2017, s. 7.

[18] Saraç, a.g.m., s. 116.

[19] Çelik, a.g.m., s. 67.

[20] Nureddin İzbasar, "Oyratların Doğu Çağatay Hanlığı ve Yarkent Hanlığıyla İlişkileri", *History Studies*, cilt: 15, sayı: 1, 2023, s. 33.

[21] Kumru, a.g.m., s. 1254.

[22] Feyzullah Uygur, "Mançuların İlk Doğu Türkistan İstilâsı", *Tarih Dergisi*, sayı: 63, 2016, s. 29.

yönünden önemli bir bölge olan Doğu Türkistan'ın yönetimini ele geçirerek Karatağlılar grubunda bulunan kişileri yurttan göndermiş yurttan ayrılmayanları da yok ederek Karatağlılara karşı üstünlüğünü sağlamıştır.[23] Karatağlık grubundan olan iki kardeş, Danyal Hoca ve Şuayip Hoca artan bu baskılara karşı dayanamayınca bu bölgeden ayrılarak Keşmir bölgesine kaçmıştır.[24]

Seyyid Âfâk Hoca, hükümdarlık ile hocalık görevini birlikte sürdüremeyeceğini anlayınca çıkmış olduğu bu "tahtı İsmail Han'ın kardeşi Muhammed Emin'e bırakmış, kendisi de İsmail Han'ın kardeşi olan Hanım Pâdişâh ile evlenmiştir."[25]

Tahtın başına geçip hükümdarlık görevini yürüten Muhammed Emin Han'a karşı bir gün suikast girişiminde bulunulmuş, bu suikast sonucunda vefat etmiştir. Muhammed Emin Han'ın vefatından sonra Seyyid Âfâk Hoca tahtın başına geçmeye karar vererek hükümdarlık görevini sürdürmüştür.[26]

Seyyid Âfâk Hoca, Karatağlık grubunun önderi Kürşad Hoca'nın öldürülmesini emretmiştir. Kürşad Hoca'nın ölümünden sonra bölgede yaşamını sürdüren Karatağlıklar grubunda bulunan herkesin yok edilmesini emretmiştir.[27] Bu tepkiler de gitgide artmaya başlamıştır. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Seyyid Âfâk Hoca'nın vefat tarihi 1693'tür.[28] Seyyid Âfâk Hoca'nın vefatının ardından hocalar arasında iç çekişmeler başlamıştır. İç çekişmeler "şiddet ve çatışma eylemlerini de beraberinde getirdi."[29]

Doğu Türkistan bölgesinde başa gelen hocalar İslam dinini ihyâ etmekle birlikte bu bölgede yaşayan insanların birlik ve beraberlik içinde olmasını amaçlamışlar ve bu amaçlar doğrultusunda hareket etmişlerdir.[30]

[23] Saraç, a.g.m., s. 117.
[24] Kurban, a.g.e., s. 60.
[25] Kumru, a.g.m., s. 1254.
[26] a.g.m., s. 1254.
[27] Saraç, a.g.m., s. 118.
[28] Uygur, a.g.m., s. 29.
[29] a.g.m., s. 29.
[30] Saraç, a.g.m., s. 118.

1.2. Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem

"Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem" adlı tezkire çalışması el yazması açısından zengin bir koleksiyon olan "Jarring Koleksiyonu" içerisinde bulunmaktadır.

Jarring Koleksiyonu, Gunnar Jarring'in Uygur bölgesinde yapmış olduğu araştırmalar sonucunda eriştiği dil malzemelerinin içinde bulunduğu bir koleksiyondur.

> *"Klasik ve Geç Dönem Çağatay Türkçesi metinlerinden Erken Dönem Yeni Uygurca yazılmış metinlere kadar uzanan geniş bir dil yelpazesi içindedir. Jarring'in elde ettiği, derlediği ve sınıflandırdığı malzemeler, Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nde, "The Jarring Collection" ismiyle kayıtlı olup bu kütüphanenin en zengin koleksiyonlarından biridir."*[31]

Lund Üniversitesi Kütüphanesi'nde Jarring Koleksiyonu'nun Prov.22 numarasında kayıtlı olan bu eser, Doğu Türkçesiyle yazılmıştır. Arap harfleriyle yazılan eserin [3a-22a] kısmı Zeynep Demir tarafından, [22b-42a] kısmı Kader Çamur tarafından bir yüksek lisans tezi olarak ele alınmıştır. Eserin (3a) kısmının yer aldığı sahifesi 12 satırdan, (3b-42a)'nın yer aldığı sahifeler 14 satırdan oluşmaktadır. Bu tezde ise ele alınan yazmanın [42b-62b] kısmı incelenmiştir. (42b-62a)'nın yer aldığı sahifeler 14 satırdan, (62b)'nin yer aldığı sahife 9 satırdan oluşmaktadır. Eser, devrin tarihî, askerî, siyasî ve sosyal yapısıyla ilgili bilgiler de sunmaktadır. Metnin ketebe kaydı, eserin 1929 senesinde istinsah edildiğini belirtmektedir. Bu eserin müellifinin kim olduğu bilinmemektedir.

1.3. Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem Adlı Eserin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri

"Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem" adlı bu eser, Doğu Türkistan bölgesinin dinî ve siyasî yaşamında önemli bir konumda olan Seyyid Âfâk Hoca'nın yaşam öyküsüyle birlikte devrin tarihî, sosyal ve siyasî unsurları hakkında bilgiler vermektedir. Seyyid Âfâk Hoca'nın yaşam tarzı, fikirleri ve "Hocalar Devri"ndeki konumuyla ilgili bilgiler aktarması yönünden önemli bir eserdir.

[31] Mehmet Turgut Berbercan, "İsveç Türkolojisinden İki Bilgin: Gustaf Raquette ve Gunnar Jarring", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, sayı: 10, 2017, s. 47.

Tasavvufî, dinî içerikli el yazmalar, döneme ışık tutarak o dönem de oluşan tarikatların işleyiş şeklini, hocaların halkı yönlendirme şeklini, birlik ve beraberliğin sağlanması gibi hususlarla ilgili nasıl bir yöntemin izlendiğine yönelik bilgiler vermektedir.[32]

"Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem [42b-62b]" isimli bu çalışma üzerinde fonolojik ve morfolojik yönden ayrıntılı bir şekilde dil incelemesi yapılarak metin üzerindeki Çağatay Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinin dil özellikleri tespit edilmiştir. Bu eser hem gramer hem söz varlığı hem de tarihî açıdan oldukça önemli bir eserdir.

[32] Saraç, a.g.m., s. 125.

2. BÖLÜM – GRAMER (GRAMMAR)

2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ (ORTHOGRAPHY)

Harekesiz olarak [Arapça veya Farsça yazılmış metin parçalarında, kalıplaşmış sözlerde ve okuyucuyu uyarmak amacıyla bazı kelimelerde harekenin kullanıldığı görülmektedir: *tofçaḳ* تُفچاق (81/10), *ḫulḳ* خُلق (86/1), *büt-ḫāne* بُتخانه (89/7), *ḳum* قُم (93/3), *ḳul* قُل (98/10)] Arap harfleriyle yazılmış olan metin, herhangi bir tahribata uğramamıştır. Çok fazla olmamakla birlikte tekrarlı yazımlar, harf atlamaları görülür. Ayrıca metinde Arapça ve Farsça kelimelerin özen gösterilerek yazıldığı fakat Arapça, Farsça ve Türkçe kelime gövdelerine eklenen eklerin aynı özende yazılmadığı görülmektedir.

2.1.1. Ünlülerin Yazımı

● a, e

Ön seste *elif* (ا) ile yazılır: *anıŋ* انینک (80/10), *aydı* ایدی (80/6), *atam* اتام (109/8), *edeb* ادب (103/10), *eşrefī* اشرفی (107/4), *eger* اکر (108/4), *engüşt* انکشت (111/12), *emr* امر (113/6)

/a/ ünlüsünün *medli elif* (آ) ile yazıldığı örnekler de bulunmaktadır: *ādem* آدم (87/4), *āb* آب (89/1), *āḫir* آخر (94/2), *ārī* آری (105/12)

İç seste *elif* (ا) ile yazılır: *yarlıġ* یارلیغ (90/14), *bolġay* بولغای (91/4), *bilmek* بیلماک (108/9), *saldılar* سالدیلار (104/12), *ḳılġan* قیلغان (113/12)

Son seste genellikle *elif* (ا) bazen de *güzel he* (ه) ile yazılmaktadır: *saŋa* سنکا (82/3), *aŋa* انکا (87/7), *üzre* اوزره (109/13), *yana* ینه (119/8), *ne* نه (110/9)

● é

Yalnızca ilk hecede kullanılan *kapalı e* (é) *elif* + *y* (ای) biçiminde yazılmaktadır: *égiz* ایکیز (102/2), *éki* ایکی (112/7), *értesi* ایرته سی (100/5), *éşikige* ایشیکیکا (83/13)

● **ı, i**

Ön seste *elif + ye* (ای) biçiminde yazılmaktadır: *ısıtıŋ* ایسی تینک (104/7), *ilgeri* ایلکاری (83/5), *iberdi* ایباردی (92/14), *içide* ایچیده (85/5), *işkil* ایشکل (104/11), *iş* ایش (108/6)

İç seste ve son seste *ye* (ی) ile yazılmaktadır: *ḳılıp* قیلیب (80/9), *yüzideki* یوزیداکی (84/5), *yurtnı* یورتنی (97/6)

● **o, ö, u, ü**

Ön seste *elif + vav* (او) biçiminde yazılmaktadır: *olturdılar* اولتوردیلار (80/3), *ol* اول (80/5), *uluġı* اولوغی (110/14), *özi* اوزی (110/9), *üzre* اوزره (109/13)

İç seste ve son seste *vav* (و) ile yazılmaktadır: *yürür* یورور (109/3), *künlük* کونلوک (87/6), *üçün* اوچون (88/1), *uyḳudın* اویقودین (83/9), *ötükni* اوتوک نی (106/1), *şol* شول (118/3)

2.1.2. Ünsüzlerin Yazımı

● **ç**

Ön ses, iç ses ve son seste bulunan /ç/ ünsüzü için cim (ج) ile çim (چ) kullanılmaktadır: *çerigi* چریکی (90/5), *çoŋ* چونک (92/2), *çoġnı* چوغنی (104/5), *çilim* چیلیم (106/3), *çay* چای (113/3), *üçün* اوچون (88/1), *üç* اوچ (111/14), *ḳorḳunç* قورقونج (88/6)

● **ŋ**

Nazal /ŋ/ sesi genellikle (نک) biçiminde yazılmaktadır: *anıŋ* انینک (80/10), *miŋ* مینک (81/6), *aŋa* انکا (87/7), *yaŋlıġ* ینکلیغ (88/5), *çoŋ* چونک (92/2), *diŋ* دینک (95/1)

● **p**

Yalnızca Farsça ve Türkçe kelimelerde kullanılan /p/ ünsüzü genellikle *pe* (پ) ile yazılmaktadır. Gerundium (zarffiil) eklerinden biri olan /-p/ umumiyetle be (ب) biçiminde yazılmaktadır: *dép* دیب (80/6), *ḳılıp* قیلیب (80/9), *bolup* بولوب (81/14), *alıp* الیب (84/2), *salıp* سالیب (89/1), *pād-şāh* پادشاه (82/3), *pāk* پاک (92/5), *putumnı* پوتومنی (114/4), *pesend* پسند (82/1)

● **s**

Metindeki Türkçe kelimelerde bulunan /s/ ünsüzü için yalnızca *sin* (س) kullanılmaktadır: *sıġadur* سیغادور (80/10), *sordı* سوردی (80/12), *salġalı* سالغالی (81/12), *sürdiler* سوردیلار (91/2), *söz* سوز (97/7)

● **t**

Metindeki Türkçe kelimelerde bulunan /t/ ünsüzü için yalnızca *te* (ت) kullanılmaktadır. İstisna olarak sesteş *at* (at, binek hayvanı) ve at (ad, isim) kelimelerin yazımında, ayırt etme amacıyla *at* (at, binek hayvanı) *tı* (ط) ile yazılmaktadır: *aṭ* اط (116/12), *atlıḳ* اتلیق (83/7), *tuġ* توغ (82/12), *tégip* تیکیب (94/7), *tola* تولا (95/10), *tuzaḳ* توزاق (88/7)

2.1.3. Hemze'nin (ء) Yazımı

Metinde, Türkçede çoğunlukla kullanılmış olan, söyleyiş yoluyla da Türkçeleştirilen kimi hemzeli Arapça asıllı kelimelerin yazımında hemzenin bazen yazıldığı bazen de yazılmadığı görülür: *mes'ele* مسئله (105/8), *ṭā'ife* طائفه (105/11); Türkçe kelimelerin yazımında iki ünlü yan yana bulunmadığı için /v/ veya /y/ ünsüzleri iki ünlü arasına gelerek telaffuz edilmiş, bu telaffuzda zamanla metinlerin yazımında kullanılmıştır: *suvāl* سوال (120/1)

2.1.4. Eklerin Ayrı Yazımı

Metindeki çekim ve yapım eklerinin kelimelerden kimi zaman ayrı kimi zaman da bitişik yazıldığı görülür. Bu yazımın herhangi bir kaide etrafında oluşturulmadığı anlaşılmaktadır. Bu özellik Eski Uygur yazım geleneğinden gelmektedir: *aṣḥāb-lar* اصحاب لار (80/3), *efsūs-lar* افسوس لار (94/9), *iltifāt-lar* التفات لار (95/10), *ṭabaḳ-lar* طبق‌لار (106/11), *yārān-lar* یاران لار (110/11) *şevket-ler* شوکت لار (111/3), *velī-ler* ولی لار (84/11), *ādem-ler* آدم لار (88/11), *pād-şāh-nıŋ* پادشاه نینک (98/8), *mel'ūn-nıŋ* ملعون نینک (111/7), *'ālem-niŋ* عالم نینک (86/8) *cihān-nı* جهان نی (94/1), *ziyāret-ni* زیارت نی (82/6), *ötük-ni* اوتوک نی (106/1), *taḫt-ġa* تخت‌غا (102/7), *āḫiret-de* آخرت ده (110/6), *zemīn-din* زمین دین (105/10), *meṣel-lik* مثل لیک (87/5)

2.1.5. Kelimelerin Birleşik Yazımı

Metinde kimi kelimelerin bitişik yazıldığı görülmektedir: *zemān-dék* زماندیک (94/2), *bolġan-dék* بولغاندیک (115/3), *ol-vaḳtda* اولوقتده (83/3), *ol-ki* اولکی (114/6)

2.2. FONOLOJİ (PHONOLOGY)

2.2.1. Ünlüler (Vowels)

Metinde kullanılan kısa ünlüler şunlardır: /a/, /e/, /é/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/; uzun ünlüler ise /ā/, /ī/, /ō/, /ū/ şeklindedir. Uzun ünlüler hem Arapça hem de Farsçadan alınmış kelimelerde bulunur, sadece /ō/ Farsçadan alınan kelimelerde bulunmaktadır.

2.2.1.1. Ünlü Uyumu (Vowel Harmony)

Metinde kalınlık-incelik uyumu yönünden Türkçe kelimelerde güçlü bir uyumun olduğu görülmektedir: *başını* (90/9), *yaşımnı* (80/13), *tamlarġa* (98/11), *balalarġa* (91/11), *kétkenini* (97/13), *kélgenlerini* (99/12)

Arapça veya Farsça kökenli kelimelere getirilmiş olan kimi Türkçe eklerin eklendikleri kelimenin son hecesinde bulunan ünlünün kalınlık-incelik uyumuna uymadığı görülmektedir: *behiştġa* (103/3), *medreseġa* (81/8), *mertebeġa* (108/10), *ser-keşlıḳ* (91/4)

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan ve uymayan kelimeler bir arada yer almaktadır: *ḳolını* (84/10), *künide* (120/2), *üstige* (117/8), *aġzımġa* (108/5), *taşıġa* (111/5)

2.2.1.2. Ünlü Değişmesi (Vowel Gradation)

Metinde görülen ünlü nöbetleşmeleri şunlardır:

● **e ~ é**

> *"Karahanlıcanın ilk hecede bulunan e sesi, umumiyetle, on dördüncü yüzyıl ortalarına kadar Harezm Türkçesinde de muhafaza edilmiş; fakat daha sonraları ى ile veya Nehcü'l-Ferādis (1360) gibi harekeli metinlerde ى ile işaretlenen bir sese dönüşmeğe başlamıştır. Bu işaretin tam olarak ne ifade ettiği kesin bir şekilde ispatlanamaz. Muhtemelen e ve i'nin her ikisinden de farklı, yarı açık bir é'yi temsil etmektedir."*[33]

[33] János Eckmann, *Çağatayca El Kitabı,* (Çev: Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 33.

Metinde é < e değişimi : *keçe* (87/14) ~ *kéçe* (115/7), *ne* (110/9) ~ *né* (80/6) ; /é/ sesinin kelimelerde hâkim olduğu görülmektedir: *déydür* (106/1), *éki* (90/6), *értesi* (90/6), *éşikge* (104/8), *térip* (107/12), *yétmiş* (85/2), *yéttiler* (110/13)

● e ~ ö

İki heceli kelimelerin ilk hecesindeki /e/ ünlüsünü ikinci hecede bulunan yuvarlak ünlünün etkilemesiyle gerileyici benzeşmeye uğrayarak yuvarlaklaştığı görülmektedir: *ötükni* [< *etük*] (106/1), *töşükni* [< *teşük*] (116/9)

"/ev/ ses grubunun yuvarlaklaşma etkisiyle /öy/ ses grubuna dönüştüğü"[34] metinde tespit edilmiştir: *öyge* [< *ev*] (104/8)

● I ~ U

İki heceli kelimelerde ilerleyici benzeşme sonucunda ikinci hecede bulunan düz ünlünün yuvarlaklaştığı görülmektedir: *özüm* (81/12) ~ *özi* (81/8)

● ü ~ e

Kelimenin ikinci hecesinde bulunan dar-yuvarlak ünlü ile düz-geniş ünlünün değiştiği ya da nöbetleştiği örnek mevcuttur: *bölek* [< *bölük*] (118/6)

2.2.1.3. Ünlü Düşmesi (Vowel Elision)

İlk hecesinin açık, ikinci hecesinin ise kapalı olduğu iki heceli kelimelerin ünlüyle başlayan bir ek aldığı zaman ikinci hecesinde bulunan vurgusuz ünlünün düştüğü görülmektedir.[35] Metinde ünlü düşmesinin görüldüğü örnekler şu şekildedir: *köŋlini* [< *köŋül*] (95/14), *boynıġa* [< *boyun*] (101/14), *ornıġa* [< *orun*] (89/8), *oġlı* [< *oġul*] (100/9), *oġlanları* [< *oġul*+ *an*] (119/6), *aġzımġa* [< *aġız*] (108/5)

2.2.1.4. Kaynaşma (Contraction)

Birleşik kelime yapılırken art arda gelen iki ünlünün veya hecenin kaynaşarak tek hece veya tek ünlü şeklinde yer aldığı örnekler metinde şu şekildedir:

[34] Mehmet Turgut Berbercan, *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türkî) [Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım]*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2018, s. 44.

[35] Berbercan, a.g.e., s.45.

néçük [< *néçe ök*] (112/12), *şundaġ* [< *şunı teg*] (119/5), *andaġ* [< *anı teg*] (81/5)

2.2.2. Ünsüzler (Consonants)

Metinde kullanılan ünsüzler şunlardır: /b/, /c/, /ç/, /d/, /ḍ/, /ḏ/, /f/, /g/, /ġ/, /h/, /ḥ/, /ẖ/, /k/, /ḳ/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ṣ/, /ṩ/, /ş/, /t/, /ṭ/, /v/, /y/, /z/, /ż/, /ẓ/, /ẕ/

2.2.2.1. Ünsüz Düşmesi (Consonant Elision)

● ø < -r-

İç seste bulunan /-r-/ ünsüzünün korunduğu ve düştüğü örnekler bulunmaktadır: *érdi* (112/8) ~ *édi* (115/3), *birle* (81/8) ~ *bile* (91/5)

● ø < -l-

İç seste bulunan /-l-/ ünsüzünün korunduğu ve düştüğü örnekler bulunmaktadır: *kéltürülmedük* (119/10) ~ *kétürülmey* (92/13)

● ø < -G-

İç seste bulunan /-G-/ ünsüzünün düştüğü örnekler bulunmaktadır: *kérek* [< *kergek*] (108/9), *ḳulaḳını* [<*ḳulġaḳ*] (95/1)

2.2.2.2. Ünsüz Değişmesi (Consonant Gradation)

● m- ~ b-

I. Çokluk şahıs zamiri *"biz",* şahıs eki görevinde kullanıldığı zaman *"miz"* biçimini alır: *bizler* (97/5), *bizge* (81/9) / *déydür miz* (113/3)

İşaret zamiri *"bu",* nominatif (yalın) haldeyken ön sesteki /b-/ sesini korumaktadır. İlk hecenin sonunda bulunan /n/ sesinin etkisiyle /b-/ sesinin /m-/'ye dönüştüğü görülmektedir. Oğuz Türkçesinin tesiriyle bazı örneklerde ön sesteki /b-/ ünsüzünün kullanılmaya devam ettiği gözlenmiştir. Metinde tespit edilen örnekler şunlardır: *bu* (80/3), *bular* (84/7), *munça* (91/2), *munda* (93/4), *munı* (104/1), *miney* [<*bin-*] (81/12)

● **-y-/-y < -ḏ-/-ḏ**

uyḳudın [< *uḏıḳu*] (83/9), *ayrılġanlarıġa* [< *aḏırıl-*] (98/14), *ḳoydı* [< *ḳoḏ-*] (97/1)

● **ẖ-/-ẖ- < ḳ-/-ḳ-**

yaẖşı [< *yaḳışı*] (95/10), *ẖatun* [< *ḳatun*] (91/11), *oẖşaġaylar* [< *oḳşa-*] (86/2)

● **-f- < -p-**

tofraḳ [< *topraḳ*] (93/3), *köfükler* [< *köpük*] (103/4)

● **d-/-d- < t-/-t-**

Kelime başında bulunan /t-/ sesinin genellikle Çağatay Türkçesinde korunduğu görülmektedir. Fakat metin içerisinde çoklukla /d-/'nin kullanıldığı örneklerle karşılaşılmaktadır: *dédi* (99/14), *dégen* (111/1), *dék* (116/9), *déydür* (105/12), *térıp* (107/12), *turup* (112/13)

İki ünlü arasında bulunan /-t-/'nin genellikle sedasız olarak kaldığı görülmektedir: *ataġan* (81/12), *yéti* (98/9), *kétip* (112/7)

● **-s < -z**

Geniş zaman olumsuzluk *-mAs* < *-mAz* ekinin kullanımında /-z/ sesinin /-s/ sesine dönüşerek kullanıldığı görülmektedir: *bolmas* (104/14), *yémes* (111/7), *üzülmes* (114/1)

2.2.2.3. Ünsüz Sedasızlaşması (Consonant Devoicing)

"Sedasız (fortis/unvoiced) ünsüzle biten bir kelimeden sonra sedalı (lenis/voiced) ünsüzle başlayan bir ek getirildiğinde ilerleyici benzeşme (progressive assimilation) yoluyla sedalı ünsüz sedasızlaşır."[36]

ayttılar (88/11), *bastı* (90/3), *kétti* (101/13), *kétkendin* (119/3), *yétti* (83/2)

Metinde kimi örneklerde sedasızlaşma görülmemektedir: *ḥāletde* (88/2), *sā'atde* (90/8), *dāştda* (98/12), *beşāretdin* (115/13)

[36] a.g.e., s. 49.

2.3. MORFOLOJİ (MORPHOLOGY)

2.3.1. Kelime Yapımı – Yapım Ekleri (Word Formation)

Türk dilinde isim kökü ve fiil kökü olmak üzere iki çeşit kök mevcuttur. Kelime yapımı kendi içinde isim yapımı ile fiil yapımı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İsim yapımı ile fiil yapımının oluşumunda kök veya gövdeye yapım eki getirilmektedir. Metinde görülen yapım ekleri şu şekildedir:

2.3.1.1. İsim Yapımı (Noun Formation)

2.3.1.1.1. İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri

→ /+An/

oġlanları [< *oġulan*] (119/6)

→ /+çA/

çilimçesi (106/3)

→ /+çI/

ḳarakçılar (112/7), *çilimçiniŋ* (106/5)

→ /+dUz/

kündüzde (87/14)

→ /+GU/

ḳaraŋġuluḳ (93/7)

→ /+lA/

ékile (96/10)

→ /+(U)lAn/

ékülen (108/1)

→ /+lIK/, /+lIG/, /+lUK/, /+lUG/

atlıḳ (83/7), *revāclıḳ* (89/6), *nevāzlıḳ* (92/7), *ḳuṭblik* (82/4), *yaruġluḳ* (87/5), *künlük* (87/6), *yaŋlıġ* (105/6), *uluġluḳ* [*ul*+ *luġ* > uluġ] (108/10)

→ **/+nçI/**

birinçi (97/3)

→ **/+sIz/**

ḫaddsiz (91/9), *nihāyetsiz* (97/4)

→ **/+(U)ylAn/**

üçüylen (118/6)

2.3.1.1.2. Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri

→ **/-A/**

tola (95/10), *yana* (119/8)

→ **/-AK/**

bıçaḳ (80/10), *bölek* (118/6)

→ **/-ç/**

ḳorḳunç (88/6), *tınç* (97/2)

→ **/-dUK/**

harduḳları (96/1)

→ **/-(I/U)G/**

açıġları (93/7), *yaruġluḳ* (87/5), *buyruġ* (103/13)

→ **/-GUçI/**

ḳılġuçı (113/6)

→ **/-I/**

yaḫşı [< yaḳışı] (95/10)

→ **/-(U)K/**

tofraḳ (93/3), *sınuḳnıŋ* (113/5)

→ **/-KU/**

uyḳudın (83/9)

→ **/-(I)l/**

ḳızıl (115/3), *tili* (105/13)

→ **/-mAK/**

ḳalmaḳ (90/3)

→ **/-(I/U)N/**

tolun (87/6), *yaḳın* (114/2)

→ **/-ş/**

yürüş (97/2)

→ **/-z/**

söz (115/2), *köz* (101/2)

2.3.1.2. Fiil Yapımı (Verb Formation)

2.3.1.2.1. İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri

→ **/+A-/**

ataġan (81/12), *boşap* (104/1), *tilep* (82/1)

→ **/+dA-/**

izdep (86/8)

→ **/+I-/**

berkitken (98/11)

→ **/+lA-/**

bağışladılar (115/8), *başladı* (88/6), *bağlap* (103/13), *yüklep* (117/5), *teŋlep* (106/5)

2.3.1.2.2. Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekleri

→ /-dUr-/, /-tUr-/

Faktitif ekidir: *aldurup* (112/3), *ḳoydurġan* (98/12), *yandurdılar* (106/9), *tapturup* (98/13), *bildürüp* (98/2), *mindürdi* (88/3), *kéltürüp* (100/1), *öltürüp* (92/4)

→ /-GUz-/, /-KUz-/

Faktitif ekidir: *olturġuzup* (100/14), *yatḳuzdılar* (92/12), *yétküzüp* (98/1)

→ /-KAz-/

Faktitif ekidir: *ötkezip* (89/2)

→ /-(I/U)l-/

Pasiflik-meçhullük ekidir: *açılmapdur* (118/5), *üzülmes* (114/1), *yıḳılıp* (102/1)

→ /-mA-/

Olumsuzluk ekidir: *bolmasa* (109/4), *ḳılmaġan* (106/13)

→ /-(I/U)n-/

Dönüşlülük ekidir: *aṭlandılar* (110/2), *biline* (110/1)

→ /-(I/U)r-/

Faktitif ekidir: *tégürüp* (102/10), *tüşürdiler* (102/6), *içürdi* (112/3)

→ /-sA-/

İşlek olmayan istek ifade eden bir ektir: *körsettiler* (100/8)

→ /-(I/U)ş-/

İşteşlik ekidir: *aytışur* (105/9), *yıġlaşıp* (100/2), *körüşüp* (105/3)

→ /-(I/U)t-/

Faktitif ekidir: *ayttılar* (88/11), *sürtüp* (115/1), *uzatıp* (107/7), *yarutup* (88/5)

→ /-y-(< -ḏ-)/

Kuvvetlendirme ekidir: *ayrılġanlarıġa* (98/14), *ḳoydı* (104/6)

2.3.2. İsimler – Çekim Ekleri (Denclention)

Metinde bulunan isim çekim ekleri şunlardır:

2.3.2.1. Çokluk Eki (Plural Suffix)

→ /+lAr/

aṣḥāblar (80/3), *müselmānlar* (89/2), *iltifātlar* (95/10), *ḳufllar* (104/10), *ʻulemālar* (105/6), *ḫalāyıḳlar* (117/4), *nüṣḫalar* (118/13), *balalarġa* (91/11), *yārānlarġa* (111/8), *kāfirler* (88/1), *velīler* (84/11)

2.3.2.2. İyelik Ekleri (Possesive Suffixes)

İyelik ekleri, isim kök ve gövdelerine eklenerek kelimeye sahiplik fonksiyonu kazandırır. Toplam da altı tip iyelik eki bulunmaktadır:

► I. Teklik Şahıs İyelik Eki

→ /+(I/U)m/

atam (109/8), *pād-şāhım* (93/2), *nemāzımnı* (114/4), *ceddim* (80/11), *vaṣiyyetim* (114/6), *tilimni* (108/5), *putumnı* (114/4), *yüzümni* (114/2)

► II. Teklik Şahıs İyelik Eki

→ /+(I/U)ŋ/

dergāhıŋdın (85/1), *ḳabūlüŋ* (109/12), *reddiŋ* (109/12)

► III. Teklik Şahıs İyelik Eki

→ /+I/, /+sI/

oġlı (100/9), *nidāsını* (114/13), *maʻnīsini* (80/8), *töresi* (92/8)

► I. Çokluk Şahıs İyelik Eki

→ /+(I/U)m(I/U)z/

vaḳtımız (114/2), *yanımızda* (93/4), *ṭabīʻatımızdın* (117/3), *ferzendimiz* (100/13)

► II. Çokluk Şahıs İyelik Eki

→ /+(I/U)ŋ(I/U)z/

öyüŋizni (104/7), *välideŋiz* (100/14), *ẖ'äceŋiz* (112/11)

► III. Çokluk Şahıs İyelik Eki

→ /+lArI/

aṣḥābları (81/8), *rūḥları* (82/7), *oġlanları* (119/6), *yurtlarıġa* (92/8), *naẓarlarıda* (106/12), *işleri* (119/13), *özlerini* (117/9), *cesedlerini* (82/11), *ẖiḍmetlerini* (85/8)

2.3.2.3. Aitlik Eki (Pronominal Suffix)

→ /+KI/

yüzideki (84/5), *käşġardaki* (99/9), *aldımdaki* (87/8), *toḳuzaḳdaki* (94/6)

2.3.2.4. Hal Ekleri (Case Endings)

2.3.2.4.1. Yalın Hal (Nominatif)

İsim kök ve gövdelerinin ek almamış yalın halidir:

aş (89/1), *ér* (85/11), *ẖatun* (91/11), *pād-şāh* (102/9), *tul* (91/11), *bala* (98/6)

2.3.2.4.2. İlgi Hali Eki (Genitif)

→ /+(I/U)ŋ/, /+n(I/U)ŋ/

dūzaẖnıŋ (103/3), *deryānıŋ* (104/1), *diyārnıŋ* (110/14), *dünyāsınıŋ* (98/7), *behiştniŋ* (103/3), *pīrniŋ* (108/9), *mürīdniŋ* (108/9), *şunuŋ* (116/3)

Metinde çok az miktarda, yalnızca ünsüzle biten kelimeden sonra gelen /-(I/U)ŋ/ ilgi hali eki (genitif) biçimine rastlanır: *ménіŋ* (83/7), *sénіŋ* (83/6)

2.3.2.4.3. Belirtme Hali Eki (Akkuzatif)

→ /+nI/, /+(I/U)n/

tofçaḳnı (82/1), *ẖırḳamnı* (83/7), *käşġarnı* (90/3), *cihānnı* (94/1), *yurtnı* (97/6), *aṭnı* (105/14), *aşnı* (106/8), *günāhını* (81/7), *maḳāmını* (82/4), *cılavını* (83/13),

ḳolını (84/10), *cānını* (90/10), *başını* (90/9), *ḳulaḳını* (95/1), *nemāzını* (114/5), *emrini* (114/8), *mührini* (117/4)

/+(I/U)n/ belirtme hali eki III. şahıs iyelik ekinden sonra gelmektedir: *çerigin* (97/4)

2.3.2.4.4. Yönelme Hali Eki (Datif)

→ /+A/, /+nA/, /+GA/, /+KA/

Metinde genel olarak kullanılan yönelme hali eki /+GA/, /+KA/ şeklindedir: *ʿālemġa* (80/7), *ġılāfġa* (80/10), *vezīrġa* (81/14), *vücūdġa* (85/5), *ẓuhūrġa* (85/12), *cehennemġa* (91/2), *ḳolġa* (91/3), *yolġa* (97/1), *otġa* (104/7), *ornıġa* (81/10), *öyge* (97/1), *tévege* (117/5), *éşikge* (104/10), *yérge* (117/9), *özige* (103/9), *bāġḳa* (103/2), *dūzaḫḳa* (103/4)

Metinde çoğunlukla yer alan Arapça, Farsça kelimelerde çok fazla olmamakla beraber kalınlık-incelik uyumunun bozulduğu görülmektedir. Ön fonemi ön damak (palatal) ünsüzü olan (/+ge/) yönelme hali ekinin kalın bir ünlüden sonra eklendiği, ön fonemi arka damak (velar) ünsüzü olan (/+ġa/) yönelme hali ekinin de ince bir ünlüden sonra eklendiği örneklere metinde rastlanır: *ḫiḍmetleriġa* (91/5), *cehennemġa* (91/2), *ṭarafıge* (99/5), *taḫtıge* (105/4)

Metinde geçen bazı zamirlerin yönelme hali: *maŋa* (100/11), *saŋa* (82/3), *aŋa* (87/7)

2.3.2.4.5. Bulunma Hali Eki (Lokatif)

→ /+dA/

aldıda (87/3), *dāştda* (98/12), *vaḳtda* (101/3), *diyārda* (109/1), *yolda* (110/10), *dünyāda* (119/12), *meydānıda* (91/1), *ḳaşıda* (107/8), *yanıda* (102/10), *amānıda* (91/12), *nevbetde* (94/7), *medresede* (87/2), *üstide* (95/8)

2.3.2.4.6. Ayrılma Hali Eki (Ablatif)

→ /+dIn/

aşdın (89/2), *aṭdın* (117/10), *uyḳudın* (83/9), *yurtıdın* (100/6), *ornıdın* (83/11), *ʻālemdin* (85/6), *cengdin* (95/3), *dervāzedin* (96/14), *medresedin* (108/2)

2.3.2.4.7. Vasıta (Araç) Eki (İnstrumental)

→ /+(I/U)n/

Ekin çekim işlevini yitirerek bazı kelimelerde kalıplaştığı görülmektedir: *üçün* (98/8)

bile (91/5), *bilen* (107/6) *birle* (103/10) edatları da vasıta hali eki görevi yapmaktadır.

2.3.2.4.8. Eşitlik Eki (Ekvatif)

→ /+çA/

munça (91/2), *şumça* (107/10), *ḳoşulġanlarıça* (101/4)

Metinde ekin çekim işlevini yitirerek kalıplaştığı görülmektedir: *néçe* (117/12)

2.3.2.4.9. Yön Hali Eki (Direktif)

→ /+rA/, /+rI/

Metinde yön hali ekinin kullanıldığı örnekler şu şekildedir: *içre* (118/13), *üzre* (109/13), *ilgeri* (94/6)

2.3.2.5. Soru Eki mU (Interrogative Paride)

Metinde tespit edilen örnekler şunlardır:

bar mu (100/9), *rāst mu* (105/12), *ḫoş mu* (108/6), *ʻarabī mu* (105/13)

2.3.3. Sıfatlar (Adjectives)

Metinde kullanılan niteleme ve belirtme sıfatları şunlardır:

2.3.3.1. Niteleme Sıfatları (Qualificative Adjectives)

"İsmin önüne gelerek ismin niteliği hakkında bilgi veren her isim niteleme sıfatı olabilir."[37]

bī-vefā ḫalḳ (101/12), *beyżā köfükler* (103/4), *müşkil sözüŋler* (80/8), *altun āftābe* (106/6), *müşkil işleri* (119/13), *kara boran* (97/10), *rāst yolġa* (98/2), *yaḫşı nevāziş* (95/10)

2.3.3.2. Belirtme Sıfatları (Determinative Adjectives)

2.3.3.2.1. İşaret Sıfatları (Demonstratives)

→ bu

bu sözni (81/4), *bu yérni* (82/10), *bu ḫırḳa* (83/8), *bu şehr* (106/14), *bu ʻazīzniŋ* (84/5)

→ ol

ol kişi (80/5), *ol ʻazīz* (83/9), *ol iʻtikāfdın* (85/9), *ol ḫırḳa* (86/8)

→ şol

şol yérde (83/2), *şol zemāndın* (86/3), *şol ḥāletde* (87/5), *şol sāʻat* (118/3)

→ şubu

şubu oġlı (100/9)

→ uş-bu

uş-bu cihetdin (86/9), *uş-bu ḥāletde* (88/11)

2.3.3.2.2. Sayı Sıfatları (Numerals)

2.3.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları (Cardinals)

bir arġumaḳ (106/10), *bir téve* (116/12), *éki bıçaḳ* (80/9), *éki kün* (86/14), *éki kimerse* (112/7), *éki aṭ* (116/12), *üç kün* (83/5), *üç yıl* (85/6), *üç keçe* (87/14), *tört yıl* (94/1), *yéti kün* (93/1), *toḳuz ay* (89/14), *on aṭ* (81/10), *on tört künlük*

[37] Berbercan, a.g.e., s. 62.

(87/6), *on tört öylen* (111/9), *on sekiz yurtġa* (119/6), *on toḳuz yaşda* (89/4), *yégirmi üç yıl* (85/6), *yégirmi yéti vāsıṭa* (80/11), *otuz urugı* (92/2), *yétmiş yıl* (85/2), *on sekiz miŋ ʻālemniŋ* (86/8), *ḳırḳ miŋ leşker* (99/6)

2.3.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları (Ordinals)

evvel (89/2), *birinçi* (97/3)

2.3.3.2.3. Soru Sıfatları (Interrogative Adjectives)

→ né

né ṭarīḳadadur (105/13)

2.3.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları (Indefinite Adjectives)

→ bir

bir kün (93/1), *bir yérge* (103/3)

→ hemme

hemme aṣḥābları (81/8)

→ her

her kéçe (115/7), *her küni* (84/5)

→ héç

héç vaḳtıda (97/5)

→ néçe

néçe vaḳtdın (90/3), *néçe kündin* (90/12)

→ ne-çend

ne-çend kün (98/14)

→ yana

yana bir ḫalvet-ḫāneġa (84/13)

2.3.4. Zamirler (Pronouns)

"Zamirler nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimelerdir."[38]

Metinde geçen zamirler şunlardır:

2.3.4.1. Şahıs Zamirleri (Personal Pronouns)

► I. Teklik Şahıs Zamiri

→ mén

Yalın Hal	*mén* (80/11)
İlgi Hali	*ménıŋ* (83/7)
Belirtme Hali	*méni* (108/7)
Yönelme Hali	*maŋa* (85/2)

► II. Teklik Şahıs Zamiri

→ sén

Yalın Hal	*sén* (85/14)
İlgi Hali	*sénıŋ* (109/12)
Belirtme Hali	*séni* (82/3)
Yönelme Hali	*saŋa* (82/3)

► III. Teklik Şahıs Zamiri

→ ol

Yalın Hal	*ol* (80/5)
İlgi Hali	*anıŋ* (80/10)

[38] Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi,* Bayrak Yayınları, İstanbul 2009, s. 262.

Yönelme Hali	*aŋa* (87/7)
Bulunma Hali	*anda* (118/8)
Ayrılma Hali	*andın* (114/6)

ol işaret/şahıs zamirinin metindeki bir diğer işlevi III. teklik şahsı ifade etmek üzere cümlenin sonuna eklenerek o cümleye bildirme işlevinde olan "-dir" ifadesini kattığını görmekteyiz: *öz-ol* (82/7), *özleri bir yérde mutavaṭṭın bolup turmaġanları-nıŋ bā'işi ol* (108/14)

► I. Çokluk Şahıs Zamiri

→ biz

Yalın Hal	*biz* (93/4)
Çokluk	*bizler* (93/5)
İlgi Hali	*biziŋ* (100/13) *bizleriŋ* (112/13)
Yönelme Hali	*bizge* (81/9) *bizlerġa* (102/8)
Ayrılma Hali	*bizlerdin* (96/6)

► II. Çokluk Şahıs Zamiri

→ siz

Yalın Hal	*siz* (100/13)
Çokluk	*sizler* (96/3)
İlgi Hali	*sizleriŋ* (96/8)

Belirtme Hali	*sizni* (108/2)
Yönelme Hali	*sizge* (84/12)
Bulunma Hali	*sizlerde* (107/10)
Ayrılma Hali	*sizlerdin* (96/7)

► III. Çokluk Şahıs Zamiri

→ olar

Yalın Hal	*olar* (114/10)
İlgi Hali	*olarnıŋ* (81/7)
Belirtme Hali	*olarnı* (113/13)
Ayrılma Hali	*olardın* (86/6)

2.3.4.2. İşaret Zamirleri (Demonstrative Pronouns)

→ bu

Yalın Hal	*mu* (110/11) *bu* (105/6)
Çokluk	*bular* (95/13)
İlgi Hali	*bularnıŋ* (96/1)
Belirtme Hali	*munı* (104/1) *bularnı* (95/9)
Yönelme Hali	*bularġa* (100/2)
Bulunma Hali	*munda* (98/5)
Ayrılma Hali	*bulardın* (100/2)

Eşitlik	*munça* (117/1)

→ ol

Ayr. bk. III. teklik şahıs zamiri: *ol*

2.3.4.3. Belirsizlik Zamirleri (Indefinite Pronouns)

→ ba‘żı

ba‘żı (109/3), *ba‘żıları* (113/11)

→ biri

birini (81/12)

→ hemme

hemmeleri (84/7), *hemmeŋler* (95/13)

→ kimerse

kimerse (112/7)

→ kişi

Cümle içerisinde “kimse, biri” anlamında kullanıldığı zaman belirsizlik zamiri içerisinde yer almaktadır:

kişi kişini körgeli bolmadı. (93/8)

→ né-me

né-me (106/2)

2.3.4.4. Dönüşlülük Zamiri (Reflexive Pronoun)

→ öz

Yalın Hal	*öz* (83/13)
İyelik	*özüm* (81/12)

	özi (81/8) *özleri* (81/13)
Belirtme Hali	*özlerini* (117/9)
Yönelme Hali	*özige* (103/9) *özlerige* (110/5)

2.3.5. Soru Sözleri (Interrogative Words)

→ *né ~ ne*

né (80/6), *ne* (110/9), *néçük* [< *né+çe+ök*] (112/12), *néçe* (98/9), *né-me* (106/2), *né-me üçün* (100/11), *né-medir* (112/12)

→ **ḳa* Kökünden Türetilmiş Soru Sözleri

ḳayan (112/5), *ḳaydaġ* (80/8), *ḳaydın* (86/4), *ḳaysılarıġa* (111/10), *ḳaysıŋlar* (100/6), *ḳaysıŋızlar* (100/7)

2.3.6. Zarflar (Adverbs)

"Zarflar da, sıfatlar gibi isim soylu sözlerdir. Cümle dışında tek başlarına isim olan bu kelimeler, cümle içerisinde bir fiilin veya sıfatın anlamını tamamlıyor veya niteliyor ise "zarf" adını alırlar."[39]

Metinde geçen zarflar şunlardır:

2.3.6.1. Zaman Zarfları (Time Adverbs)

āḫir (101/4), *aḫşam* (100/10), *értesi* (90/6), *evvel* (89/2), *émdi* (104/14), *hemīşe* (109/2), *kéçe* (115/7), *kéyin* (97/3), *öylen* (111/9), *yana* (114/1)

2.3.6.2. Yer-Yön Zarfları (Direction Adverbs)

aldıda ḳoyup (102/12), *kaşıġa barıp* (116/13), *ilgeri kélgenleride* (94/6), *üstide olturup édiler* (95/8), *taḫtı üzre olturup* (109/13)

[39] Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 66.

2.3.6.3. Miktar Zarfları (Quantity Adverbs)

bisyār aldılar (94/3), *ziyāde yémes édiler* (111/6)

2.3.6.4. Tarz Zarfları (Manner Adverbs)

diŋ tutup (95/1), *rāst kéldiler* (84/3), *andaġ bolsa* (91/13), *ḫoş bolġay sén* (85/14)

2.3.7. Edatlar (Particles)

"Bir kelimeden sonra gelerek, o kelimeyle başka kelimeler arasında bağlantı kuran, yalnızca gramer vazifesi olan kelimelerdir."[40]

Metinde geçen edatlar şunlardır:

2.3.7.1. Çekim Edatları (Postpositions)

► Benzerlik ifade edenler:

dék (102/13), *yaŋlıġ* (88/5)

► Zaman ifade edenler:

beri (86/3), *kéyin* (116/2)

► Yer, yön ifade edenler:

arasıda (112/6), *içre* (118/13), *ilgeri* (83/5), *üzre* (109/13)

► Birliktelik ifade edenler:

bile (91/5), *bilen* (92/11), *birle* (92/9)

► Sebep, amaç ifade edenler:

üçün (88/1)

2.3.7.2. Bağlama Edatları (Connectives)

ammā (95/5), *eger* [Far.] (108/4), *ki* [Far.] (95/11), *kim* (95/13), *meger* [Far.] (111/11), *tā* [Far.] (101/4), *taḫı* (105/7), *u* [Far.] (107/4), *ü* [Far.] (106/11), *ve* [Ar.] (106/12), *yā* [Far.] (85/1), *ya'nī* [Ar.] (81/11), *yana* (84/13)

[40] Rıdvan Öztürk, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 121.

2.3.7.3. Karşılaştırma-Denkleştirme Edatları (Comparatives)

yā…yā [Far.] (105/13)

2.3.7.4. Kuvvetlendirme Edatları (Intensives)

hem [Far.] (101/12), *né-me* (96/6), *yana* (119/8)

2.3.7.5. Soru Edatları (Interrogatives)

"Türkçe'de kelime, kelime grubu yahut cümlelerden önce veya sonra gelerek soru mefhumu ifade eden bütün sözlere de soru edatı denilebilir."[41]

Ayr. bk. Soru Sözleri*: né, ne, néçük, néçe, né-me, né-me üçün, né-medir ḳayan, ḳaydaġ, ḳaydın, ḳaysılarıġa, ḳaysıŋlar, ḳaysıŋızlar*

2.3.7.6. Ünlem Edatları (Exclamatories)

"Bunlar takdir, temenni, dua, hayret, teessür, pişmanlık vb. duyguları ifade eden edatlar olup her türlü duygu ve heyecanı ifade etmek için kullanılan sözlerdir."[42]

ārī [Far.] (105/12), *ey* (106/12), *ilāhī* [Ar.] (120/4), *zihī* [Ar.] (88/8)

2.3.8. Fiil Çekimi (Conjugation)

Fiil çekimi fiil kök ya da gövdelerinin şahıs, şekil ve zaman gibi çekimlerinden oluşmaktadır. Türk dilinde iki tip temel fiil çekimi bulunmaktadır:

► ***Basit Çekim***

► ***Birleşik Çekim***

2.3.8.1. Basit Çekim (Simple Tenses)

Fiil tabanlarının fiil çekim eki ile çekimlenerek almış olduğu basit biçime fiilin basit çekimi denilmektedir. Türk dilinde iki temel kip bulunmaktadır:

► ***Haber Kipleri***

► ***Tasarlama (Dilek) Kipleri***

[41] Hacıeminoğlu, a.g.e., s. 104.

[42] a.g.e., s. 109.

2.3.8.1.1. Haber Kipleri (Indicatives)

2.3.8.1.1.1. Hikâye Edilen Geçmiş Zaman (Past Definite Tense)

Metinde hikâye edilen geçmiş zaman çekimi /*-d(I/U)*/ ~ /*-t(I/U)*/ + [*şahıs eki*] ile yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs	*ḳal-dı-m* (85/9) *bér-di-m* (82/3) *bol-du-m* (85/10)
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*al-dı* (92/9) *ḳaç-tı* (88/11)
I. Çokluk Şahıs	*bol-du-ḳ* (107/1) *kél-dü-k* (105/11)
II. Çokluk Şahıs	*ḳıl-dı-ŋız* (108/6) *dé-di-ŋiz* (84/11)
III. Çokluk Şahıs	*ḳoy-dı-lar* (106/12) *bér-di-ler* (81/13) *tüş-ti-ler* (93/1)

Hikâye Edilen Geçmiş Zamanın Olumsuz Şekli

Hikâye edilen geçmiş zamanın olumsuz şekli /*-mA*/ olumsuzluk ekiyle yapılır:

I. Teklik Şahıs	*bol-(a) al-ma-dı-m* (85/8)
II. Teklik Şahıs	ø

III. Teklik Şahıs	*ḳal-ma-dı* (107/13) *bér-me-di* (97/7)
I. Çokluk Şahıs	*bol-ma-du-ḳ* (97/6)
II. Çokluk Şahıs	*dé-me-di-ŋiz* (100/11)
III. Çokluk Şahıs	*bol-ma-dı-lar* (101/5) *kör-me-di-ler* (118/4)

2.3.8.1.1.2. Rivayet Edilen Geçmiş Zaman (Past Indefinite Tense)

Metinde rivayet edilen geçmiş zaman çekiminde *turur* yardımcı fiilindeki hece düşmesinden dolayı /*-(I/U)pdur*/ şeklinin kullanıldığı görülmektedir:

I. Teklik Şahıs	ø
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*at-ıpdur* (103/7) *kél-ipdür* (91/9)
I. Çokluk Şahıs	ø
II. Çokluk Şahıs	ø
III. Çokluk Şahıs	*ḳıl-ıpdurlar* (89/13)

2.3.8.1.1.3. Geniş Zaman (Simple Present Tense)

Metinde geniş zaman çekimi /*-r*/ ~ /*-Ar*/ ~ /*-Ur*/ + [şahıs zamiri] ile yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs	*tap-ar mén* (86/4) *yét-er mén* (80/11) *bol-ur mén* (87/10) *kéltür-ür mén* (85/12)
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*ḳıl-ur* (110/9) *tile-r* (85/2)
I. Çokluk Şahıs	ø
II. Çokluk Şahıs	ø
III. Çokluk Şahıs	*ayt-urlar* (89/14)

Geniş Zamanın Olumsuz Şekli

Geniş zamanın olumsuz şekli /*-mAs*/ olumsuz geniş zaman ekiyle yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs	ø
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*bol-mas* (104/14) *üzül-mes* (114/1)
I. Çokluk Şahıs	ø
II. Çokluk Şahıs	ø
III. Çokluk Şahıs	ø

2.3.8.1.1.4. Şimdiki Zaman (Continuous Tense)

Metinde görülen şimdiki zaman çekimi şu şekildedir:

a. *-A/-y* (zarffiil eki) + *dur* (< *turur*)+ [*şahıs zamiri*]

I. Teklik Şahıs	ø
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*sıġ-adur* (80/10) *yat-adur* (93/4) *yét-edür* (86/7) *yıġla-ydur* (95/12) *dé-ydür* (105/12)
I. Çokluk Şahıs	*dé-ydür miz* (113/3)
II. Çokluk Şahıs	ø
III. Çokluk Şahıs	ø

b. *-A* + [*şahıs zamiri*]

bil-e mén (80/8)

Şimdiki Zamanın Olumsuz Şekli

a. *-mAy* + [*şahıs zamiri*]

unut-may mén (96/9)

b. *-mAy* + *dUr* (< *turur*) + [*şahıs zamiri*]

bol-maydur (82/9), *tart-maydur* (106/4)

2.3.8.1.1.5. Gelecek Zaman (Future Tense)

Metinde gelecek zaman çekimi /-*GAy*/ + [*şahıs zamiri*] ile yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs	*bol-ġay mén* (85/8) *bér-gey mén* (80/9)
II. Teklik Şahıs	*bol-ġay sén* (85/14)
III. Teklik Şahıs	*bar-ġay* (120/1) *bér-gey* (120/2)
I. Çokluk Şahıs	ø
II. Çokluk Şahıs	*kéltür-gey sizler* (114/8)
III. Çokluk Şahıs	*oḫşa-ġaylar* (86/2)

Gelecek Zamanın Olumsuz Şekli

Gelecek zamanın olumsuz şekli /-*mA*/ olumsuzluk ekiyle yapılır:

I. Teklik Şahıs	*bol-ma-ġay mén* (85/4) *unut-ma-ġay mén* (96/10)
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	ø
I. Çokluk Şahıs	ø
II. Çokluk Şahıs	*ḳıl-ma-ġay sizler* (114/7)
III. Çokluk Şahıs	ø

Metinde /-*GU*/ + [*şahıs eki*] + dur (< *turur*) gelecek zaman ekiyle yapılan çok az örnek bulunmaktadır: III. teklik şahıs: *bol-ġu-sı-dur* (87/8)

Olumsuz şekli /*-mA/* olumsuzluk ekiyle yapılır:

III. teklik şahıs: *bil-me-gü* (116/9)

2.3.8.1.2. Dilek Kipleri (Desiteratives)

Metinde tespit edilen dilek kipleri şunlardır:

2.3.8.1.2.1. Emir (Imperative)

Emir çekimi, emir manasını ve kişiyi belirtmek üzere her kişi için farklı bir şekil ekiyle çekimlenmektedir:

I. Teklik Şahıs	*bér-ey* (84/13) *min-ey* (81/12)
II. Teklik Şahıs	*bar-ġıl* (103/4) *ḳıl-ġıl* (103/9) *bér-gil* (83/8)
III. Teklik Şahıs	*yu-sun* (114/4)
I. Çokluk Şahıs	*bar-alı* (118/6) *sor-alı* (105/8) *kél-eli* (91/13)
II. Çokluk Şahıs	*aç-ıŋ* (114/3) *sal-ıŋ* (104/8) *çıḳ-ıŋ-lar* (114/6)
III. Çokluk Şahıs	*bér-sün-ler* (102/9)

Emir kipinin olumsuz şekli /*-mA*/ olumsuzluk ekiyle yapılır: II. teklik şahıs: *bol-ma-ġıl* (85/3), *ḳıl-ma-ġıl* (85/11); III. teklik şahıs: *ḳıl-ma-sun* (117/3), *bol-ma-sun* (118/7)

2.3.8.1.2.2. Şart (Conditional)

Şart çekimi /-*sA*/ + [*şahıs eki*] ile yapılmaktadır:

I. Teklik Şahıs	*al-sa-m* (108/4) *sal-sa-m* (108/5)
II. Teklik Şahıs	ø
III. Teklik Şahıs	*ḳal-sa* (91/12) *bér-se* (119/12)
I. Çokluk Şahıs	*tur-sa-ḳ* (93/4) *bér-se-k* (81/10)
II. Çokluk Şahıs	*sor-sa-ŋız* (80/7)
III. Çokluk Şahıs	*baḳ-sa-lar* (82/7) *öt-se-ler* (110/6)

Şart kipinin olumsuz şekli /-*mA*/ olumsuzluk ekiyle yapılır:

III. teklik şahıs: *bol-ma-sa* (109/4); III. çokluk şahıs: *ḳıl-ma-sa-lar* (110/8)

2.3.8.1.2.3. Gereklilik (Necessitative)

Metinde gereklilik kipi *"kérek"* kelimesiyle yapılmaktadır: *bilmek kérek* (108/9), *éşitmek kérek* (82/5)

Metinde *"kérek"* kelimesinin olumsuzu şu şekildedir: *pād-şāhlıḳ kérek émes* (102/8)

2.3.8.2. Birleşik Çekim (Complex Tenses)

"Fiillerin birleşik çekimleri, basit çekimli bir fiille basit çekimli *er- ~ ér- ~ é-* yardımcı fiilinin birleştirilmesi vasıtasıyla yapılır."[43] Metinde tespit edilen birleşik çekimler şunlardır:

2.3.8.2.1. Hikâye Birleşik Çekimi (Past Definite Complex Tense)

a. Rivayet Edilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

→ /-p/ + *érdi ~ édi* + [*şahıs eki*]

atap érdim (81/11), *dép érdim* (81/12), *yétip érdi* (84/14), *tilep édim* (85/1), *çıḳıp édim* (85/7), *kélip édi* (101/6), *olturup édiler* (95/8), *urup édiler* (104/12), *yanıp édiler* (100/4), *yép édiler* (111/9)

b. Geniş Zamanın Hikâyesi

→ /-Ar/ ~ /-Ur/ + *érdi ~ édi* + [*şahıs eki*]

ḳılur érdi (87/2), *bérür érdi* (113/2), *içer érdi* (113/3), *barur érdiler* (117/7), *yürür édim* (86/8), *yürür édi* (87/10), *ḳoyar édiler* (109/5), *ḳılur édiler* (109/2)

Geniş Zamanın Hikâyesinin Olumsuz Şekli

Metinde geniş zamanın hikâyesinin olumsuz şekli /*-mAs*/ + *édi* + [*şahıs eki*] ile yapılmaktadır: *sorayalmas édiler* (105/9), *yémes édiler* (111/7)

2.3.8.3. Fiil Çekiminde Soru (Interrogative Conjugations)

→ Soru Eki *mU*

tanudılar <u>mu</u> (110/11), *boldıŋız <u>mu</u>* (112/2)

2.3.8.4. Partisipler (Participles)

"İsimfiil olarak da bilinir; cümle içinde fiillerin isim veya sıfat görevinde kullanılan şeklidir. Fiil kök ya da gövdesine getirilen ve zaman anlamı taşıyabilen partisip ekleriyle oluşturulur."[44]

[43] Berbercan, a.g.e., s. 83.

[44] a.g.e., s. 86.

→ /-GAn/ ~ /-KAn/

ḳalġan (90/9), *ḳılġan* (96/8), *bolġan* (109/9), *kélgen* (100/4), *yatḳan* (82/9), *tüşken* (81/8)

/-GAn/ ~ /-KAn/ partisip ekinin olumsuz şekli /*-mA*/ olumsuzluk ekiyle yapılır:

ḳılmaġan (106/13), *toġulmaġan* (113/12), *kélmegen* (80/7)

→ /-mAK/

ḳılmaḳ (88/1), *éşitmek* (82/5), *bilmek* (108/9), *késmek* (108/4)

2.3.8.5. Gerundiumlar (Gerunds)

"Gerundium, bir fiilin bildirdiği hareketi, bir zarf-fiil şeklinde ifade eder."[45]

→ /-A/

ḳoya (107/5)

→ /-GAlI / ~ /-KAlI /

salġalı (81/12), *ḳılġalı* (82/6), *turġalı* (104/14), *körgeli* (93/8), *ḳaçḳalı* (88/6)

→ /-GAndA/ ~ /-KAndA/

kélgende (86/7), *yaratḳanda* (80/13)

→ /-GUnçA/ ~ /-KUnçA/

barġunça (110/10), *ötkünçe* (117/3)

→ /-ken/

"Sadece *er-* ~ *ér-* ~ *é-* yardımcı fiiliyle kullanılan gerundium ekidir."[46] Metinde /-ken/ gerundium ekinin yalnızca é- yardımcı fiiliyle kullanımı mevcuttur: *éken* (88/8)

[45] Eckmann, a.g.e., s. 113.

[46] Berbercan, a.g.e., s. 87.

→ /-mAy/

Olumsuzluk bildirir: *baḳmay* (95/1), *ḳaramay* (95/2), *ḳılmay* (103/8), *tutmay* (114/8), *körmey* (113/9)

→ /-p/ ~ /-(I/U)p/

alıp (84/2), *çıḳıp* (85/7), *salıp* (97/1), *tutup* (88/3), *kélip* (81/9), *ḳoyup* (82/12), *tilep* (82/1), *kirip* (103/7), *minip* (117/6), *öltürüp* (92/4), *körüşüp* (102/12)

→ /-y/

yıġlay (98/14)

2.3.8.6. Esas Yardımcı Fiiller (Basic Auxiliary Verbs)

Metinde, *ér-* ve *tur-* esas yardımcı fiillerini görmekteyiz:

→ *ér- ~ é-*

ér- ~ é- esas yardımcı fiillerinin "dildeki görevi, ad soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır."[47] Metinde isim unsurunu ifade etmek üzere cümle içerisinde bildirme fonksiyonunda kullanılmaktadır:

yoḳ <u>édi</u> (98/7), *yaşları çoŋ <u>édi</u>* (109/11), *bahār vaḳtı <u>édi</u>* (115/3), *hem-rāh <u>édim</u>* (80/14)

Olumsuzluk /-*mAs*/ olumsuz geniş zaman ekiyle sağlanmıştır:

naḳşbendniŋ yatḳan yéri bu <u>émes</u> (82/9), *pād-şāhlıḳ kérek <u>émes</u>* (102/8), *méniŋ mürīdim <u>émesdür</u>* (114/10)

→ *-dUr* [< *turur*]

Türkçede şimdiki zaman, geniş zaman çekiminde kullanılan *(durur ~ turur*) biçimi ek-fiil olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu yapı "bulunduğu

[47] Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 702.

cümleye sadece "-dır" bildirme ifadesi"[48] de katmaktadır. Metinde çoğunlukla hece düşmesinden ötürü *-dUr* biçiminde kullanılmaktadır:

bar-dur (113/10), *tola-dur* (96/8), *rāst-dur* (105/12), *bī-zār-dur* (113/8)

2.3.8.7. Birleşik Fiiller (Complex Verbs)

Birleşik fiiller iki şekilde oluşmaktadır:

§ ***İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller***

§ ***İsim ve Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller***

2.3.8.7.1. İki Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Metinde tespit edilen iki fiilden oluşan birleşik fiiller şunlardır:

2.3.8.7.1.1. Yeterlilik Birleşik Fiili

Metinde Klasik Çağataycada kullanılmış olan *al-* yeterlilik yardımcı fiiline rastlanılmaktadır. Yardımcı fiil /*-A*/, /*-y*/ gerundium ekini almış asıl fiilden sonra gelmektedir. Fakat tespit edilen örneklerde ünlü çatışması nedeniyle gerundium ekinin düştüğü de görülmektedir: *sorayalmas* (105/9), *ḳılalmadım* [< *ḳıla al-*] (85/8), *bolalmadım* [< *bola al-*] (85/8)

2.3.8.7.1.2. Tezlik Birleşik Fiili

bér- yardımcı fiili cümleye tezlik anlamı katmaktadır. Asıl fiiller /*-A*/, /*-p*/ gerundium eklerinden birini almaktadır. Metinde tespit edilen örnekler şunlardır: *tüşüp bérdi* (111/6), *basıp bérdi* (117/4), *ḳoya berdiler* (107/5)

2.3.8.7.1.3. Süreklilik Birleşik Fiili

başla-, *tur-* yardımcı fiilleri cümleye süreklilik anlamı katmaktadır. Asıl fiiller /*-GAlI*/, /*-KAlI*/, /*-p*/ gerundium eklerinden birini almaktadır. Metinde tespit edilen örnekler şunlardır: *ḳaçḳalı başladı* (88/6), *ḳılġalı turdı* (107/8), *yıġlaşıp turdılar* (100/2)

[48] Berbercan, a.g.e., s. 89.

2.3.8.7.2. İsim ve Yardımcı Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller

→ bér-

beşāret bérip (83/8), *cevāb bérip* (117/2), *revāc bérip* (90/11), *ta'bīr bérdiler* (87/7), *ḫaṭṭ bérdiler* (97/2), *ta'līm bérdiler* (98/3)

→ bol-

bāḳī boldı (102/1), *peydā boldı* (87/6), *ẓāhir boldılar* (104/11), *vaṣl bolup* (83/2), *ilhām bolup* (85/10), *müşerref bolġay* (120/5)

→ eyle-

ḳaṭ' eylep (86/13)

→ kéltür-

becā kéltürdiler (82/7), *becā kéltürgey sizler* (114/8)

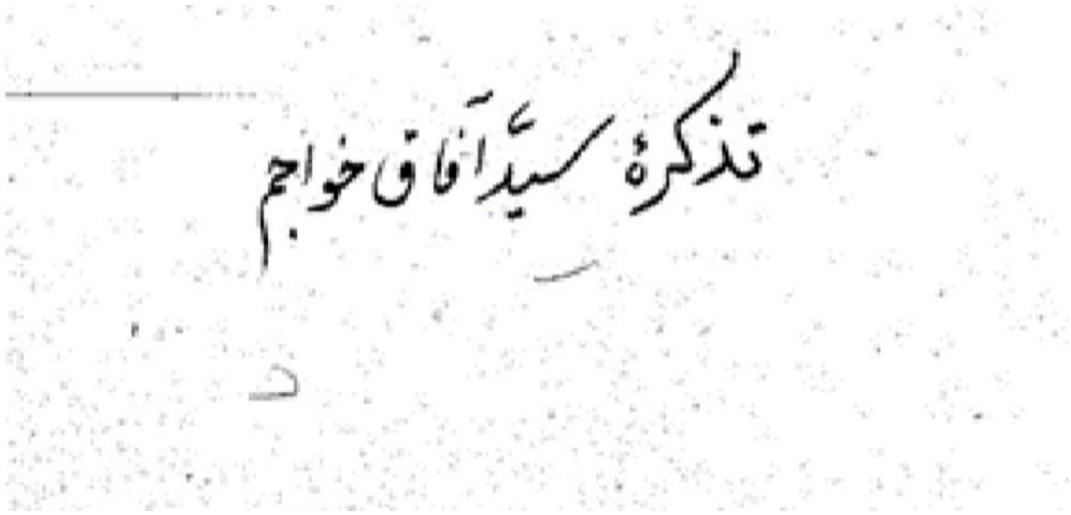
→ ḳıl-

ṭavāf ḳılıp (83/12), *cem' ḳılıp* (92/2), *teklīf ḳılıp* (105/3), *ziyāret ḳılıp* (103/10), *tenāvül ḳılıp* (106/8), *ḳabūl ḳıldı* (116/2), *taḳrīr ḳıldı* (92/13), *'arż ḳılġıl* (103/9), *'adālet ḳıldılar* (88/13)

→ tut-

diŋ tutup (95/1), *ta'ziyetlerini tuttılar* (115/6), *emrini tutmay* (114/8)

3. BÖLÜM – METİN (TRANSKRİPSİYON)



TEẔKİRE-İ SEYYİD ĀFĀḲ Ḫ'ĀCEM

[42b-62b]

80 [42b]

1 ya‘ḳūb çerḫī, mollā sufūrgi āḫūnum laḳabı mollā żiyā‘ü’d-dīn ḫalfetīm ḫudāyār,

2 ṣūfī türk, ṣūfī sefer bāḳī, toḫta maḥmūd ṣūfī mīr maḳṣūd ḫ^{v}āce,

3 mollā dōst āḫūnum bu meẕkūr aṣḥāb-lar kirip olturdılar. mīr-ḫōr

4 -ları olturalmadılar. pād-şāh-nıŋ ‘ulemālarıdın bir mūy-ı sefīd kişi-si

5 bar édi. ol kişi ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım-dın taḥṣīl-leri

6 né yérġaçalik yétkendür dép soradı. ṣāḥib-ḳırān ḫ^{v}ācem aydı ki

7 méniŋ ‘ilmim-din sorsaŋız, bu ‘ālemġa kélmegen 6666 ḥadīṯ-i ḳudsī-ni

8 bile mén. ma‘nī-sini mu bile mén. her ḳaydaġ müşkil sözüŋler

9 bolsa soraŋlar. ḥall ḳılıp bérgey-mén dédiler. yana sordı-ki éki

10 bıçaḳ bir ġılāfġa sıġamadur. ḫ^{v}ācem aydı. sıġadur anıŋ üçün-ki

11 mén yégirmi yéti vāsıṭa bilen ceddim ḫ^{v}ācem resūlu’llahġa yéter mén

12 dédi. yana sordı. néçe yaşḳa kirdiler. ḫ^{v}ācem aydılar ki méniŋ

13 yaşım-nı sorsalar ḥaḳḳ te‘ālī ḥażret-i ādem ‘aleyhi’s-selām-nı yaratḳanda

14 peyġamber ‘aleyhi’s-selām bilen hem-rāh édim dédiler. yana bir delīl-leri şubu ki

81 [43a]

1 ḥażret-i mevlānā şemsü’d-dīn tebrīzī aytıp-durlar ki **beyt**

2 *‘ālem né-būdī mén būdem, ādem né-būdī mén būdem ♦ u būdī mén būdem,*

3 *mén ‘āşıḳ-ı pervāne-em* dép-dürler dédiler. ebū’l-ġāzī ḫān

4 ḫ^{v}ācem ṣāḥib-ḳırān-dın bu sözni aŋlap ayaġlarıġa yıḳılıp yıġlap

5 turdı. andın hemme ḫalāyıḳlarġa andaġ bir ḥāl-i rūy bérdi-ki hemmeleri

6 -niŋ bir iḫlāṣ ‘aḳīdeleri miŋ boldı. hemmeleri ḫ^{v}ācem-niŋ ayaġlarıġa

7 yıḳıldılar. tevbe ḳılıp günāhlarını tilediler. olarnıŋ günāhını mu‘āf

8 ḳıldılar. andın ḫᵛācem hemme aṣḥāb-ları birle özi tüşken medreseġa

9 yandı. üç kündin kéyin ebū'l-ġāzī ḫān-nıŋ bir kişi-si kélip bizge

10 bir tofçaḳ bérse anıŋ ornıġa on aṭ bérsek dédiler. ḫᵛācem

11 aydılar. birini ḫᵛācem mezār pād-şāhım-ġa atap érdim. ya'nī dāşt

12 -ġa salġalı ataġan birini özüm miney dép érdim. şunı

13 bir edīb özleri minedurġan tofçaḳ-nı bérdiler. ziyāde ḫoş-ḥāl

14 bolup ta'ẓīm becā kéltürdiler. ebū'l-feyż vezīrġa pād-şāh-nıŋ

82 [43b]

1 ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırāndın tofçaḳnı tilep alġanı pesend bolmadı.

2 ḥażret-i ḫᵛācem-din taḳṣīrāt-larını tiledilər. ḥażret-i ḫᵛācem aydı-ki

3 ey ebū'l-feyż buḫārāġa séni pād-şāh ḳıldım. buḫārā-yı şerīfni saŋa bérdim

4 dép iltifāt ḳıldılar. der-ḥāl ḳuṭb-lik maḳāmını taptı ammā

5 söz éşitmek kérek ki ḫᵛācem pād-şāhım naḳşbendniŋ mezārını

6 ziyāret ḳılġalı çıḳtı-lar. mezārlarıġa kélip edeb ziyāret-ni

7 becā kéltürdiler ve öz-ol maḥall teveccüh ḳıldılar. baḳsalar [ne] rūḥları

8 ve né cesedleri ẓāhir bolmadı. ḥażret-i ḫᵛācem aydı. ey aṣḥāb-ı yārānlar

9 naḳşbendniŋ yatḳan yéri bu émes. bu yérde ma'lūm bolmaydur

10 dép aṣḥāb-ı yārānlar birle revān boldılar. bir yérge kélip bu yérni

11 gürleŋler dédi. gürlese naḳşbendniŋ cesedlerini ḳaṣr-ı 'irfānda

12 defn ḳılıp tuġ 'alem şeddeler ḳadap şeyḫ cārūb-keş-ler ḳoyup

13 andın kāşġarġa revān boldılar ammā ḫocendge kéldiler. ḥażret-i şeyḫ

14 muṣliḥu'd-dīn sa'dī şīrāzī raḥmetu'l-lahi 'aleyhniŋ mezārātlarını

83 [44a]

1 ziyāret ḳılġalı kélgenleride mollā ismā‘īl āḫūnum ḥażret-i ḫᵛācemġa

2 vaṣl bolup şol yérde maḳām-ı mertebege yétti. ḫocenddin yürüp bedaḫşānġa

3 kéldi. ol-vaḳtda mevlānā muḥammed bedaḫşānī bar édi. resūl ‘aleyhi’s-selām

4 -nıŋ ḫırḳa-i mübārek-leri üveys ḳaranī-din nevbet bī-nevbet bularġa

5 ḳalıp ol ‘azīzġa ḫᵛācem pād-şāhım kélmesdin üç kün ilgeri

6 resūl ‘aleyhi’s-selām tüşide beşāret bérdiler ki séniŋ diyārıŋġa

7 méniŋ evlādlarım-dın bir kişi kélür. ḫᵛāce ḥasan atlıḳ méniŋ ḫırḳam-nı

8 şularġa bérgil dép beşāret bérip aydılar ve bu ḫırḳa olarnıŋ

9 emāneti-dür dédi. ol ‘azīz uyḳudın bīdār boldı. bir küni

10 ḫoş-ḫaber aŋladı. ḥażret-i ḫᵛācem pād-şāhım kéldiler dép şol sā‘at

11 ol ‘azīz ornıdın ḳopup ḫᵛācem-niŋ aldıġa istiḳbāliġa

12 barıp mübārek üzengülerini ṭavāf ḳılıp tofçaḳ-nıŋ

13 cılavını yütelep öz serāyları-nıŋ éşikige tüşürdiler.

14 andın ḥücreleriġa teklīf ḳılıp néçe kün mülāzemet-leride boldılar.

84 [44b]

1 andın resūl haẕānıŋ ḫırḳa-i mübārek-lerini ol sulṭānü’l-evliyā

2 -nıŋ aldılarıda ḳoydılar. ol ḫırḳa-i mübārekni ḳol-larıġa alıp

3 yüz közlerige sürtüp kéydiler. mübārek ḳaddleriġa rāst

4 kéldiler. andın hemme aṣḥāb-ı yārānlar mübārek-bādlıḳ ḳıldılar.

5 bu ‘azīzniŋ ḫān-ḳāhlarıda her küni ‘ālem yüzideki ḳuṭbu’l-aḳṭāb

6 -lar, ‘āşıḳ-lar, ṣādıḳ-lar, çihilten-ler, ricālü’l-ġayb-lar ṣoḥbet

7 ḳılur édiler. bular mu hemmeleri ḳopup mübārek-bādlıḳ ḳıldı.

8 bularnıŋ aralarıda bir mūy-ı sefīd kişi bar érdi. ol hem mübārek-bād

9 -lıḳ ḳıldılar ve aydılar ki mübārek bolsun. evliyālar sulṭānı

10 dédiler. ḫᵛācem ol mūy-ı sefīd kişi-niŋ ḳolını tutup ḫalvet-ḫāneġa

11 alıp kirip dédiler ki né-me bā‘iṩdin velī-ler sulṭānı dédiŋiz.

12 dédiler. ol mūy-ı sefīd kişi mén bu sözni sizge taḳrīr ḳılıp

13 bérey dép yana bir ḫalvet-ḫāneġa alıp kirip dédiler ki

14 mén ḫıżır ‘aleyhi’s-selām-dur mén. méniŋ ḫāṭırım-ġa bir {ārżū} ārzū yétip érdi.

85 [45a]

1 ḫudāy te‘ālī-din tilep édim ki ey bār-ḫudā yā mén bende-iża‘īf dergāh

2 -ıŋdın tiler. maŋa séniŋ dergāhıŋ-da yétmiş yıl i‘tikāf oltursam dép

3 fī’l-ḥāl nidā kéldi-ki ey ḫıżır bu i‘tikāf-dın peşīmān bolmaġıl. mén aydım-ki

4 peşīmān bolmaġay-mén, yana nidā yétti ki olturġıl dép andın yétmiş yıl i‘tikāf

5 olturdum. bu yétmiş yıl-nıŋ içide resūl ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem vücūdġa kélip

6 bu ‘ālem-de yégirmi üç yıl peyġamber bolup atmış üç yaş-da bu ‘ālem-din rıḥlet

7 ḳıldılar. şol küni i‘tikāf-dın çıḳıp édim. resūl ‘aleyhi’s-selām-nıŋ cemāl

8 -leriġa müşerref bolġay-mén, bolalmadım. ḫiḍmet-lerini ḳılalmadım, ḥasret-i nedāmet

9 -ge ḳaldım. nemāzlarıġa müşerref boldum. şol küni ol i‘tikāf-dın peşīmān

10 boldum. bir küni ḥaḳḳ sübḥānehū ve te‘ālī-din dergāh ilhām bolup dédi-ki ey ḫıżır émdi

11 ḥasret-i nedāmet ḳılmaġıl. muḥammed ‘aleyhi’s-selām-nıŋ evlādlarıdın bir ér

12 ẓuhūrġa kéltürür mén. ism-i şerīf-leri ḫᵛāce ḥasan-durlar. sulṭān

13 -ü’l-evliyā ḳılur mén. tārīḫḳa bir miŋ bir yüzde vücūdġa kélürler. şularnıŋ

14 cemāl-i cihān-ārālarını körüp ḫiḍmet-leride ḫoş bolġay-sén dép nidā

86 [45b]

1 yétken édiler. olarnıŋ ḫulḳ-ı ‘ādet-leri resūl ‘aleyhi’s-selām-nıŋ ḫulḳ-ı ‘ādet

2 -lerige oḫşaġaylar. ism-i şerīf-leri ḫˇāce ḥasan ḫˇācem, ḫˇāce hidāyetu’llāh

3 ḫˇācem-niŋ oġul-ları-dur dép nidā-yı ġayb kéldi. şol zemāndın beri ilticā

4 -da édim ki ol ẕāt-ı bā-berekāt-nıŋ nişānelerini ḳaydın tapar mén dép yürür

5 édim. buyrup édim ki resūl ‘aleyhi’s-selām-nıŋ ḫırḳa-i mübārekleri

6 üveys ḳaranī-ge yétip érdi. olardın ḥalḳa be-ḥalḳa ol ẕāt-ı şerīf

7 vücūdġa kélgende yétedür dép aydı. mén ilhām bolġandın beri

8 on sekiz miŋ ‘ālem-niŋ izdep yürür édim. ol ḫırḳa ān ḥażret-i

9 ‘aleyhi’s-selām-nıŋ ẓuhūrlarını bu yérde kördüm dédiler. uş-bu cihet

10 -din sulṭānü’l-evliyā dédim dédiler.

11 el-ḳıṣṣa ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım şundın

12 kāşġarġa revān boldılar. ne-çend menzil-i merāḥil-lerni ṭayy ḳılıp

13 bādiyelerni ḳaṭ‘ eylep taşmalıḳġa kélip şāh bāḳī ḫˇāceniŋ kéyide

14 tüştiler. éki kün eṭrāf cānib-lerdin leşker cem‘ ḳılıp

87 [46a]

1 küffār bilen soḳaşurnıŋ ḳaṣdıġa tüşti. ebū naṣrü’l-envārī

2 bir medresede ‘ilm taḥṣīl ḳılur érdi. bir küni vāḳı‘ada kördi-ki

3 aldıda bir şem‘ yaru{tu}ġluḳ turadur. şem‘niŋ rūşen-liki-de

4 bir ādem ḳur’ān oḳup turadur. şem‘niŋ rūşen-liki āftāb

5 meṣel-lik şol ḥālet-de édiler. yaruġluḳ öyleriġa peydā

6 boldı. on tört künlük tolun ay kördiler. fī’l-ḥāl uyġanıp

7 bīdār boldılar. aŋa şundaġ ta‘bīr bérdiler ki şem‘niŋ rūşen

8 -liki ‘ilm-i ḳāl ḥāṣıl bolup-dur. aldımdaki kün ‘ilm-i ḥāl ḥāṣıl bolġusı

9 -dur. on tört künlük tolun ay ménıŋ pīr-i mürşidim ḥażret-i ṣāḥib

10 -ḳırān ḫᵛācem-durlar. inşā’allāh vaṣl bolur mén dép yürür édi.

11 üç kündin kéyin ḫoş-ḫaber aŋladılar ki ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım kéldiler dép

12 beyt *müjde ān-dem be mā ez şāh-ı ḫūbān mīresed ♦ gūyā ez yūsuf*

13 *ber pīr-i ken‘ān mīresed* şol zemān fī’l-ḥāl yārkenddin çıḳtılar.

14 üç keçe kündüzde taşmalıḳġa kéldiler. şol küni ḫᵛācem

88 [46b]

1 ṣāḥib-ḳırān leşker cem‘ ḳılıp kāfirler bilen ceng cihād ḳılmaḳ üçün

2 niyyet ḳılıp rāst bolup turup édiler. şol-ḥāletde ebū naṣrü’l-envārī

3 kélip ḫᵛācem birle körüşüp aṭınıŋ cılavını tutup mindürdi.

4 ḫᵛācem hem ẕü’l-fiḳārlarını ḥamāyil ḳılıp tofçaḳġa süvāre bolup

5 māh-ı tābān ḫūrşīd-i dıraḫşān yaŋlıġ cihānını yarutup nişān-ı şevket

6 birle yürdiler. kāfirler ḳorḳunç vehmidin ḳaçḳalı başladı.

7 ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem tuzaḳ mevżi‘iġa kélip tüşti.

8 zihī zemīni-ge sa‘ādet-mend yurt éken beyt *der zemīni ki*

9 *nişān-ı kef pāy-i tū būd ♦ sālhā secde-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛāhed būd*

10 ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem nemāz-ı bāmdāddın yanıp oltursa

11 ne-çend ādem-ler kélip ḫaber ayttılar ki kāfirler ḳaçtı dép uş-bu

12 ḥālet-de bī-ḥarb bī-żarb dārü’s-salṭanat kāşġarġa kirip

13 olturdılar. üç yıl ṭarīḳat-ı sülūḳide ‘adālet ḳıldılar.

14 ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem tofçaḳ-ı ‘ırāḳīni mezār pād-şāhım

89 [47a]

1 -nıŋ dāşt-larıġa salıp ġarīb ‘āciz nā-tüvānlarġa kéŋrü āb aş

2 ḳılıp ötkezip bérdiler. evvel āb aş-dın müselmānlar yép içip

3 sīr-āb boldılar. īmān tāze ḳılıp be-ṣıdḳ dil mürīd-i muḫliṣ boldı.

4 şol ḥālde ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān on toḳuz yaşda édiler. kāşġarda

5 dīn-i islām bī-nihāyet ḳavī boldılar. kündin künge şerī‘at

6 revāclıḳ boldı. andın yeŋi ḥiṣārġa bardılar. feṭḥ-i nuṣret tapıp

7 şerī‘at-nı revāc-lıḳ ḳılıp ehl-i küffārlarnıŋ büt-ḫāne şarāb-ḫāne

8 būze beng-ḫāne lūlī-ḫāne ḳumār-ḫānelerini bozup ornıġa medrese

9 mescid ḫān-ḳāh küll ḳıldurup dīn-i islām-nı ābād ḳıldılar. andın

10 yārkendġa bardılar. anda hem şerī‘atnı revāc-lıḳ ḳılıp dīn-i islām-nı

11 ābād ḳıldılar. kāşġar yārkendġa ḥākim nāyib ḳāżī müftī a‘lem müderris

12 ḳoyup bu şehrlerni küffārlardın ḫalāṣ ḳılıp pāk ḳıldılar.

13 naḳl ḳılıp-durlar ki bu nevbet kélgen-leride yārkendde

14 toḳuz ay pād-şāhlıḳ ḳıldılar. ehl-i tārīḫ-ler andaġ ayturlar ki

90 [47b]

1 ḥażret-i ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım leşker-i islām-nı başlap

2 yārkenddin çıḳıp endicān-ġa bardılar. endicānda bir yıl turup

3 édiler. bir néçe vaḳtdın kéyin kāşġarnı ḳalmaḳ bastı dép ḫaber

4 aŋlandı. ḥażret-i ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān leşker cem‘ ḳılıp tīz-i tünd

5 yürüp kāşġarġa kéldiler. ḳalmaḳlarnıŋ çerigi ceddi nihāyet

6 -siz édi. értesi éki deryā-yı leşker teḳābül yek-dīger bolup ṣaf

7 ārāste ḳıldılar. ḥażret-i ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān islām leşkerige du‘ā ḳıldı.

8 leşker-i islām mest-i müstaġraḳ bolup ceng-ge kirdiler. bir sā‘atde ḳalmaḳ

9 çerigi-niŋ başını say taşı-dék ḳıldılar. ḳalġan ḳalmaḳlar

10 ḳaçıp cānını selāmet sāḥiliġa aran ilettiler. ḥażret-i ḫ̬ᵛācem

11 hem kāşġar taḫtıġa çıḳıp ‘adālet sürüp şerī‘atge revāc bérip

12 pād-şāhlıḳ ḳıldılar. yana bir néçe kündin kéyin ḳalmaḳ çerigni kéldi

13 dép ḫaber boldı. ḫ̬ᵛācem pād-şāhım kāfirler çerigi-niŋ aldını

14 tüşüŋler dép yarlıġ ḳıldılar. leşker-i islām cem‘ bolup

91 [48a]

1 kāfirler birle ceng ḳıldılar. bahādırlar cān-bāzlıḳ meydānıda tekāver

2 sürdiler. bir munça kāfirlerni cehennem-ġa iberip yaraġ cabduḳ

3 -larını olça aldılar. ḳolġa tüşken-leri-niŋ müselmān bolġanıġa

4 amān bérdiler. müselmān bolġay onamay ser-keş-lıḳ ḳılġanlarını

5 öltürdiler. feṯḥ-i fī̄rūzluḳ bile ḥażret-i ḫ̬ᵛācem pād-şāh ḫiḍmetleriġa

6 yandılar. leşker-i islām-ġa icāzet bérdiler. her ḳaysı-ları öz menzil

7 -leriġa yandılar. bir néçe kündin kéyin yana ḳalmaḳ çerigi kéldi-dép ḫaber

8 boldı. ḳodaş dī̄vān bégi kirip ḥażret-i ḫ̬ᵛācemġa ‘arż ḳıldı-ki

9 ḳalmaḳ çerigi ḥaddsiz kélip-dür dép leşker-i islāmġa icāze bérdi-ki

10 mübādā şehrni kāfirler ḳurşap tüşse şehr ḳaḫṭ-çılik bolup

11 tul ḫatun ve yetī̄m balalarġa vebāl bolur mi-kin. bizler çıḳıp kétsek

12 yurt amānıda ḳalsa dép ‘arż ḳıldılar. ḥażret-i ḫ̬ᵛācem pād-şāhım

13 andaġ bolsa bizler endicān ṭarafıge barıp leşker cem‘ ḳılıp kéleli

14 dép endicān ṭarafıge revān boldı. kāfirler şehrġa kirip ḳalmaḳdın

92 [48b]

1 ḥākim ḳoyup yandı. néçe kündin kéyin ḥażret-i ḫ̬ᵛācem nayman ḳuşça

2 ḳıpçaḳ otuz uruġı çoŋ bā‘işlerdin ḥaddsiz leşker cem‘ ḳılıp

3 kāşġar ṭarafıge revān boldılar. leşker-i islām kélip kāşġarnı ḳamap

4 tüştiler. dervāzelerni açıp kirip kāfirlerni öltürüp

5 küfr-i ḍalālet-din kāşġarnı pāk ḳıldılar. şerī‘atge revāc bérip

6 āmān bég-ni ḥākim ḳıldılar. özleri yārkendġa barıp taḫt-ı salṭanat-da

7 ber-ḳarār boldılar. ri‘āyet nevāzlıḳ ḳıldılar. leşker-i islām-nı öz

8 yurtlarıġa tarḳattılar. bir yıldın kéyin yana ḳalmaḳ töresi ḥaddsiz

9 ḳalmaḳ birle kélip kāşġarnı ḳamap aldı ve hem yārkendġa leşker iberip

10 ḳamap aldı. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫ̬ᵛācem aŋlap düldül-ġa süvāre

11 bolup çıḳıp kāfirler bilen andaġ ceng ḳıldılar ki kāfirleriŋ başını

12 say-nıŋ taşı-dék yatḳuzdılar. ḳalġan kāfirler ṭāḳat

13 kétürülmey çıḳıp töresige bolġan vāḳı‘a ḥālni taḳrīr ḳıldı.

14 töresi yana ḥaddsiz leşker iberdi. kélip yārkend şehrini toḳuz

93 [49a]

1 ḳabat ḳurşap tüştiler. yéti kün şehrni ḳamap yattı-lar. bir kün ḳodaş

2 dīvān bégi ḫ̬ᵛācem-ġa kirip ‘arż ḳıldılar ki ey pād-şāhım ḳalmaḳ

3 leşkeri ḳum tofraḳ-dék kélip şehrni ḳamap tüşüpdür. yana arḳa mu arḳa

4 kélip yatadur. leşker-i islām yanımızda yoḳ. biz munda tursaḳ şehr

5 ḳaḫṭ-çelik bolur mi-kin. bizler çıḳıp leşker cem‘ ḳılıp kélsek

6 dép ‘arż ḳıldılar. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫ̬ᵛācem-niŋ ḳalmaḳlarġa

7 açıġları kélip du‘ā ḳıldılar. ‘ālemni ḳara boran basıp ḳaraŋġuluḳ

8 peydā boldı. kişi kişini körgeli bolmadı. andın dīvān bégi dervāzeni

9 açtılar. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem düldül-ġa süvāre bolup yārānlar

10 bilen çıḳıp şol yürgenleriçe kāşġarġa kélip mūş-sūl-luḳ

11 bilen endicānġa revān boldılar. ḳurşap yatḳan kāfirler şehrge

12 kirdiler. āmān bég bilen şāh bāḳī ḫᵛāce kāşġardın çıḳıp ḳol

13 -ḳurġanda büktiler. her pāre ḳalmaḳ çerig kélseler şol yérge büküp

14 yéter édiler. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem bu nevbet çıḳġanlarıda

94 [49b]

1 cihān-nı tört yıl seyr-i temāşā ḳıldılar. kāşġarġa kélmekni iḫtiyār ḳıldı.

2 leşker bī-kerān cem‘ ḳılıp gūyā imām mehdī āḫir zemān-dék kāşġarġa kélip şehrni

3 alıp kāfirlerni bī-nihāyet öltürüp olça ġanīmet bisyār aldılar.

4 leşker-i islām memnūn ve ser-efrāz boldılar. ‘ālemni küfr-i ḍalālet-din pāk

5 ḳılıp şerī‘atġa revāc bérip taḫt-ı salṭanat-da ber-ḳarār boldı.

6 ilgeri kélgenleride toḳuzaḳ-daki ḳurġanda şāh bāḳī ḫᵛāce

7 -lik-niŋ ḳolıġa oḳ tégip édiler. bu nevbet-de şehīd boldılar.

8 ***ḳālū innā lillāhi ve innā ileyhi rāci‘ūn*** ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem aŋlap

9 efsūs-lar dép ḫatm-i ḳur’ān ḳılıp ervāḥlarıġa du‘ā tekbīr ḳıldılar.

10 ḥażret-i ḫᵛācem düldülġa süvāre bolup yārkendge kéldiler. kāfirler

11 bilen ceng ḳılıp bī-nihāyet öltürüp aṭ yaraġ cabduḳ-nı

12 bisyār ve hem başḳa ġanīmet-lerni olça ḳıldı. ḳalġan kāfirler

13 bir ṭaraf-ge perākende bolup *daḳḳı dalalıḳḳı şaḳḳı şalalıḳḳı sitāre*

14 sūḫte-ḫāne ber-efrūḫte bolup ‘alem-lerini ser-nigūn ḳılıp ḳuyruḳını

95 [50a]

1 ḫāde ḳılıp ḳulaḳını diŋ tutup aldı. arḳasıġa baḳmay tüşüp

2 ḳalġan börkiġa ḳaramay rāh-ı firārnı li-muḥarririhi iḫtiyār ḳıldılar. ḥażret-i

3 ḫ͗ācem pād-şāhım ve leşker-i islām cengdin ḳul-larını yıġdılar. ḫ͗ācem

4 pād-şāhım yārkend taḫt-ı salṭanatıda ber-ḳarār bolup dīn-i islāmġa

5 revāc bérdiler. ammā bu nevbet kélgen-leride bir yıl pād-şāhlıḳ ḳıldı.

6 şāh bāḳī ḫ͗ācelıḳ-niŋ aġçaları {ārżū} ārzū aġça ḫān mollā mecīd āḫūnd

7 ferzendlerini alıp yārkendge ḫ͗ācem-niŋ ḫiḍmetlerige bardılar.

8 ḫ͗ācem taḫt üstide olturup édiler. {ārżū} ārzū aġçalıḳ ḫ͗ācem-niŋ

9 ayaġıġa yıḳılıp ziyāret ḳıldılar. bularnı ḫ͗ācem yanlarıda oltur

10 -ġuzup yaḫşı nevāziş ḳılıp tola iltifāt-lar ḳıldı. bular ḫ͗ācem-niŋ

11 aldıda yıġlap turdılar. ḫ͗ācem aydılar ki kişi ḫ͗ācesi-niŋ aldıġa

12 kélip yıġlaydur. ġaġo yıġlamaŋlar dép iltifāt ḳıldılar. ḫ͗ācem

13 yārānlarġa aydılar kim bular ménıŋ mihmānım-durlar. hemmeŋ-ler

14 ‘izzet-i ikrāmını ḳılıp köŋlini alıp ḫiḍmet-i şāyeste ḳılıŋlar

96 [50b]

1 dép buyurdı. yārānlar néçe kün mihmān ḳıldılar. bularnıŋ harduḳ

2 -ları çıḳtı. bir kün nemāz-ı ḫoften-din yanıp ḥażret-i ḫ͗ācem {ārżū} ārzū aġça

3 -lıḳ bilen mollā mecīd āḫūnum-nı çırlatıp aydılar ki sizler yansun

4 -lar. ‘ālemde sā‘at bī-sā‘at ḫādiṯeler ḳozġalıp turadur

5 dép bularġa icāze bérdiler. bular yıġlap aydılar ki ey pād-şāhım

6 bizlerdin né-me bī-edeb-çilik ötti-ler éken dép yıġladılar.

7 ḥażret-i ḫ͗ācem pād-şāhım aydılar. sizlerdin héç bī-edeb-lik

8 ötkeni yoḳ. sizleriŋ faḳīrġa ḳılġan ḫiḍmetiŋler toladur,

9 unutmay-mén. ey hemşīrem ve ey balam, kāfirler pey-der-pey kélip turadur.

10 sizler yanıŋlar. éki-le ʻālemde unutmaġay-mén dép kāşġarġa

11 yanadurġan. éki ādem-ni tapıp birle ḳoşup yandurdılar

12 ve aydılar ki bu éki kişimizni ṣıḥḥat selāmet barġanını ḫatṭ ḳılıp

13 maŋa iberiŋler dép andın ḳodaş dīvān bégi-ni uzatıp

14 kiriŋ dép buyurdılar. ḳodaş dīvān bégi dervāzedin

97 [51a]

1 çıḳıp yolġa salıp uzatıp ḳoydı. bular yürüp üç künde öyge kéldiler.

2 yürüş kūçedin tınç amān barġanlarını iẓhār ḳılıp ḫatṭ bérdiler dép

3 -dürler. ammā ehl-i tārīḫ-ler aytıp-durlar ki birinçi vaḳtdın kéyin

4 ḳalmaḳ çerigin ḥaddsiz ve nihāyet-siz tola bolup yārkend şehrini ḳurşap

5 tüşti. yārkendlik poḫaḳ-lar ġudraştılar. bizler héç vaḳtıda

6 amān bolmaduḳ. yā yurtnı ḳalmaḳdın ḫalāṣ ḳılıp alalmadı yā

7 ḳalmaḳġa ḳoyup bérmedi dép ġudurlaştılar. bu söz ṣāḥib-ḳırān

8 ḫᵛācem-ġa maʻlūm bolup ġayretleri kélip aydılar. ey bed-baḫt-lar ḳalmaḳ

9 -ġa ḳāl dép düldül-leriġa süvāre bolup yārānlar birle dervāze

10 -din çıḳıp kéttiler. şol zemān ʻālem-ni ḳara boran bastılar. kāfirler

11 başını kömüp yattı. kişi kişini körmedi. kāfirlerni déhsab şehrni

12 taşlap çıḳıp kétti-ler. értesi ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım-nıŋ

13 şehrni taşlap çıḳıp kétkenini ḳalmaḳlar aŋlap şehrge kirdiler.

14 ammā ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem şol yürgenleriçe cihān-nı seyr-i temāşā

98 [51b]

1 ḳıldılar ve ṭālib-lerni kemāliġa yétküzüp cāhil-lerġa şerī‘at

2 müselmānçılıḳ-nı bildürüp rāst yolġa başlap ṭarīḳat

3 ḥaḳīḳat ma‘rifet-ni ta‘līm bérdiler. ehl-i tārīḫ-ler nüsḫalarda

4 andaġ aytıp-durlar ki ḥażret-i ḫᵛācem pād-şāhım bu nevbet

5 çıḳıp kétkenleride ḳırġızlar munda ḳalġan {ḳalġan} yārān

6 -larnı ve bala barḳalarını bulap talap tārāc ḳıldılar. şāh bāḳī

7 ḫᵛācelıḳ-niŋ dünyāsı-nıŋ ḥadd ḥesābı yoḳ édi. be-temām nérseni

8 ḫᵛācem pād-şāh-nıŋ mübārek ḳadem-leri üçün niṣār ḳılıp yana ḳalġan

9 yéti tuġluḳ māl-ları bar édi. néçe miŋ aṭ néçe miŋ gelesini

10 ḳırġızlar bulan tārāc ḳılıp ve ḳul-larını küŋ-lerini ḳınap

11 tamlarġa berkitken la‘l cevāhir altun kümüş-lerni tapturup

12 alıp ve yana toḳuzaḳda üç kéledür. dāştda ḳoydurġan ṣapun

13 -larnı ve yaraġ cabduḳ-larnı tapturup alıp revān boldılar.

14 {ārżū} ārzū aġça ḫᵛācem-din ayrılġan-larıġa ne-çend kün yıġlay yıġlay

99 [52a]

1 ‘ālem-din kétti-ler. ***ḳālū innā lillāhi ve innā ileyhi rāci‘ūn.***

2 ammā ehl-i tārīḫ-ler andaġ aytıp-durlar ki ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān

3 pād-şāhım üç yıl cihān-nı seyr-i temāşā ḳılıp andın yana kāşġarġa

4 barmaḳnı iḫtiyār ḳıldılar. leşker cem‘ ḳılıp yārānlarnı başlap

5 kāşġar ṭarafıge ‘azm ḳılıp ne-çend kün menzil-i merāḥil-lerni ṭayy ḳılıp bādiye

6 -lerni ḳaṭ‘ eylep altun artġa tüştiler. bu yérde ḳırḳ miŋ

7 (40.000) leşker cem‘ boldı. andın uluġ artdın yürüp bostān

8 -térekġa kélip tüşüp bu yérde üç kün pād-şāhlıḳ ḳıldılar. ḫᵛācem-niŋ

9 kāşġardaki iḫlāṣ-mend mürīd-i muḫliṣ-ler aŋlap taşmalıḳda

10 mollā mecīd āḫūnum-nıŋ ḳaşlarıġa bardılar. āḫūnum dōst yārān

11 -larnı başlap piyāde bostān-térekġa ḫᵛācem-niŋ ḫiḏmet-i şerīf

12 -leriġa bardılar. bularnıŋ kélgenlerini ḳodaş dīvān bégi

13 ḫᵛācemġa ma‘lūm ḳıldılar ki taşmalıḳdın bir munça ḫānedān

14 dōst-lar kélip-dür dédi. kirsün dédi. dīvān bég bularnı

100 [52b]

1 kirdiler. bular ta‘ẓīm becā kéltürüp ḫᵛācem-niŋ ayaġlarıġa yıḳılıp

2 ṭavāf ḳılıp yıġlaşıp turdılar. bularġa iltifāt ḳılıp bulardın

3 ḥāl aḥvāl sorap destūr ḫānġa buyurdı. destūr ḫāndın

4 yanıp édiler. ḫᵛācem aydı-ki sizler piyāde kélgen sizler çıḳıp

5 ḫūb harduḳuŋlarnı alıŋlar dédi. értesi bularnı ḳıçḳırtıp

6 āmān bég-niŋ yurtıdın ḳaysıŋ-lar. şāh bāḳī ḫᵛācelıḳ

7 -niŋ yurtıdın kélgen ḳaysıŋızlar dép sordılar. dīvān

8 bég bularnı bir bir körsettiler. ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem bularnıŋ bala

9 barḳası mu bar mu dép aydılar. muna şubu oġlı dép mollā

10 ‘abdü’l-mecīd āḫūndnı körsettiler. ḥażret-i ḫᵛācem aydılar ki aḫşam

11 -dın beri maŋa né-me üçün démediŋiz dédi. dīvān bég aydı.

12 ey pād-şāhım özleriġa bī-icāze déyelmedim dédiler. ḥażret-i ḫᵛācem

13 aydılar ki ey āḫūn-luḳ siz biziŋ ferzendimiz dép yanları

14 -da olturġuzup vālideŋiz {ārżū} ārzū aġça bar mu dép sordı.

101 [53a]

1 mollā mecīd āḫūnd anaları-nıŋ ‘ālem-din barġanlarını bir bir beyān

2 ḳıldı. ḫ̬ᵛācem aŋlap köz yaşı ḳıldı. andın ḫatm-i ḳur’ān ḳılıp

3 ervāḥlarıġa du‘ā tekbīr ḳıldılar. bu vaḳtda mollā mecīd āḫūnum

4 on sekiz yaşar édiler. şubu ḳoşulġan-larıça tā āḫir ‘ömrleriġaça

5 -lik ḫ̬ᵛācem-din cüdā bolmadılar. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ḫ̬ᵛācem leşker-i islām-nı

6 alıp bostān-térekdin şol yürgenleriçe tīz-i tünd kāşġarġa kélip édi.

7 kāşġarlik işak-lar ḫ̬ᵛācemġa dervāzeni yaptılar. ḫ̬ᵛācem pād-şāhım

8 bildi-ki kāşġarlik ḫavāric-ler kāfirlerġa köŋül bérip-dür dép

9 andın ötüp ḥażret-i mezār fāyiżü’l-envārġa tüşti-ler. dāşt

10 ḳaynatdurup ḫatm-i ḳur’ān du‘ā tekbīr ḳılıp yārānlarnı başlap

11 yārkendge revān boldılar. néçe menzil-i merāḥil-ni ṭayy ḳılıp bādiyelerni

12 ḳaṭ‘ eylep yārkendġa kéldiler. bu bī-vefā ḫalḳ hem ḫ̬ᵛācem-ġa oḳ attı.

13 bir sā‘atdin kéyin yārkendniŋ bir sefīli taḫtı bilen urulup kétti.

14 yārkend ḫalḳı yaraġ cabduḳlarını boynıġa asıp ḫ̬ᵛācem-niŋ ayaġlarıġa

102 [53b]

1 yıḳılıp günāhlarını tilediler. ḫ̬ᵛācem bular bāḳī boldı dép bular

2 -nıŋ günāhını ötmediler. ḫ̬ᵛācem pād-şāh égiz yér bilen bedaḫşānġa

3 çıḳıp kétti-ler. bedaḫşān pād-şāhı ḫ̬ᵛācem-niŋ kélgen-lerini aŋlap

4 vezīr ümerā ‘ulemā ve ḥükemā ra‘iyyeler istiḳbāl-leriġa çıḳıp ayaġlarıġa

5 yıḳılıp yıġlap ziyāret ḳılıp i‘rāz-ı ikrām-lar bilen pād-şāh

6 -nıŋ ordasıġa tüşürdiler. bir néçe kün ḫ̬ᵛācem-ni mihmān

7 ḳıldılar. bedaḫşān pād-şāhı ḫ̬ᵛācem-ni taḫt-ġa teklīf ḳıldılar.

8 ḥażret-i ḫ̌ācem pād-şāh aydılar ki bizlerġa pād-şāhlıḳ kérek émes.

9 bir keŋrü yér ta‘ayyün-lep bérsünler dép pād-şāh öz bāġı-nıŋ

10 yanıda bir keŋrü ve ṣaḥn yér bar édi. ḫ̌ācem bār-gāhlarını tégürüp

11 tüşürdiler. bedaḫşān ḫalḳı tuḫfelerni alıp kélip ḫ̌ācem-niŋ

12 aldıda ḳoyup körüşüp ziyāret ḳılıp yanar édiler. bedaḫşān

13 melikī gūyā ‘īd-i nevrūz künlerideki dék boldı. künlerde bir kün

14 mollā ebū naṣr āḫūnum ḫ̌ācem-niŋ teveccühlerini köterelmey mest-i

103 [54a]

1 müstaġraḳ bolup bedaḫşān pād-şāhı-nıŋ yeŋi ḳılġan bir çehār

2 -bāġı bar édi. mollā ebū naṣr āḫūnum bāġḳa kirip hemme küçetlerini

3 yolup bir yérge yoġlap behişt-niŋ behişt-ġa barġıl. dūzaḫnıŋ

4 dūzaḫḳa barġıl dép aġızlarıdın beyżā beyżā köfük-ler

5 kélip her ṭarafġa saçrap bī-ḫod bolup yürdiler. bu aḥvālni

6 bāġ-bān kélip pād-şāh-ġa ‘arż ḳıldılar ki ḫ̌ācem-niŋ bir dīvāne

7 -leri kirip yeŋi küçet-lerni yolup atıp-dur dép ‘arż

8 ḳıldı. pād-şāh aydı. dīvāneġa daḫl ta‘arruż ḳılmay ḫ̌ācem-niŋ

9 özige ‘arż ḳılġıl dép buyurdı. vezīri kélip ḫ̌ācem-ni

10 ziyāret ḳılıp edeb birle turup ḫ̌ācemġa ma‘lūm ḳıldılar. ḥażret-i

11 ḫ̌ācem pād-şāhım mollā ebū naṣrım-nı ḳıçḳırıŋ-lar dép buyurdı.

12 der-ḥāl mollā ebū naṣr āḫūnum-nı tapıp alıp kirdiler. ḫ̌ācem-niŋ

13 buyruġ fermāyiş-leriçe ḳol putlarnı baġlap bedaḫşān

14 deryāsıġa taşladılar. mollā ebū naṣr āḫūnum aḳıp kétip barıp

104 [54b]

1 ḳol put-ları boşap deryānıŋ lebi-ge çıḳıp olturdılar. vezīr munı

2 körüp yana kélip pād-şāh-ġa bir bir beyān ḳıldı-lar. ḥażret-i ḫ̬ᵛācem pād-şāhım

mollā

3 ebū naṣrnı alıp kiriŋ-ler dép buyurdılar. dīvān bég çıḳıp mollā ebū naṣr

4 āḫ̬ūnum-nı ḳıçḳırıp alıp kirdi-ler. gūyā ḫ̬ūrşīd-i tābān-dék bolup-dur.

5 ḫ̬ᵛācem kéliŋ. ey mollā ebū naṣr dép oçaḳ-dın muştum dék çoġnı alıp aldıda

6 ḳoydı. mollā ebū naṣr āḫ̬ūnd der-ḥāl çoġnı aġızlarıġa salıp yutup iberdi. ḥażret-i

7 ḫ̬ᵛācem pād-şāhım ey mollā ebū naṣr öyüŋizni otġa ısı-tıŋ dép fermāyiş ḳıl

8 -dılar. ḥażret-i ḫ̬ᵛācem pād-şāhım mollā ebū naṣrnı öyge sölep éşik-ge ḳufl salıŋ

9 -lar dép buyurdılar. mollā ebū naṣr āḫ̬ūnum-nı bir öyge sölep ḳufl salıp ḳoydılar.

10 mollā ebū naṣr āḫ̬ūnum allāh dép éşik-ge yügürüp édiler. ḳufl-lar ciraŋ-lap

11 tüştiler. ne-çend nevbet […]lar ẓāhir boldılar. andın ḳol putlarıġa işkil

12 saldılar. allāh allāh dép çarḫ̬ urup édiler. hemme bend zencīrler küşāde bolup

13 héç vech bilen toḳtamadılar. ḳodaş dīvān bég kélip ḫ̬ᵛācem-ġa ‘arż ḳıldılar.

14 ḫ̬ᵛācem pād-şāhım aydılar ki émdi munda turġalı bolmas dép düldül-leriġa süvār

bolup

105 [55a]

1 yārān bilen buḫ̬ārā-yı şerīf-ge revān boldılar. ḥiṣār küllāb bilen ötüp bir néçe

2 kün cihān-nı seyr-i temāşālar ḳılıp buḫ̬ārā-yı şerīf-ge yéttiler. pād-şāh pīş-bāz

aldıları

3 -ġa çıḳıp körüşüp ziyāret ḳılıp ordalarıġa teklīf ḳılıp alıp kélip tüşür

4 -diler. ḫ̬ᵛācem pād-şāhım kirip pād-şāh-nıŋ taḫ̬tıge çıḳıp fātiḥa oḳudı. ḫ̬ᵛācem-niŋ

5 cemāl-i cihān-ārāy-larıdın pād-şāh-nıŋ ordaları rūşen u münevver boldılar. pād-şāh

6 bu yaŋlıġ ḥüsn-i cemāl-ni körüp ḥayrān ḳaldılar. andın ‘ulemālar köŋül-leride

7 aydılar ki ḫᵛācem pād-şāh taḫı yaş ékenler. pād-şāh-ġa ‘ulemālarġa aḳ saḳal-larġa

ri‘āye

8 ḫāṭır ḳılmay taḫt-ge çıḳıp olturdı. bizler ḫᵛācem-din bir mes’ele soralı

9 dép aytışur édiler. ammā yürek-leri toḫtap sorayalmas édiler. buḫārā

10 pād-şāhı aydılar ki taḳṣīr pād-şāhım kāşġar zemīn-din kéldiler. ḫᵛācem aydılar ki

11 kāşġardın çıḳıp kéldük. pād-şāh aydılar ki kāşġarda ḳalmaḳ dép bir ṭā’ife bar

12 déydür. rāst mu dédiler. mollā ebū naṣr āḫūnum ārī rāst-dur dédiler. pād-şāh

13 yana sordı-ki olarnıŋ tili né ṭarīḳadadur ‘arabī mu yā fārisī yā türkī dép

14 sordılar. mollā ġāzī āḫūnum aydılar ki aṭnı merrūl déydür. téveni témin déydür.

106 [55b]

1 geleni öküz déydür. eçküni yaman déydür. ötük-ni ġadasun déydür. her nérseni

2 bir né-me déydür dép bir bir cevāb bérdiler. bu ḫalḳ hemmeleri şük bolup ḳaldılar.

3 pād-şāh-nıŋ çilim-çesi bar édi. pād-şāh-ġa çilim alıp kélip tuttılar. pād-şāh

4 ḫᵛācem ṭarafıge işāret ḳıldılar. der-ḥāl mollā naṣr āḫūnum ḳopup ḫᵛācem tartmay

5 -dur dép çilimçi-niŋ ḳolı-dın alıp ağızlarıġa teŋlep yandurup

6 bérdiler. andın pād-şāh altun āftābe alıp kélip ḫᵛācem-niŋ ḳol

7 -larıġa su bérdiler. andın yārānlarnıŋ ḳolıġa su bérdiler.

8 destūr ḫᵛān salıp aş tarttılar. aşnı tenāvül ḳılıp yārān

9 -larġa yandurdılar. andın buḫārā pād-şāhı ḳopup ‘öẕr-ḫᵛāhlıḳ

10 ḳılıp bir tofçaḳ-ı ‘ırāḳī bir arġumaḳ bir toḳuz aṭ bir toḳuz

11 ser ü pāy pād-şāhāne ne-çend ṭabaḳ-lar eşrefī la‘l cevāhirāt-larnı

12 ḫ̬ācem-niŋ naẓarlarıda ḳoydılar ve aydı. ey pād-şāhım ḥażretleri

13 kāşġardın ġazāt ḳılıp kélgen bizler ġazāt ḳılmaġan ḥażret

14 -leri-niŋ mübārek pāy-ı ḳadem-leri-din bu şehr sa‘ādet-mend boldı.

107 [56a]

1 bizler hem sa‘ādet-mend bolduḳ. bu eşref-lerni yaraġ cabduḳġa ṣarf

2 ḳıldursalar dép yıġlap turdı. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım

3 pād-şāh-nıŋ ḥaḳḳ-larıġa du‘ā ḳıldılar. mollā ebū naṣr āḫūnum ḳopup

4 bu eşrefī la‘l cevāhirāt-larnı ‘ulemā u ḥükemālar aldıġa saçıp attılar.

5 aṭlarnı mu hem ḳoya bérdiler. ‘ulemā ḥükemālar la‘l cevāhirātlarnı

6 ve aṭlarnı alıp ser-efrāz bolup miŋ ‘öẕr tevāżu‘ bilen dervāze

7 -din çıḳıp uzatıp yandılar. ‘ulemā ḥükemālar ḫ̬ācem-ni şikāyet

8 ḳılġalı turdı. pād-şāh aydı. ey ‘ulemālar ḫ̬ācem ḳaşıda bir aġız söz

9 ḳılalmay-sizler. bular temām ẕāt-ı evliyā éken velāyet şubularda

10 éken ḥālā sizlerde şumça velāyet bar. ḳaysıŋızlar şumça

11 eşrefī la‘l cevāhirātlarġa naẓar salmadı. ḫ̬ācem-niŋ bir mürīdleri

12 saçıp atḳan cevāhirāt-larnı térip alıp bay bolduŋlar

13 dép ordasıġa kirip kétti. ‘ulemālar sözlegeli mecāli ḳalmadı.

14 tarḳaştılar. ḥażret-i ḫ̬ācem pād-şāhım bār-gāhġa kélip tüştiler.

108 [56b]

1 mollā ġāzī āḫūnum birle mollā ebū naṣr āḫūnum-ġa aydılar ki ékülen ḫiḏmetini

2 tükengüsiz ḳıldıŋızlar. ey mollā ebū naṣrım sizni medresedin

3 tartıp alıp terbiyet ḳılġanım-nıŋ ecrini maŋa yandurdıŋız.

4 eger çilim-ni ḳolumġa alsam şerī‘atde ḳolum-nı késmek lāzım bolur

5 aydı. eger aġzım-ġa salsam tilim-ni késmek lāzım bolur aydı.

6 ḫoş-mu obdān iş ḳıldıŋız. ey mollā ġāzī āḫūnd siz hem dünyā-yı

7 necāset-din méni ḳutḳazdıŋız. ḥadīṯ-i şerīfde ***ed-dünyā cifetün***

8 ***ve ṭālibühā kilābün*** dépdürler dép pād-şāhlıḳ ḳıldılar ve aydı-ki

9 pīrniŋ uluġluḳını mürīddin bilmek kérek. mürīdniŋ ḳābili

10 sizni uluġluḳ mertebeġa yétküzedür dép pād-şāhlıḳ ḳıldılar.

11 naḳl ḳılıp-durlar ki ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım

12 yéti merātibe kélip-din islām-nı ābād ḳılıp şerī'atge revāc bérip

13 öz orun-larıda ḥākim-i a'lem müftī ḳāżī müderris ḳoydı-lar.

14 özleri bir yérde mutavaṭṭın bolup turmaġanları-nıŋ bā'işi ol

109 [57a]

1 aydı-ki her vilāyet-de ve her diyārda yatḳan evliyā'ullāhnıŋ ve ehlu'llāh

2 -larnıŋ yatḳan menzil-gāhlarıġa da'vet ḳılur édiler. hemīşe

3 ḥażret-i {ḫıżır} ḫıżır 'aleyhi's-selām birle hem-rāh yürür édiler ve ba'żı yatḳan

4 ehlu'llāhlarnıŋ yatḳan yérleriġa nişāne bolmasa iḥāṭa ḳılıp

5 āşikār ḳılıp ḳoyar édiler.

6 ehl-i tārīḫler nüsḫalarda andaġ naḳl ḳılıp-durlar ki

7 ḥażret-i ḫᵛācem pād-şāhım bir küni hemme aṣḥāb-ı yārānlar bilen olturup

8 aydılar ki méniŋ atam ḥażret-i seyyidü'l-āfāḳ ḫᵛācem-niŋ ḫiḍmetleride

9 bolġan kişilerdin bar mi-kin dédiler. ol vaḳtda mevlānā

10 mollā baba ḳāżī {ḥāẓır} ḥāżır édiler. ḳopup ḳol baġlap turdılar. hemme

11 aṣḥāb-ı yārānlardın yaşları çoŋ édi. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān

12 ġāzī pād-şāhım séniŋ ḳabūlüŋ méniŋ ḳabūlüm, séniŋ reddiŋ

13 méniŋ reddim dép kāşġarġa yandurdılar. kélip kāşġar taḫtı üzre

14 olturup ḫalāyıḳ-larnı rāh-ı rāst-ġa başlap şerī‘atġa revāc bérip

110 [57b]

1 ṭarīḳat biline dédiler. ehl-i tārīḫ nüsḫalarıda andaġ aytıp-durlar ki ḥażret-i

2 ṣāḥib-ḳırān ḫᵛācem sefer iḫtiyār ḳılıp aṭlandılar. menzil-i merāḥil-lerni ṭayy

3 bādiyelerni ḳaṭ‘ eylep kétip barur édiler. aldılarıġa bir aṭlıḳ kişi

4 uçradılar. der-ḥāl merkeb-din tüşüp ḫᵛācemġa selām ḳıldılar. selāmıġa cevāb bérdi

5 -ler. ol kişi aydı. bu şehriniŋ ḫalḳ-ları-nıŋ özlerige ḥasedi toladur. faḳīr

6 mekānım-ġa tüşüp ötseler dünyā ve āḫiret-de maŋa āb-rūy sened bolġay

7 dép tevāżu‘ ḳılıp turdılar. ḥażret-i ḫᵛācem pād-şāhım hem tebessüm ḳılıp méni bir

seferim

8 -din men‘ ḳılmasalar küll iḫtiyārnı ḥaḳḳ sübḥānehū ve te‘ālī-ġa tapşurdum dédiler.

9 her ne ḳılsa özi ḳılur dép ḳara tigin tābi‘si ḳara ṭalġa revān boldılar. ol kişi

10 nā-ümīd bolup yandı. ḫᵛācem yürüp kéttiler. yolda barġunça yārān-lardın sordılar.

11 méni mu {ṣefer} seferim-din men‘ ḳılġan kişi-ni tanudılar mu dédiler. yārān-lar

aydılar.

12 bizler tanuyalmaduḳ dédiler. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım tebessüm ḳılıp

13 yürüp kéttiler. ḳara ṭal mevżi‘ġa yéttiler. deryā boyıda bir mevżi‘ bar édi.

14 şunda tüştiler. ol diyārnıŋ uluġı ḫᵛāce isḥāḳ velī-niŋ evlād

111 [58a]

1 -larıdın muḥammed rāżī dégen édi. ‘ayyār mekkār fitne ve ḥasedlik ādem édi.

ḥażret-i

2 ḫᵛācem pād-şāhım-nı ordasıġa teklīf ḳıldı. ḫᵛācem topçaḳ-ı ‘ırāḳī-ġa süvār bolup

3 hemme aṣḥāb-ı yārān-lar bilen debdebe ‘as‘ase şān şevket-ler bilen ordasıġa

4 tüştiler. bu ḥarām-zāde bu şān şevket-lerni körüp ḥasedi cünbüş-ġa kélip

5 içi taşıġa uruldı. za‘ferān bilen ḫoş-büy nérselerni salıp fālūde aş

6 ḳılıp zehr tüşüp bérdi. ḥażret-i ḫ̆ācem pād-şāhım héç vaḳtıda üç loḳmadın ziyāde

7 yémes édiler. bu ḥarām-zāde mel‘ūn-nıŋ aşıdın ān-çün-ān yép ḳalġan aş

8 -larnı yārānlarġa yandurdılar. ḫ̆ācem-niŋ teberrük dép tileşip yıġdılar. yārān

9 -lardın on tört öylen bu aş-dın yép édiler. şol-zemān ‘ālem

10 -din kéttiler. ḥażret-i ḫ̆ācem pād-şāhım be-ṭarīḳa-yı kerāmāt yér ḳaysı-larıġa

11 ḥayāt-lıḳ baḫ̆şīş ḳıldı. meger mollā muḥammed āḫ̆ūnum ‘ālemdin

12 kétti. mevlānā mollā dōst āḫ̆ūnum-ġa engüşt-i şehādet-lerini

13 aġızlarıġa salıp bülend-āvāz bilen mollā dōst dép

14 üç mertebe ḳıçḳırdı. lebbeyk dép yügürüp ḳopup olturdı.

112 [58b]

1 ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım ey mollā dōst teşne boldıŋız

2 mu dép aydılar. teşne boldum dédiler. ḫ̆ācem pād-şāhım deryā

3 -dın su aldurup kélip mübārek ḳol-larıġa alıp içürdi.

4 andek ṣıḥḥat taptılar. ḥażret-i ḫ̆ācem pād-şāhım aydılar ki ey mollā

5 dōst āḫ̆ūnum ‘ālem-din kétip ḳayan barıp édiŋiz dédi.

6 mollā dōst āḫ̆ūnum aydılar ki kāşġar yārkendniŋ arasıda

7 ḳaraḳçı-lar oḫ̆şa éki kimerse izdiḫām birle alıp kétip barur

8 érdi. özleri acraşıp aldılar dédi. ḥażret-i ḫ̆ācem

9 pād-şāhım aydı. rāst dédiŋiz dédi. ḥażret-i ṣāḥib

10 -ḳırān pād-şāhım hemme yārānlarġa ḫiṭāb ḳılıp aydılar ki

11 ey mollā ebū naṣr āḫūnum kişi ḳara sizlerdin ḫᵛāceŋiz

12 -lerniŋ ṭarīḳaları néçük érdi déyeler. né-medir sizler

13 dédiler. aṣḥāb-ı yārānlar turup aydılar ki bizler

14 -niŋ ḫᵛācemiz kāfirlerġa ḳatl ve hemīşe ceng ḳılur érdi.

113 [59a]

1 ḫalḳ ḫalāyıḳ-larġa ***emr-i ma'rūf nehy-i münker***mi becā kéltürüp 'adl

2 'adālet ḳılıp şerī'atge revāc bérür érdi. ġazālarıġa ḫoş-büy

3 çay içer érdi déydür miz dédiler. ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım

4 aydılar ki himmet birle boluŋlar bī-'izzet bolmaŋlar. çerāy

5 sınuḳ-nıŋ şikeste 'āciziŋ ḫᵛācesidür mén. kibri tekebbür

6 ḳılġuçı māh-ı minnet-lik ḳılġuçı ḫudāy te'ālī-niŋ emr-i fermānını

7 tutmay. babam resūlu'llahnıŋ şerī'at-ları-nıŋ taşıġa

8 çıḳıp iş ḳılġuçılardın bī-zārdur mén dédiler

9 ve yana aydılar ki méniŋ deryā körmey gevher bolġan āftāb

10 körmey la'l bolġan mürīdlerim bardur. ba'żıları yeŋne

11 ḳanat bolġan ba'żıları anadın toġulġan ve ba'ż-ları

12 toġulmaġan méni körmey ġāyibāne 'aḳīde iḫlāṣ ḳılġan

13 mürīd-i muḫlīṣ-lerim bardur. olarnı sizler terbiyet ḳılıp

14 intihāsıġa yétküzgey-sizler dédi ve yana aydılar ki méniŋ

114 [59b]

1 méniŋ silsilelerim hergiz üzülmes dédiler ve yana aydı-ki

2 biziŋ vaḳtımız yaḳın bolup-dur. ey ebū naṣrım yüzümni

3 siz açıŋ üstüḫᵛānlarım-ġa mollā nevrūzum bilen mollā 'abdü'l-mecīd

4 āḫūnd kirsün. mollā ya‘ḳūb ḫalfet putumnı yusun. nemāzımnı

5 mollā sufūrgi āḫūnum oḳusun. sizler iḳtidā ḳılıŋ. nemāzını

6 ḫāṣ oḳup andın cemā‘atıġa alıp çıḳıŋlar ve yana vaṣiyyetim ol-ki

7 şerī‘atdın tecāvüz ḳılmaġay-sizler. ***emr-i ma‘rūf nehy-i münker***mi

8 kemā-yenbaġī becā kéltürgey-sizler. ḫudānıŋ emrini tutmay şerī‘at

9 -dın tecāvüz ḳılıp emrlerini becā kéltürmegenlerdin bī-zār

10 -dur mén. méniŋ mürīdim émesdür. ḳıyāmet küni olar

11 méniŋ bilen bir yérde bolalmas dép vaṣiyyet-lerni temām

12 ḳılıp bolup mollā nevrūz āḫūnum-nıŋ ḳuçaḳlarıda ***erci‘u***

13 ***emmā rabbike*** nidāsını aŋlap ‘ālem-i fānīdin ‘ālem-i bāḳīġa rıḥlet

14 ḳıldılar. ***ḳālū innā lillāhi ve innā ileyhi rāci‘ūn.*** aṣḥāb-ı yārānlar

115 [60a]

1 ḫᵛācem-niŋ ayaġlarıġa yüz közlerini sürtüp yumulanıp

2 andaġ derd söz bilen yıġlaştılar ki gūyā ḳıyāmet ḳayyūm

3 bolġan-dék boldı. bahār vaḳtı édi. néçe ḳaçalarda ḳızıl gül

4 alıp kélip ḫᵛācem-niŋ eṭrāflarıda ḳoydılar. şehr ḫalḳı ḫᵛācem

5 -niŋ vefāt bolġanlarını aŋlap kélip ḫᵛācem-niŋ ta‘ziyet-lerini

6 tuttılar. ḫᵛācem-niŋ nemāzını oḳup defn-i ḫāk ḳıldılar. hemme aṣḥāb-ı

7 yārānlar ḫᵛācem-niŋ ser ḫāk-leride her kéçe ḳur‘ān tilāvet

8 ḳılıp ṣevābını ḫᵛācem-niŋ ervāḥlarıġa bağışladılar.

9 künlerde bir kün mollā ebū naṣr āḫūnum vāḳı‘ada kördiler ki

10 ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım aydılar ki ey yārānlarım

11 méniŋ cesedim-ni kāşġarġa alıp barıp ḥażret-i mezār pād-şāhım

12 -nıŋ ravża-i mübārek-leriġa alıp kirip ata babam-nıŋ ayaġlarıġa

13 defn-i ḫāk ḳılsaŋlar dép beşāret bérdiler. beşāretdin

14 fāriġ bolup mollā nevrūz āḫūnum mollā ‘abdü’l-mecīd āḫūnum-larġa

116 [60b]

1 ḫ͗ᵛācem-niŋ beşāret-lerini iẓhār ḳıldılar. mollā ‘abdü’l-mecīd

2 āḫūnum hem be-cān-ı dil ḳabūl ḳıldı. andın kéyin ḫ͗ᵛācem pād-şāhım

3 -nıŋ ḳabrleri-niŋ yanıda bir i‘tikāf-ḫāne bar édi. şunuŋ

4 içidin kéçelerde loḳma kürlep töpelerini tartıp deryāġa

5 alıp barıp taşlar édiler. kündüzi bolsa ḳur’ān tilāvet

6 ḳılur édiler. bir kéçe kürlep ḫ͗ᵛācem-niŋ serāylarıġa yétti.

7 ḫ͗ᵛācem-niŋ mübārek cesedlerini alıp çıḳıp ḫ͗ᵛācem-niŋ

8 serāy pür-nūrlarıda toḫ͗ta maḥmūd ṣūfī-niŋ tertīb

9 -lerini ḳoyup töşükni muḥkem ḳılıp kişi bilmegü dék ḳılıp

10 çıḳtılar. andın kéyin maṣlaḥat ḳılıştılar ki ḫ͗ᵛācem-niŋ

11 yıl eyyāmlarını ḳılıp bérsek dép yārān aṣḥāb-larġa maṣlaḥat

12 salıp édiler. aṣḥāb-ı yārān-lar ḳabūl ḳıldılar. andın éki aṭ bir téve ṭayyār ḳılıp

13 ḳoyup ḫ͗ᵛācem-ni bir tulumġa alıp andın muḥammed rāżī-niŋ ḳaşıġa barıp

14 ma‘lūm ḳıldılar ki ḫ͗ᵛācem-niŋ yıl eyyām-ları yaḳın-laşıp-dur lāzım ḳılġalı bizler

117 [61a]

1 bir munça ḳoy gele gürünc yaġ tapıp kélip ḫ͗ᵛācem-niŋ yıl eyyām-larını ḳılıp

2 bérsek dép aydılar. muḥammed rāżī ḫ͗ūb yaḫ͗şı boladur dép cevāb bérip andaġ

3 bolsa bizniŋ {tabī‘at} ṭabī‘at-ımızdın ötkünçe kişi ḳara daḫ͗l ḳılmasun dép

4 ḫ͗aṭṭ ḳılıp mührini basıp bérdi. andın bular ḫ͗alāyıḳ-lar uḫ͗lap çıḳ-ḳan

5 -da ḫʷācem-niŋ mübārek cesedlerini tévege yüklep çevresige yük ḳoyup

6 mollā ṣūfī ḳāsım ḫalfetim minip mollā nevrūz āḫūnum, mollā naṣreddīn āḫūnum

7 yolġa revān boldılar. néçe menzil-i merāḥil-lerni ṭayy ḳılıp barur érdiler. mollā

8 ebū naṣr āḫūnum aydılar ki ey bī-edeb ḫʷācem-niŋ üstige mu minedurġan dép

9 aydılar. mollā ṣūfī ḳāsım ḫalfetim tévedin özlerini yérge taşlap yıġlap bī-ḫod

10 bolup kétip yattılar. mollā nevrūz āḫūnum aṭ-dın tüşüp mollā ṣūfī ḳāsım

11 ḫalfetim-ni yüz közlerige olturġan ṭuġ kerdi. ġubārlarnı arttılar. mollā mecīd

āḫūnum

12 su alıp kélip içürdiler. andın téveni yütülep yolġa revān boldılar. néçe

13 kün menzil-i merāḥil-lerni ṭayy ḳılıp bādiyelerni ḳaṭʿ eylep bisyār miḥnet

14 meşaḳḳat-ler bilen alıp kélip ravża-i mübārek-niŋ dervāzelerini açıp kirip

118 [61b]

1 ḥażret-i seyyidü'l-āfāḳ ḫʷācem-niŋ yanlarıda defn-i ḫāk

2 ḳıldılar. andın ravża-i mübārek-niŋ dervāzelerini muḥkem

3 ḳılıp çıḳıp kéttiler. şol sāʿat ḳar yaġıp bularnıŋ

4 izi maʿlūm bolmadı. her kişi ḳara hem körmediler. bular dervāzeġa

5 kélseler dervāze açılmap-dur. bular maṣlaḥat ḳılıştılar.

6 üçüylen bir yérde bolmaylı bölek bölek yérge baralı

7 düşmen ḫaber-dār bolmasun dép mollā mecīd āḫūnum şehrde

8 bir hemşīreleri bar édi. anda kirdiler. mollā ebū naṣr āḫūnum

9 bir ḫʷavīş-leri-niŋ kéyide pinhān boldılar. mollā nevrūz āḫūnum

10 bir āşnāları-nıŋ öyide pinhān boldılar. ḳara {tal} ṭalda

11 ḳalġan aṣḥāb-ı yārānlar birdin éki-din éki yıl-da kélip

12 boldırıp-durlar.

13 ammā ehl-i tārīḫ-ler nüsḫalar içre andaġ

14 aytıp-durlar ki ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım

119 [62a]

1 ‘ālemdin rıḥlet ḳılġa{nla}nlarıdın kéyin seccāde-i ḫilāfet-de

2 mevlānā baba ḳāżī olturdılar. bular ‘ālemdin barġandın kéyin

3 mevlānā mollā dōst āḫūnum olturdılar. bular ‘ālemdin kétkendin kéyin

4 mollā ebū naṣr āḫūnum olturdılar. bular ‘ālemdin barġandın kéyin

5 ḫ̬ācem-niŋ üveys-leri sulṭān ‘ārīfim olturdı. şundaġ

6 on sekiz yārānlarnıŋ oġlan-ları birdin on sekiz yurtġa

7 du‘ā-gūy boldılar. bularnıŋ evlādları ḥālā şu künde

8 hem bardurlar. hemmeleri du‘ā-gūydurlar ve yana ḥażret-i ṣāḥib

9 -ḳırān ġāzī pād-şāhım-nıŋ aṣḥāb-ı yārānları-nıŋ evṣāf-ı

10 ta‘rīf-leri-ni miŋdin birini tavṣīf ḳılıp beyānġa kéltürülmedük

11 ve her mürīd-i muḫliṣ-lerige ḥażret-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım

12 -nıŋ ervāḥ-ı pür-fütūḥ-larıġa naẓar-ı çerāġ ḳılıp bérse bu dünyāda

13 müşkil iş-leri āsān bolup ḥācet-leri revā bolup

14 ‘izzet-i āb-rūyġa müşerref bolup āḫiret-ge īmān-ı islām

120 [62b]

1 bilen barġay. suvāl-i münkīr nekīrġa āsān cevāb

2 bérgey. ḳıyāmet künide ḫ̬ācem resūlu’llahġa

3 bā-naṣīb bolup behişt-i ‘anber-sirişt-ġa

4 dāḫil bolup dīdār-ı ilāhī-ġa

5 müşerref bolġay.

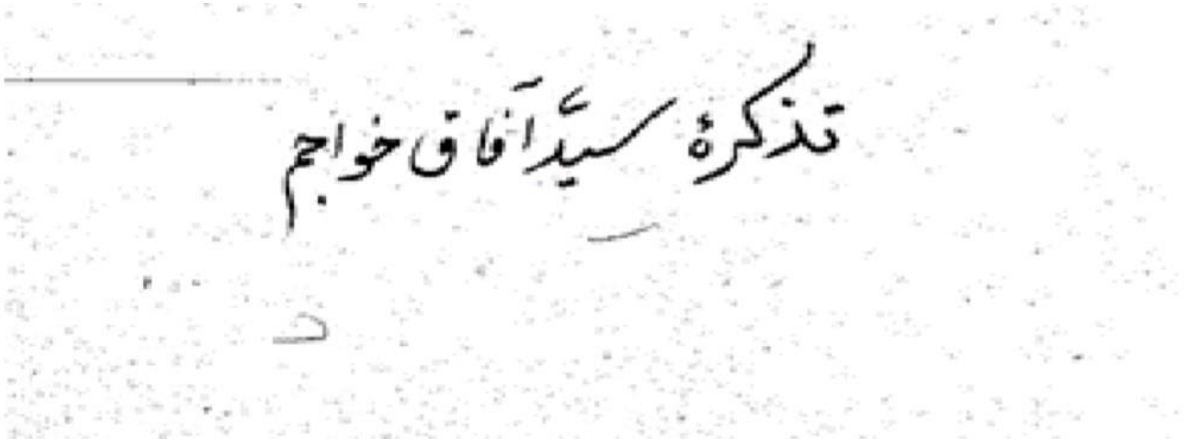
6 āmīn. ***bi-faḍlike ve bi-keremike***

7 ***yā erḥamerraḥimīn***

8 sene 1348 cemāẕiye'l-evvel-niŋ

9 1929. septemberniŋ 7 side

4. BÖLÜM– ÇEVİRİ (TRANSLATION)



SEYYİD ÂFÂK HOCAM'IN TEZKİRESİ

[42b-62b]

80 [42b]

1 Yakûb Çerhî, Mollâ Sufûrgi Âhunum lakabı Mollâ Ziyâüddîn Halfetim Hudâyâr,

2 Sûfî Türk, Sûfî Sefer Bâkî, Tohta Mahmûd Sûfî Mîr Maksûd Hoca,

3 Mollâ Dost Âhunum. Bu adı geçen ashaplar girip oturdu. Komutanları

4 oturamadı. Padişahın ulemasından yaşlı bir kişi

5 vardı. O kişi Hazreti Sahib Kıran Padişahım'dan "Tahsilleri

6 nereye kadar yetecektir?" diye sordu. Sahib Kıran Hocam dedi ki

7 "Benim ilmimden sorsanız bu âleme gelmeyen 6666 kudsî hadisi (ve)

8 manasını bilirim. Her nerede müşkül sözünüz

9 varsa sorun, şimdi açıklayacağım" dedi. (Âlim) de sordu ki "İki

10 bıçak bir kılıfa sığar mı?" (Sahib Kıran Ekrem) Hocam dedi: "Sığar, bundan ötürü

11 benim soyum yirmi yedi nesilden Hazreti Muhammed'e dayanır"

12 dedi. (Âlim) tekrar sordu: "Kaç yaşına girdiniz?" (Sahib Kıran Ekrem) Hocam dedi ki benim

13 yaşımı sorsalar Yüce Allah, Hazreti Âdem'i, selam üzerine olsun, yarattığında (ben)

14 Peygamber, selam üzerine olsun, ile yoldaştım, dedi. Bir delil de şudur ki

81 [43a]

1 Hazreti Mevlânâ Şemsüddîn Tebrîzî demiştir ki **beyit:**

2 *"Âlem yokken ben vardım, Âdem yokken ben vardım ♦ O da vardı ben de vardım,*

3 *ben sevgiliye aşığım"* demiştir, dedi. Ebulgazi Han

4 Hocam Sahib Kıran'dan bu sözü öğrenince ayaklarına kapanıp ağlamıştı.

5 O sebepten bütün insanlara (karşı) yüzünde öyle bir mutluluk belirdi ki hepsinin

6 bir ihlâs akidesi bin oldu. Hepsi (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın ayaklarına

7 kapandı. Tövbe edip günahlarının (affedilmesini) istediler. Onların günahını affetti.

8 Ondan sonra (Sahib Kıran Ekrem) Hocam, ashâplarıyla beraber geldiği medreseye

9 döndü. Üç günden sonra Ebulgazi Han'ın bir kişisi gelip bize

10 bir Tofçak cinsi (at) verseniz, onun yerine (biz de) on at versek dedi. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam,

11 söyledi: Birini Hocam Mezar Padişahım'a adamıştım. Yani hizmet

12 etmeye bıraktıklarımdan birine kendim bineyim demiştim. O (vakit)

13 Bir edib kendisinin bineceği Tofçak cinsi (atı) verdi. Çok mutlu

14 olup (onu) yücelterek (vazifeyi) yerine getirdi. Ebulfeyz, vezirin padişahın (kendisinden)

82 [43b]

1 Hocam Sahib Kıran'dan Tofçak cinsini (atı) isteyip almasını kabul etmedi.

2 Hazreti Hocam'dan günahlarını (affetmesini) istedi. Hazreti Hocam dedi ki

3 "Ey Ebulfeyz! Buhara'ya seni padişah yaptım. Şerefli Buhara'yı sana verdim"

4 deyip iltifat etti. Hemen Kutubluk makamına ulaştı ama

5 söz işitmek gerek ki Hocam Padişahım, Nakşibend'in mezarını

6 ziyaret etmek için çıktı. Mezarına gelip ziyaretini edepli (bir şekilde)

7 yerine getirdi ve kendisi o yere yöneldi. Baktığında ne ruhu

8 ve ne (de) cesedi görünmedi. Hazreti Hocam dedi: "Ey ashâb-ı yârânlar!

9 Nakşibend'in yattığı yer (mezarı) burası değil. Bu yerde değildir"

10 deyip ashâb-ı yârânlar ile gitti. Bir yere gelip bu yere

11 mezar açınız, dedi. Mezar açtıklarında Nakşibend'in cesedini Kasr-ı İrfan'da

12 defnedip (üzerine) tuğ ve bayraklar dikip (oraya) şeyh, süpürücüler koyup

13 ondan sonra Kaşgar'a (doğru) yola çıktı ama Hocend'e geldi. Hazreti Şeyh

14 Muslihuddîn Sadî Şîrâzî'nin, Allah'ın rahmeti (onun) üzerine olsun, mezarını

83 [44a]

1 ziyaret etmek için geldiğinde Mollâ İsmâîl Âhunum, Hazreti Hocam'a

2 yetişip şu yerde makam ve mertebeye ulaştı. Hocend'den yürüyüp Bedahşan'a

3 geldi. O vakitte Mevlânâ Muhammed Bedahşanî (isminde birisi) vardı. Allah'ın elçisinin, selam üzerine olsun,

4 mübarek hırkası Üveys Karanî'den sıralı sırasız onlara

5 kalıp o muhterem kişi (Mevlânâ Muhammed Bedahşanî), Hocam Padişahım gelmeden üç gün önce

6 Allah'ın elçisi, selam üzerine olsun, rüyasında (ona) müjde verdi ki "Senin diyarına

7 benim evlatlarımdan Hoca Hasan isminde bir kişi gelecek, benim hırkamı

8 onlara ver" diye müjde vererek söyledi ve "Bu hırka onların

9 emanetidir" dedi. O muhterem kişi (Mevlânâ Muhammed Bedahşanî) uykudan uyandı. Bir gün

10 iyi (bir) haber aldı. Hazreti Hocam Padişahım geldi diye, şu vakitte

11 o muhterem kişi (Mevlânâ Muhammed Bedahşanî) yerinden kalkıp (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın önüne gelerek

12 gidip mübarek üzengilerinin etrafında dolaşıp Tofçak cinsinin (atın)

13 yularını (tutup) takip edip kendi saraylarının kapısına indirdi.

14 Ondan sonra oda isteyip (bir)kaç gün (oraya) gidip geldi.

84 [44b]

1 Ondan sonra Allah'ın elçisi, bu mübarek hırkasını o Sultanü'l-Evliya'nın

2 önüne koydu. O mübarek hırkayı ellerine alıp

3 yüzüne gözüne sürtüp giydi. (Hırka) mübarek boyuna tam

4 geldi. Ondan sonra bütün ashâb-ı yârânlar (onu) tebrik etti.

5 Bu muhterem kişinin dergâhında her gün yeryüzündeki Kutbul-aktablar (Kutupların kutbu),

6 âşıklar, sadıklar, çihiltenler, ricalül gayblar (görevli velîler) sohbet

7 etti. Bunların hepsi mi kalkıp tebrik etti?

8 Bunların arasında yaşlı bir kişi vardı. O da tebrik

9 etti ve dedi ki hayırlı olsun. "Evliyaların sultanı"

10 dedi. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam o yaşlı kişinin elini tutup halvethâneye

11 alıp girip dedi ki ne sebepten evliyaların sultanı dediniz?

12 dedi. O yaşlı kişi ben bu sözü size (şimdi) açıklayayım

13 deyip tekrar (onu) alıp bir halvethâneye girip dedi ki

14 Ben Hızır'ım, selam üzerine olsun, benim gönlüme bir arzu erişmişti.

85 [45a]

1 Yüce Allah'tan dilemiştim ki "Ey Allah'ım, ben güçsüz bir kulum (senin) dergâhından

2 dilerim. Ben, senin dergâhında yetmiş yıl ibadet etsem" deyip (bildirdim.)

3 O an (Allah) seslendi ki "Ey Hızır! Bu ibadet etmeden pişman olma" ben (de) dedim ki

4 pişman olmayacağım, tekrar seslendi ki (bana) otur dedikten sonra (ben de) yetmiş yıl ibadet

5 ettim. Bu yetmiş yılın içinde Allah'ın elçisi, Allah'ın selamı üzerine olsun, dünyaya gelip

6 bu dünyada yirmi üç yıl peygamberlik yapıp altmış üç yaşında bu dünyadan göç

7 etti. (Ben) o gün itikâftan çıkmıştım. Allah'ın elçisinin, selam üzerine olsun, yüzünü

8 (görmekle) şereflenecektim (ama) olamadım, (onun) hizmetini yapamadım, (ona karşı) özlem ve pişmanlık (içinde)

9 kaldım. Namazına şereflendirildim. O gün o itikâftan pişman

10 oldum. Bir gün dergâhtayken her türlü kusur ve eksiklikten uzak olan Yüce Allah'tan telkin gelip (bana) dedi ki "Ey Hızır! Şimdi

11 pişman olma. Hazreti Muhammed'in, selam üzerine olsun, evlatlarından bir er

12 dünyaya getireceğim. Yüce ismi Hoca Hasan'dır. (Onu) evliyaların

13 sultanı yapacağım. Bin yüz (1100) yılında dünyaya gelecek. Onun

14 âlemi süsleyen yüz güzelliğini görüp (onun) hizmetinde iyi olacaksın" diyerek seslenmişti.

86 [45b]

1 Onun ahlak kuralı Allah'ın elçisinin, selam üzerine olsun, ahlak kuralına

2 benzeyecek. Yüce ismi Hoca Hasan Hocam, Hoca Hidayetullah

3 Hocam'ın oğludur diye gaybdan ses geldi. Şu zamandan beri (ona) sığındım

4 ki o bereketli kişinin izini nasıl bulurum? deyip yürüyordum.

5 (Sonra) buyurmuştum ki Allah'ın elçisinin, selam üzerine olsun, mübarek hırkası

6 Üveys Karanî'ye ulaşmıştı. Onlardan (o) muhite (devredilerek) o yüce kişi

7 vücuda geldiğinde (ona) ulaşacaktır, demişti. Ben esinlendikten sonra

8 on sekiz bin âlemi araştırarak gezdim. O hırkanın (ve) Hazreti Muhammed'in,

9 selam üzerine olsun, zuhurunu bu yerde gördüm, dedi. İşte bu sebepten

10 (size) evliyaların sultanı dedim, dedi.

11 Sözün kısası Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım, bundan (dolayı)

12 Kaşgar'a (doğru) yola çıktı. Ne kadar menzil (varsa) geçip

13 (sonra) çölleri geçip Taşmalık'a gelip Şah Bâkî Hoca'nın yanına

14 geldi. İki gün etraftan asker topladıktan (sonra)

87 [46a]

1 kâfirlerle (ve) Sokaşur'la (savaşmak) için (oraya) gitti. Ebû Nasrü'l Envârî

2 bir medresede tahsil görüyordu. Bir gün rüyasında gördü ki

3 önünde bir mum ışığı duruyor. Mumun ışığında

4 bir insan Kur'ân okuyormuş. Mumun ışığı güneş

5 gibi o nitelikteydi. Parlaklık evlerine

6 vurdu. On dört günlük dolunay gördü (ve) hemen uyandı.

7 Uyandığında (rüyayı) ona şu şekilde yorumladılar ki "Güneşin ışığında

8 ilm-i kâl ortaya çıkmıştır. Önümdeki günde ilm-i hâl ortaya çıkacaktır.

9 On dört günlük dolunay benim pîrim Hazreti Sahib

10 Kıran Hocam'dır. İnşallah kavuşurum" diyerek yürürdü.

11 Üç günden sonra iyi (bir) haber aldılar ki Sahib Kıran Padişahım geldi diye

12 **beyit:** *"Bizlere o güzeller güzeli sultanından o vakit bir müjde gelir ♦ Sanki*

13 *Kenan'da (yaşayan) yaşlıya Yusuf'tan (bir) haber gelir."* O vakit hemen Yarkent'ten çıktı.

14 üç gün (üç) gecede Taşmalık'a geldi. O gün Hocam

88 [46b]

1 Sahib Kıran, asker toplayıp kâfirler ile savaşmak için

2 niyet edip doğrulmuştu. Şu durumda Ebû Nasrü'l Envârî

3 gelip (Sahib Kıran Ekrem) Hocam ile görüşüp atının yularını tutup (onu) bindirdi.

4 (Sahib Kıran Ekrem) Hocam da Zülfikar adlı kılıcını tılsımlayıp Tofçak cinsine (ata) binip

5 parlayan ay (ve) parlayan güneş gibi dünyayı parlatıp heybetli nişanıyla

6 yürüdü. Kâfirler korkudan kaçmaya başladı.

7 Hazreti Sahib Kıran Hocam, Tuzak bölgesine gelip indi.

8 Ne hoş! (O) yer mutlu (bir) yurt iken **beyit:**

9 *"Senin ayağının izinin değmiş olduğu (o) topraklar ♦ Senelerce Sahib Kıran'ın secde edeceği (bir) yer olacaktır."*

10 Hazreti Sahib Kıran Hocam, sabah namazından dönüp oturduğunda

11 nice insanlar gelip haber verdi ki kâfirler kaçtı diye (Sahib Kıran Ekrem) işte bu

12 durumda savaşsız, darbesiz (bir şekilde) saltanat yerine Kaşgar'a girip

13 (tahtta) oturdu. Üç yıl hak yolunda adaletle (hükümdarlık) yaptı.

14 Hazreti Sahib Kıran Hocam, Irak Tofçak cinsini (Irak atını) Mezar Padişahım'ın

89 [47a]

1 hizmetine bırakıp garip, aciz, güçsüz (insanlara) bolca su (ve) yemek

2 hazırlayıp geçip gitmişti. İlk önce (bu) su (ve) yemekten Müslümanlar yiyip içip

3 doymuşlardı. İman tazeleyip hakikate gönülden yönelen (bir) mürit oldu.

4 O vaziyette Hocam Sahib Kıran, on dokuz yaşındaydı. Kaşgar'da

5 İslam dini sonsuza kadar güçlendi. Günden güne Allah'ın emirleri

6 yayıldı. Ondan sonra Yenihisar'a gitti. (Orayı) fethedip

7 (orada) Allah'ın emirlerini yayıp kâfirlerin puthane, şaraphane,

8 boza(hane), esrarhane, umumhane, kumarhanelerini yıkıp yerine medrese,

9 mescit, tekke (bunların) hepsini yaptırıp İslam dinini ihya etti. Ondan sonra

10 Yarkent'e gitti. Orada da Allah'ın emirlerini yayıp İslam dinini

11 ihya etti. Kaşgar (ve) Yarkent'e hâkim, kadı, müftü, müderris

12 koyup bu şehri kâfirlerden kurtarıp temizledi.

13 Aktarmışlardır ki bu kez geldiğinde Yarkent'te

14 dokuz ay padişahlık yaptı. Tarihçiler o şekilde demiştir ki

90 [47b]

1 Hazreti Hocam Sahib Kıran Padişahım, İslam ordusunu yönlendirip

2 Yarkent'ten çıkıp Endican'a vardı. Endican'da bir yıl kalmışlardı.

3 Bir süre sonra Kaşgar'ı Kalmak bastı diye haber

4 duyuldu. Hazreti Hocam Sahib Kıran, asker toplayıp hızlıca

5 yürüyüp Kaşgar'a geldi. Kalmakların askeri, atası sınırsızdı.

6 Sabah iki deniz ordusu birbirine karşılıklı olarak (bir) topluluk

7 tertip etti. Hazreti Hocam Sahib Kıran, İslam ordusuna dua etti.

8 İslam ordusu cezbe halinde olup savaşa girdi. Bir saatte Kalmak

9 ordusunun başını say taşı gibi yaptı. (Sağ) kalan Kalmaklar

10 kaçıp canını kurtarıp (kendi) sahillerine güçlükle ulaştı. Hazreti Hocam (Sahib Kıran Ekrem)

11 da Kaşgar tahtına çıkıp adalet sağlayarak Allah'ın emirlerini yayıp

12 padişahlık yaptı. Bir(kaç) günden sonra Kalmak ordusu tekrar (buraya) geldi

13 diye haber aldı. Hocam Padişahım (Sahib Kıran Ekrem), "Kâfir ordusunun önüne

14 ininiz" diyerek emretti. İslam ordusu toplanıp

91 [48a]

1 kâfirler ile savaştı. Yiğitler canbazlık meydanında at

2 sürdü. Birçok kâfiri cehenneme gönderip (onların) silah, silah takımlarını

3 ganimetlerini aldılar. Ellerine düşenlerinin (de) Müslüman olacağına

4 söz verdiler. Müslüman olmayı kabul etmeyenleri, baş kaldıranları

5 öldürdüler. Kutlu (bir) fetihle Hazreti Hocam Padişahım'ın huzuruna

6 geldiler. İslam ordusuna izin verdi. Her biri kendi evine

7 döndü. Bir(kaç) günden sonra tekrar Kalmak ordusu geldi diye haber

8 aldı. Kodaş Divan Beyi girip Hazreti Hocam (Sahib Kıran Ekrem)'a (durumu) bildirdi ki

9 "Kalmak ordusu kalabalık gelmiştir" der. İslam ordusuna yetki verdi ki

10 Mübada şehrini kâfirler kuşatıp alsa şehir(de) kıtlık olursa

11 dul kadın ve yetim çocuklara vebal olur mu ki? Biz çıkıp gitsek

12 yurt güvende kalsa diyerek arz etmişti. Hazreti Hocam Padişahım

13 o şekilde olursa biz Endican bölgesine gidip asker toplayıp gelelim

14 diyerek Endican tarafına gitti. Kâfirler şehre girip Kalmak'tan

92 [48b]

1 (bir) hâkim bırakıp döndü. (Bir)kaç günden sonra Hazreti Hocam (Sahib Kıran Ekrem), Nayman Kuşça

2 Kıpçak otuz boyu büyüklerinden çok (sayıda) asker toplayıp

3 Kaşgar tarafına gitti. İslam ordusu gelip Kaşgar'ı kuşatıp

4 indi. (Şehrin) kent kapılarını açıp girip kâfirleri öldürüp

5 Kaşgar'ı kâfirlerden temizlediler. Allah'ın emirlerini yayıp

6 Âmân Bey'i hâkim yaptı. Kendisi Yarkent'e gidip egemenlik tahtında

7 kararlı oldu. (İnsanlara) hürmet (ve) iyilik etti. İslam askerini kendi

8 yurtlarına gönderdi. Bir yıldan sonra yine Kalmakların başı çok (sayıda)

9 Kalmak (askeri) ile gelip Kaşgar'ı kuşatıp aldı ve Yarkent'e de asker gönderip

10 (orayı da) kuşatıp aldı. Hazreti Sahib Kıran Hocam, (durumu) öğrenip ata binip

11 (karşılarına) çıkıp kâfirler ile öyle (bir) savaştı ki kâfirlerin başını

12 say taşı gibi yatırdı. (Geriye) kalan kâfirler güçlenemeden

13 çıkıp kendi boyundan olan kişiye gerçekleşen (bu) olayın vaziyetini anlattı.

14 (Kalmak) boyu tekrar çok (sayıda) asker gönderdi. Gelip Yarkent şehrini dokuz

93 [49a]

1 defa kuşatıp (şehre) indiler. Yedi gün şehri kapatıp (orada) kaldılar. Bir gün Kodaş

2 Divan Beyi (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'a gelip (şu şekilde) ifade etti ki "Ey Padişahım! Kalmak

3 ordusu kum, toprak gibi gelip şehri kuşatmıştır. Bu (Kalmak askerleri) de art arda

4 gelip (burada) kalıyor. İslam ordusu yanımızda yok (dedi.) Biz burada dursak şehir(de)

5 kıtlık olur mu ki? Biz çıkıp asker toplayıp gelsek"

6 diye arz etti. Hazreti Sahib Kıran Hocam, Kalmaklara

7 gelip beddua etti. Âlemi kara (bir) fırtına basıp (her taraf) karanlık

8 oldu. Kimse kimseyi görmedi. Ondan sonra Divan Beyi kent kapısını

9 açtı. Hazreti Sahib Kıran Hocam, ata binip dostlar

10 ile çıkıp o yürüyenlerle (birlikte) Kaşgar'a gelip (?)

11 ile Endican'a gitti. (Orayı) kuşatıp (orada) kalan kâfirler şehre

12 girdi. Âmân Bey ile Şah Bâkî Hoca Kaşgar'dan çıkıp Kolkurgan'da

13 (kılıçtan) geçirdiler. Her (defasında bir) kısım Kalmak ordusu o yere gelse (onları kılıçtan) geçirerek

14 ulaşırlardı. Hazreti Sahib Kıran Hocam bu kez çıktığında

94 [49b]

1 dünyayı dört yıl (boyunca) seyahat etti (ve) Kaşgar'a gelmeyi seçti.

2 Söylentiye (göre) çok (sayıda) asker toplayarak (gelen) İmâm Mehdî son zamanına kadar Kaşgar'a gelip şehri

3 alıp kâfirlerin hepsini öldürüp (düşmandan) çok (sayıda) ganimet aldı.

4 İslam ordusu (bundan) mutlu oldu ve (kâfirleri) yendi. Âlemi kâfirlerden temizleyip

5 Allah'ın emirlerini yayıp egemenlik tahtında kararlı oldu.

6 Ön tarafa geldiklerinde Tokuzak'taki Kurgan'da Şah Bâkî Hoca'nın

7 koluna (bir) ok saplanmıştı. Bu sırada şehit oldu.

8 *"Onlar, bir musibetle karşılaştıkları zaman, bizler, Allah için varız ve muhakkak O'na döneceğiz, derler."* Hazreti Sahib Kıran Hocam öğrenince

9 yazık deyip Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip ruhuna tekbir getirerek dua etti.

10 Hazreti Hocam (Sahib Kıran Ekrem), ata binip Yarkent'e geldi. Kâfirler

11 ile savaşıp hepsini öldürüp (düşmandan) at, silah, at takımı

12 ve de çok (sayıda) diğer (düşmandan kalan) malları, ganimetleri aldı. (Geriye) kalan kâfirler

13 bir tarafa dağılıp *"(Onları) vurup sonra gizlendikleri (o) yerleri darmadağın edip"*

14 evleri yanıp tutuşunca (onların) sancağını tepetakla edip alt tarafını (yere)

95 [50a]

1 dikip üst tarafını yukarı çevirdi. Arkasına bakmadan düşüp

2 kalmış börkünü (başlığını) umursamadan kaçış yolunu, yazılmış, seçti. Hazreti

3 Hocam Padişahım (Sahib Kıran Ekrem) ve İslam ordusu savaştan insanları topladı. Hocam

4 Padişahım (Sahib Kıran Ekrem), Yarkent egemenlik tahtında kararlı olup İslam dinini

5 yaydı ama bu kez geldiğinde (orada) bir yıl padişahlık yaptı.

6 Şah Bâkî Hoca'nın akrabası Arzu Ağça Han, Mollâ Mecîd Âhund

7 çocuklarını alıp Yarkent'e (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın huzuruna vardılar.

8 (Sahib Kıran Ekrem) Hocam, taht üstünde oturmuştu. Arzu Ağça (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın

9 ayağına kapanıp ziyaret etti. Onları (Sahib Kıran Ekrem) Hocam yanında oturtup

10 (onlara) iltifat dolu güzel sözler söyledi. Onlar (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın

11 önünde ağlamışlardı. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam, dedi ki insan hocasının önüne

12 gelip ağlıyor. Ağabey (siz) ağlamayınız deyip (onlara) iltifat etti. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam,

13 dostlara dedi ki "Onlar benim misafirimdir. Hepiniz

14 (onları) ağırlayıp gönlünü alıp (onlara) layık hizmet ediniz"

96 [50b]

1 diye buyurdu. Dostlar (bir)kaç gün (onları) misafir etti. Onlar (iyice) dinlendi.

2 Bir gün yatsı namazından dönüp Hazreti Hocam (Sahib Kıran Ekrem), Arzu Ağça

3 ile Mollâ Mecid Âhunum'u çağırıp dedi ki siz geri gidin.

4 Âlemde vakitli vakitsiz (yaşanan) hadiseler (yüzünden her yer) ayaklanıyor

5 deyip onlara izin verdi. Onlar ağlayarak dedi ki "Ey Padişahım!

6 Bizden (size) nasıl (bir) edepsizlik geldi?" deyip ağladılar.

7 Hazreti Hocam Padişahım (Sahib Kıran Ekrem) dedi: "Sizden (bana) hiç(bir) edepsizliğin

8 geldiği yok. Sizin yoksullara (karşı) yaptığınız hizmetleriniz doludur,

9 unutmayacağım. Ey kız kardeşim ve ey çocuğum, kâfirler birbiri ardınca geliyor.

10 Siz geri gidin. Her iki âlemde unutmayacağım” deyip (onları) Kaşgar’a

11 gönderecektir. (Bu) iki insanı bulup tutup geri döndürdü

12 ve dedi ki bu iki kişinin sağ salim vardığına (dair) mektup yazıp

13 bana gönderiniz deyip ondan sonra Kodaş Divan Beyini uğurlayıp

14 giriniz diyerek buyurdu. Kodaş Divan Beyi kent kapısından

97 [51a]

1 çıkıp yola koyulup (onları) yolcu etti. Onlar yürüyerek üç günde eve geldi.

2 (Onların) sokaktan huzur ve esenlik (içinde) yürüyerek gittiklerini görünce mektup (yazıp) verdiler, demiştir

3 ama tarihçiler demiştir ki birinci vakitten sonra

4 Kalmak ordusunun hepsi kalabalıklaşarak (gelip) Yarkent şehrini kuşatıp

5 (şehre) indi. Yarkentli Pohaklar mırıldandı. Biz hiç(bir) vaktinde

6 güvende olmadık. Ya yurdu Kalmak’tan kurtarıp alamadı ya da

7 (yurdu) Kalmak’a bırakıp vermedi diye mırıldandılar. Bu söz Sahib Kıran

8 Hocam’a malûm olup (onlara karşı) müdafaa için harekete geçince (şöyle) dediler: “Ey bedbahtlar! Kalmak’a

9 kelâm edip (sonra) atlarına binip dostlar ile kent kapısından

10 çıkıp gitti. O zaman âlemi kara (bir) fırtına bastı. Kâfirler

11 başlarını gömüp yattı. Kimse kimseyi görmedi. Kâfirler Dehsab şehrini

12 taşlayıp çıkıp gitti. Ertesi gün Hazreti Sahib Kıran Padişahım’ın

13 şehirden dışarı çıkıp gittiğini Kalmaklar öğrenince şehre girdi

14 ama Hazreti Sahib Kıran Hocam şu yürüyenlerle (birlikte) dünyayı seyretti

98 [51b]

1 ve dileyenleri olgunluğa ulaştırıp cahillere Allah’ın emirlerini

2 Müslümanlığı bildirip doğru yola yönlendirip (onlara) tarikat,

3 hakikat (ve) marifeti öğretti.” Tarihçiler nüshalarda

4 o şekilde demiştir ki Hazreti Hocam Padişahım bu kez

5 çıkıp gittiğinde Kırgızlar (onların) burada kalan dostlarını

6 ve çoluk çocuklarını bulup talan etti. Şah Bâkî

7 Hoca'nın dünyasının sınırı yoktu. Tamamen (her) şeyini

8 Hocam Padişah'ın (Sahib Kıran Ekrem'in) mübarek ayakları için saçmış. (Geri) de kalmış (yine)

9 yedi tuğluk malı mülkü vardı. Kaç bin atı kaç bin hayvan sürüsünü

10 Kırgızlar iri cüsseli boynuzları olan hayvanlarıyla yağmalayıp (ve) kölelerini cezalandırıp

11 evlere muhafaza edilmiş lâl, inci, altın (ve) gümüşleri buldurtup

12 (bunları) almış ve tekrar Tokuzak'tan (da) üç (tane) geliyor. Hizmetlerinde bıraktırdığı sapanları

13 ve silah takımlarını buldurtup alıp gittiler.

14 Arzu Ağça, (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'dan ayrıldığı (için) birkaç gün ağlaya ağlaya

99 [52a]

1 (bu) âlemden gitti. *"Onlar, bir musibetle karşılaştıkları zaman, bizler, Allah için varız ve muhakkak O'na döneceğiz, derler."*

2 Ama tarihçiler öyle demiştir ki Hocam Sahib Kıran

3 Padişahım, üç yıl dünyayı seyahat ettikten sonra da Kaşgar'a

4 gitmeyi seçti. Asker toplayıp dostları yönlendirip

5 Kaşgar tarafına (gitmeye) karar verip birkaç gün (içinde) menzilleri geçip (sonra) çölleri

6 geçip Altun Art'a indiler. Bu yerde kırk bin

7 (40.000) asker topladı. Ondan sonra Uluğ Art'tan yürüyüp Bostan-

8 terek'e gelip kalıp bu yerde üç gün padişahlık yaptı. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın

9 Kaşgar'daki temiz yürekli, dostluğu içten olan müritleri (onun orada olduğunu) öğrenince Taşmalık'a

10 Mollâ Mecid Âhunum'un huzuruna gitti. Âhunum, dostları (ile)

11 yürüyerek ilerleyip Bostanterek'e (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın yüce huzuruna

12 vardılar. Onların geldiğini (gören) Kodaş Divan Beyi

13 (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'a bildirdi ki "Taşmalık'tan birçok hanedan,

14 dostlar gelmiştir" dedi. (Sahib Kıran Ekrem) girsin dedi. Divan Bey, onları (alıp)

100 [52b]

1 girdi. Bunlar (onu) yücelterek (vazifeyi) yerine getirip (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın ayaklarına kapanıp

2 etrafında dolaşıp ağlaşmışlardı. Bu (gelenlere) iltifat edip bunlardan

3 durumlarını sorup (sonra) Destur Han'a buyurdu. Destur Han'ın (yanından)

4 gelmişti. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam dedi ki "Sizler yürüyerek geldiniz, sizler çıkıp

5 iyice dinleniniz" dedi. Ertesi gün bunları çağırtıp

6 Âmân Bey'in yurdundan (gelen) hanginiz? Şah Bâkî Hoca'nın

7 yurdundan gelen hanginiz? diye sordu. Divan

8 Bey, bunları bir bir (Sahib Kıran Ekrem'e) gösterdi. Sahib Kıran Hocam, bunların çoluk

9 çocuğu mu var? diye sordu. İşte şu oğlu deyip Mollâ

10 Abdülmecid Âhund'u gösterdi. Hazreti Hocam dedi ki akşamdan

11 beri bana niçin demediniz? dedi. Divan Bey (şöyle) dedi:

12 "Ey Padişahım! Kendisine izinsiz diyemedim" dedi. Hazreti Hocam

13 dedi ki "Ey Âhun! Siz bizim evladımızsınız" deyip yanında

14 oturtup (ona) anneniz Arzu Ağça var mı? diye sordu.

101 [53a]

1 Mollâ Mecîd Âhund, annesinin (bu) âlemden gittiğini tek tek söyledi.

2 (Sahib Kıran Ekrem) Hocam, (vefat ettiğini) öğrenince gözyaşı döktü. Ondan sonra Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip

3 ruhuna tekbir getirerek dua etti. Bu vakitte Mollâ Mecîd Âhunum

4 on sekiz yaşındaydı. Şu her zaman katılanlarla ömrünün sonuna kadar

5 (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'dan ayrılmadı. Hazreti Sahib Kıran Hocam, İslam ordusunu

6 alıp Bostanterek'ten o yürüyenlerle birlikte hızlıca Kaşgar'a gelmişti.

7 Kaşgarlı İşaklar (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'a kent kapısını kapattı. Hocam Padişahım (Sahib Kıran Ekrem)

8 bildi ki Kaşgarlı zorbalar kâfirlere gönül vermiştir deyip

9 oradan geçip Hazreti Mezar Fayizü'l Envar'a geldiler. (Onları) hizmetinde

10 hareketlendirip Kur'ân-ı Kerim'i hatmedip tekbir getirerek dua edip arkadaşları yönlendirip

11 Yarkent'e gitti. Ne kadar menzil (varsa) geçip (sonra) çölleri

12 geçip Yarkent'e geldiler. Bu vefasız halk da Hoca'ya ok attı.

13 Bir saatten sonra Yarkent'in bir sefili tahtı ile vurulup gitti.

14 Yarkent halkı silah takımlarını boynuna asıp (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın ayaklarına

102 [53b]

1 kapanıp günahlarının (affedilmesini) istedi. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam onlar bâkî oldu deyip onların

2 günahını affetmedi. Hocam Padişah, yüce yer (halkı) ile Bedahşan'a

3 çıkıp gitti. Bedahşan padişahı, (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın geldiğini anlayıp

4 veziri, emirleri, âlimleri ve halkı (Sahib Kıran Ekrem'i) karşılamaya çıkıp ayaklarına

5 kapanıp ağlayıp ziyaret edip (onu) sunulan ikramlar ile padişahın

6 sarayına indirdiler. Birkaç gün (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ı misafir

7 ettiler. Bedahşan padişahı, (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ı tahta davet etti.

8 Hazreti Hocam Padişah dedi ki bize padişahlık gerekmez.

9 Birçok yer belirleyip versinler demiş. Padişahın kendi bağının

10 yanında birçok yer ve avlu vardı. (Sahib Kıran Ekrem) Hocam, (onları) yüce huzuruna ulaştırıp

11 indirdi. Bedahşan halkı hediyeleri alıp gelip (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın

12 önüne koyup ziyaret edip görüşüp (sonra) döndüler. Bedahşan

13 padişahı sanki Nevruz bayramı günlerindeki gibi oldu. Günlerden bir gün

14 Mollâ Ebû Nasr Âhunum, (Sahib Kıran Ekrem) Hocam'ın yöneldiği (şeyleri) götüremeden mest (olup)

103 [54a]

1 kendinden geçmiş. Bedahşan padişahının yeni yaptığı Çahar

2 -Bağ'ı (dört parçalı bahçesi) vardı. Mollâ Ebû Nasr Âhunum, bağa girip bütün insanları

3 çekip bir yere toplayıp "Cennetin cennetine git. Cehennemin

4 cehennemine git" demiş. (Onların) ağızlarından beyaz beyaz köpükler

5 gelip (ağızlarındaki o köpükler) her tarafa sıçrayıp kendilerinden geçmiş (vaziyette) yürüdüler. Bu durumu

6 bahçıvan gelip padişaha bildirdi ki Hocam'ın bir divanesi

7 girip (bahçedeki) yeni kişileri çekip atmıştır diye bildirdi.

8 Padişah dedi: "Divaneye, karışmadan saldırmadan Hocam'ın

9 kendisine bildir" diye buyurdu. Veziri gelip Hocam'ı

10 ziyaret edip edeple durup Hocam'a (durumu) bildirdi. Hazreti

11 Hocam Padişahım, Mollâ Ebû Nasrım'ı çağırınız diye buyurdu.

12 Hemen Mollâ Ebû Nasr Âhunum'u bulup alıp girdiler. Hocam'ın

13 buyruğu (ile) el (ve) ayaklarını bağlayıp Bedahşan

14 denizine attılar. Mollâ Ebû Nasr Âhunum, (suyun içinde) akıp giderken

104 [54b]

1 el (ve) ayaklarına (bağlanmış olan ip) gevşeyince denizin kenarına çıkıp oturdu. Vezir bunu

2 görüp tekrar gelip padişaha tek tek anlattı. Hazreti Hocam Padişahım, Mollâ

3 Ebû Nasr'ı alıp (buraya) giriniz diye buyurdu. Divan Bey çıkıp Mollâ Ebû Nasr

4 Âhunum'u çağırıp (onu) alıp girdi. Sanki parlayan güneş gibi olmuştur.

5 Hocam geliniz (dedi.) "Ey Mollâ Ebû Nasr!" deyip ocaktan yumruk büyüklüğünde (olan) koru alıp önüne

6 koydu. Mollâ Ebû Nasr Âhund hemen (o) koru ağzına koyup yutup gönderdi. Hazreti

7 Hocam Padişahım "Ey Mollâ Ebû Nasr! Evinizi (o) ateşle ısıtınız" diye buyurdu.

8 Hazreti Hocam Padişahım, Mollâ Ebû Nasr'ı evin (içindekilere) söyleyip kapıya kilit bırakınız

9 diye (onlara) buyurdu. Mollâ Ebû Nasr Âhunum'u bir eve söyledikten (sonra) kilit bırakmışlardı.

10 Mollâ Ebû Nasr Âhunum, Allah diyerek eşiğe (doğru) hızlı yürümüştü. (O) kilitler çukurlaşmış (yere)

11 düştü. Birkaç kez […]lar belli oldu. Ondan sonra el (ve) bacaklarını (bir) kuşku

12 sardı. Allah Allah diyerek kirişi vurmuştu. Bütün (o) zincirler açılınca

13 (kapı kirişinin) hiç(bir) yüzü sabit kalmadı. Kodaş Divan Beyi gelip (durumu) Hocam'a bildirdi.

14 Hocam Padişahım dedi ki şimdi burada durmak olmaz deyip atlarına binip

105 [55a]

1 dostları ile şerefli Buhara'ya gitti. (Bir) araç ile hisarı geçip birkaç

2 gün dünyayı seyahat edip Şerefli Buhara'ya ulaştılar. Padişah karşılayarak huzuruna

3 çıkıp görüşüp ziyaret edip sarayına davet edip (onları) alıp gelmişlerdir.

4 Hocam Padişahım (oraya) gelip padişahın tahtına çıkıp Fatiha suresini okudu. Hocam'ın

5 (o) âlemi süsleyen güzelliğinden padişahın sarayı aydınlık oldu. Padişah

6 bu gibi (bir) yüz güzelliğini görünce (ona) hayran kaldı. Ondan sonra âlimler gönüllerinden

7 dedi ki Hocam Padişah gençmiş. Padişah'a âlimlere, ak sakallılara (yaşlılara) riayet edip

8 düşünmeden tahta çıkıp oturdu. Biz (de) Hocam'dan bir meseleyi soralım

9 diye söyleşirlerdi ama yürekleri tutulunca soramazlardı. Buhara

10 padişahı dedi ki (onların) kusuru padişahım (onlar) Kaşgar toprağından geldiler. Hocam dedi ki

11 (bizde) Kaşgar'dan çıkıp geldik. Padişah dedi ki "Kaşgar'da Kalmak diye bir kavim var

12 diyor. Doğru mu?" dedi. Mollâ Ebû Nasr Âhunum "Evet doğrudur" dedi. Padişah

13 tekrar sordu ki "Onların dili nasıldır? Arapça mı ya Farsça mı ya da Türkçe mi?" diye

14 sordu. Mollâ Gazi Âhunum dedi ki "Ata "merrul" diyor, deveye "temin" diyor,

106 [55b]

1 hayvan sürüsüne "öküz" diyor, keçiye "yaman" diyor, çizmeye "gadasun" diyor, her şeye

2 bir şey diyor" diyerek (sorulara) tek tek cevap verdi. Bu halkın hepsi sessiz olup (orada) kaldı.

3 Padişahın küçük nargilesi vardı. Padişaha nargile alıp gelip tuttular. Padişah

4 Hocam'ın tarafına işaret etti. Hemen Mollâ Nasr Âhunum ayağa kalkıp Hocam nargile içmiyor

5 diyerek nargilecinin elinden (nargileyi) alıp (nargile ağızlığını) ağzına denk getirip çevirip

6 verdi. Ondan sonra Padişah altın ibriği alıp gelip Hocam'ın eline

7 su verdi. Ondan sonra dostların eline su verdi.

8 Destur Han gönderip (önlerine) yemek koydu. Yemeği alıp dostlara

9 uzattı. Ondan sonra Buhara padişahı ayağa kalkıp özür dileyip

10 bir Irak Tofçak cinsi (Irak atı), bir Argumak cinsi (at), dokuz at (bunları alıp) dokuz (kişi)

11 hızlıca (gelip) padişahlara yaraşır çeşitli tabaklar, çok değerli taş, lâl'i (ve) mücevherleri

12 Hocam'ın huzuruna bıraktı ve (şöyle) dedi: "Ey Padişah Hazretleri!

13 Biz Kaşgar'dan savaşarak geldik savaşmadan gelen (o) yüce kişinin

14 mübarek ayak adımlarından bu şehir mutlu (huzurlu) oldu.

107 [56a]

1 Biz de mutlu olduk. (Onların) bu çok değerli silah takımlarına harcamalar

2 yaptırsalar" deyip ağlamıştı. Hazreti Sahib Kıran Padişahım,

3 Padişah'ın kazançlarına dua etti. Mollâ Ebû Nasr Âhunum ayağa kalkıp

4 bu çok değerli taş lâl'i, mücevherleri âlimlerin ve bilgilerin önüne saçıp attı.

5 Atları da mı (onlara) bırakıp verdiler? Âlimler lâl'i, mücevherleri

6 ve atları alıp başları dik (bir vaziyette) olup bin (kez) özür dileyip alçak gönüllülük ile kent kapısından

7 çıkıp gecikerek döndüler. Âlimler, bilginler Hocam'ı şikayet

8 etmek için durdu. Padişah dedi: "Ey âlimler! Hocam'ın huzurunda (siz) ağzınızdan tek bir kelime

9 edemediniz. Bunların hepsi kerâmet sahibi olan kişiler iken velîlik (de) bunlarda

10 iken henüz sizde şu kadar velîlik (derecesi) var. Hanginiz şu kadar

11 çok değerli taş lâl'e (ve) mücevherlere bakmadı? Hocam'ın bir müridinin

12 saçıp attığı (o) mücevherleri toplayıp alıp zengin oldunuz"

13 deyip sarayına girip (oradan) gitti. Âlimlerin (söz) söylemeye mecali kalmadı.

14 Dağıldılar. Hazreti Hocam Padişahım, saraya gelip (sarayda) kaldı.

108 [56b]

1 Mollâ Gazi Âhunum ile Mollâ Ebû Nasr Âhunum'a dediler ki her ikisinin hizmetini

2 bitiriniz. "Ey Mollâ Ebû Nasrım! Sizi medreseden

3 çekip alıp (o) terbiye ettiğim (kişinin) sevabını bana aktardınız.

4 Eğer nargileyi elime alırsam hak yolunda elimi kesmek gerekir"

5 dedi. "Eğer ağzıma koyarsam dilimi kesmek gerekir" dedi.

6 İyi, güzel iş mi yaptınız? "Ey Mollâ Gazi Âhund! Siz de dünyanın

7 pisliğinden beni kurtardınız." Hadis-i şerifte: *"Dünya bir (cifedir) leştir*

8 *ve ona talib olanlar da ancak köpeklerdir"* demişlerdir deyip padişahlık yaptı ve dedi ki

9 "Pîrin ulusunu müritten bilmek gerek. Müridin kabul edeni

10 sizi ululuk mertebesine ulaştırıyor" deyip padişahlık yaptı.

11 Aktarmışlardır ki Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım

12 yedi kez gelip İslam dinini ihya edip Allah'ın emirlerini yayıp

13 (sonra) kendi yerlerinde bilgili (bir) hâkim, müftü, kadı, müderris bıraktı.

14 Kendileri bir yerde yerleşip (o yerde) durmayanlarının (da) yolunu açandır (der)

109 [57a]

1 dedi ki her vilayette ve her diyarda yatan evliyâların ve velîlerin

2 yattığı yere (onları) çağırdılar (dedi.) Her zaman

3 Hazreti Hızır, selam üzerine olsun, ile yoldaş (olup) yürürdü ve bazı yatan

4 velîlerin yattığı (o) yerlere (bir) alâmet olmasa (da) kuşatıp

5 (orayı) açığa çıkartıp (onları) koyardı.

6 Tarihçiler yazmalarda o şekilde aktarmıştır ki

7 Hazreti Hocam Padişahım, bir gün bütün ashâb-ı yârânlar ile oturup

8 dedi ki benim atam Hazreti Seyyidü'l Âfâk Hocam'ın hizmetinde

9 olan kişilerden var mı acaba? dedi. O vakitte Mevlânâ

10 Mollâ Baba Kâzî hazırdı. Ayağa kalkıp el bağlayıp durdu. Bütün

11 ashâb-ı yârânlardan (onun) yaşı büyüktü. Hazreti Sahib Kıran

12 Gazi Padişahım, senin kabulün benim kabulüm, senin reddin

13 benim reddim deyip Kaşgar'a döndürdü. Gelip Kaşgar tahtı üzerinde

14 oturup insanları doğru yola yönlendirip Allah'ın emirlerini yayıp

110 [57b]

1 tarikat bilinsin, dedi. Tarihçiler yazmalarında o şekilde demiştir ki Hazreti

2 Sahib Kıran Hocam sefere çıkmayı seçip ata bindi. Yoldaki menzilleri geçip

3 (sonra) çölleri geçip gidip varırdı. (Sahib Kıran Ekrem'in) önüne atlı bir kişi

4 çıktı. Hemen bindiği (attan) inip Hocam'a selam verdi. (Onun) selamına cevap verdi.

5 (O) kişi (şöyle) dedi: "Bu şehrin insanlarının kendisine hasedi çoktur. Fakir

6 mekânıma inip geçseler dünya ve ahirette bana yüz suyu delil olacak"

7 deyip alçak gönüllülük ederek durdu. Hazreti Hocam Padişahım da tebessüm edip beni bir seferimden

8 men etmeseler (ben) bütün seçilenleri her türlü kusur ve eksiklikten uzak ve yüce olan Allah'a ulaştırırdım, dedi.

9 Her ne yaparsa kendisi yapar deyip Kara Tigin'in itaat edenleri (ile) Kara Tal'a gitti. O kişi

10 Ümitsiz olarak döndü. Hocam yürüyüp gitti. Yolda gittiği sürece dostlardan sordu:

11 "Beni bu seferimden men eden kişiyi tanıdınız mı?" dedi. Dostlar (şöyle) söyledi:

12 "Biz tanıyamadık" dediler. Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım tebessüm edip

13 yürüyüp gitti. Kara Tal bölgesine ulaştılar. Deniz boyunda bir bölge vardı.

14 şurada indiler. O diyarın ulusu Hoca İshak Veli'nin evladından

111 [58a]

1 Muhammed Razi'(dir) demişti. (O) hilekâr, düzenbaz, fitneci ve haset (bir) insandı. Hazreti

2 Hocam Padişahım'ı sarayına davet etti. Hocam Irak Topçak cinsine (Irak atına) binip

3 bütün ashâb-ı yârânlar ile görkemli (bir şekilde) girip şevket ile sarayına

4 indi. Bu gayr-ı meşru kişi bu şan (ve) şevketi görüp (onu) kıskanmaya başlayınca

5 içi dışına çıktı. Zaferan (safran) ile hoş kokulu şeyleri katıp tatlı yiyecek

6 yapıp (içine) zehir koyup verdi. Hazreti Hocam Padişahım hiç(bir) zaman üç lokmadan fazla

7 yemezdi. Bu gayr-ı meşru lanetli kişinin yemeğinden o vakit yiyip kalan yemekleri

8 dostlara gönderdi. Hocam'ın gönderdiği mübarektir diyerek (o tatlıdan) talep ederek toplaştılar. Dostlardan

9 on dördü öğlen bu yemekten yemişti. O vakit âlemden

10 gittiler. (Bu durumda) Hazreti Hocam Padişahım maneviyat yolunda (o) keramet yerinde hangisinin

11 hayatını bağışladı? Oysa ki Mollâ Muhammed Âhunum (bu) âlemden

12 gitti. Şehadet parmağını Mevlânâ Mollâ Dost Âhunum'un

13 ağzına koyup yüksek ses ile Mollâ Dost deyip

14 üç defa haykırdı. "Buyurun efendim!" deyip ayağa kalkıp hızlıca yürüyüp oturdu.

112 [58b]

1 Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım "Ey Mollâ Dost! Susadınız

2 mı?" diye sordu. (Mollâ Dost) "Susadım" dedi. Hocam Padişahım denizden

3 su aldırıp gelip (sonra) mübarek eline (suyu) alıp (ona) içirdi.

4 Hemen sıhhat buldu. Hazreti Hocam Padişahım dedi ki "Ey Mollâ

5 Dost Âhunum! Âlemden gittikten (sonra) nereye gitmiştiniz?" dedi.

6 Mollâ Dost Âhunum dedi ki Kaşgar (ve) Yarkent'in arasında

7 dilencilere benzeyen iki kişi (beni) hücumla alıp götürdü.

8 Kendileri (oradan) ayrılıp (beni) aldı, dedi. Hazreti Hocam

9 Padişahım dedi: “Doğru dediniz” dedi. Hazreti Sahib

10 Kıran Padişahım bütün dostlara hitap ederek dedi ki

11 “Ey Mollâ Ebu Nasr Âhunum! Yeryüzündeki insanlar sizden hocanızın

12 (tarikat) yönü nedir?” diyebilirler. Nedir? Siz (ne)

13 dediniz? Ashâb-ı yârânlar durup dedi ki bizim

14 hocamız, kâfirleri katleder ve her zaman (onlarla) savaşırdı.

113 [59a]

1 Halk (oradaki) insanlara *“İyiliği emretmek ve kötülükten menetmek”* (seslenişini) yerine getirip adalet

2 eyleyip Allah’ın emirlerini yaygınlaştırdı. Din uğruna savaşanlarla güzel kokulu

3 çay içerdi demişizdir, dediler. Hazreti Sahib Kıran Padişahım

4 dedi ki “Gayretli olunuz, izzetsiz olmayınız.” Niçin (ben)

5 kırgın (ve) gücenmiş (olan) âcizlerin hocasıyımdır? (der.) Kibirli

6 olan (o) lütuf ayında (da) Yüce Allah’ın fermanını

7 tutmuyor. Babam Allah’ın elçisinin şeriatlerinin dışına

8 çıkıp iş yapanlardan rahatsızımdır, dedi

9 ve tekrar dedi ki benim deniz görmeden inci olan, güneş

10 görmeden lâl olan müritlerim vardır. Bazıları “yen”

11 kanat olan, bazıları anadan doğma ve bazıları

12 doğmadan beni görmeden gizli (bir şekilde) içten iman eden,

13 dostluğu içten olan müritlerim vardır. Onları sizler terbiye edip

14 sonuca ulaştıracaksınız, dedi ve tekrar dedi ki benim

114 [59b]

1 silsilelerim asla parçalanmaz, dedi ve tekrar dedi ki

2 bizim vaktimiz yaklaşmıştır. “Ey Ebû Nasrım! Yüzümü

3 siz açın. Kemiklerimi (bedenimi yıkamayla) Mollâ Nevrûzum ile Mollâ Abdülmecid

4 Âhund ilgilensin. Mollâ Yakûb Halfet bacağımı yıkasın. Namazımı

5 Mollâ Sufûrgi Âhunum kıldırsın. Siz (ona) uyunuz. Namazını

6 iyi bir şekilde okuyup ondan sonra cemaatle (beraber) alıp çıkın ve de vasiyetim o ki

7 Allah’ın emirlerinden öteye geçmeyeceksiniz. *“İyiliği emretmek ve kötülükten menetmek”* (seslenişiyle)

8 (onlara buyrukları) icap ettiği gibi yerine getirteceksiniz (dedi.) Allah’ın emrini tutmadan şeriatten

9 öteye geçip (Allah’ın) emirlerini yerine getirmeyeceklerinden (dolayı) tedirginimdir.

10 “(Onlar) benim müridim olamaz. Kıyamet günü onlar

11 benimle beraber bir yerde olamaz” deyip vasiyetini tamamlayıp

12 Mollâ Nevrûz Âhunum’un kucağında

13 *“Ancak senin Rabbine dönerim”* seslenişini işitip geçici dünyadan sonsuz dünyaya göç

14 etti. *“Onlar, bir musibetle karşılaştıkları zaman, bizler, Allah için varız ve muhakkak O’na döneceğiz, derler.”* Ashâb-ı yârânlar

115 [60a]

1 Hocam’ın ayaklarına yüz (ve) gözlerini sürterek kapanıp

2 öyle dertli sözlerle ağlaştılar ki ebedî ve ezeli olan Allah’ın (yarattığı dünyada) sanki kıyamet

3 kopacak gibi oldu. Bahar vaktiydi. (Bir)kaç tane kutunun (içinden) kırmızı gül

4 alıp gelip Hocam’ın etrafında bıraktılar. Şehir halkı Hocam’ın

5 vefat ettiğini anlayınca gelip Hocam’ın (yakınlarına) baş sağlığı

6 diledi. Hocam'ın namazını kılıp toprağa defnettiler. Ashâb-ı

7 yârânlar Hocam'ın toprağının başında her gece Kur'ân-ı Kerim okuyup

8 sevabını Hocam'ın ruhuna bağışladılar.

9 Günlerden bir gün Mollâ Ebû Nasr Âhunum rüyasında gördü ki

10 Hazreti Sahib Kıran Padişahım (rüyada) dedi ki "Ey dostlarım!

11 Benim cesedimi alıp Kaşgar'a gidip Hazreti Mezar Padişahım'ın

12 mübarek bahçesine alıp girip dedem'in ayaklarının (yanına)

13 toprağa defnetseniz diye müjde verdi. (Bu) müjdeden

14 rahatlayarak Mollâ Nevrûz Âhunum, Mollâ Abdülmecid Âhunum'a

116 [60b]

1 Hocam'ın müjdesini açıkladı. Mollâ Abdülmecid

2 Âhunum da canı gönülden kabul etti. Oranın arkasında Hocam Padişahım'ın

3 kabrinin yanında bir itikâfhâne (ibadet edilen bir yer) vardı. Şu (yerin)

4 içinde geceleri lokma gürleyip tepelerine koyup denize

5 gidip (onları yanına) alıp gurbete giderdi. Gündüz olunca Kur'ân-ı Kerim

6 okurdu. Bir gece gürleyerek Hocam'ın sarayına gitti.

7 Hocam'ın mübarek cesedini alıp çıkıp Hocam'ın

8 çok nurlu sarayında Tohta Mahmûd Sûfî'nin (önüne) hazırlayarak

9 koyup deşilmiş olan yeri sağlamlaştırıp (sonra bunları) kimse bilmiyormuş gibi yapıp

10 çıktı. Ondan sonra buyurdular ki Hocam'ın

11 (ölüm) yıl dönümünde (bir şeyler) yapıp versek diye dostlara emretmişti.

12 Ashâb-ı yârânlar kabul etti. Ondan sonra iki at, bir deve hazırlayıp

13 bırakıp Hocam'ı bir tuluma alıp oradan Muhammed Razi'nin huzuruna gidip

14 bildirdiler ki Hocam'ın (ölüm) yıl dönümü yaklaşmıştır gerekli olan (şudur ki) bizler

117 [61a]

1 bir o kadar çok koyun, hayvan sürüsü, pirinç, yağ bulup gelip Hocam'ın (ölüm) yıl dönümüne (hazırlık) yapıp

2 versek diye söylediler. Muhammed Razi iyi, güzel olur diye cevap verip o şekilde

3 olursa bizim tabiatımızdan geçen (hiçbir) halk (bize) karışmasın diye

4 mektup yazıp mührünü basıp verdi. Ondan sonra bu insanlar uyuduktan (sonra) çıktığında

5 Hocam'ın mübarek cesedini deveye yükleyip çevresine yük koyup

6 Mollâ Sûfî Kasım Halfetim binip Mollâ Nevrûz Âhunum, Mollâ Nasreddin Âhunum

7 yola koyuldu. Ne kadar menzil (varsa) geçip giderlerdi. Mollâ

8 Ebû Nasr Âhunum dedi ki "Ey Edepsiz! Hocam'ın üstüne mi biniyorsun?" diye

9 söyledi. Mollâ Sûfî Kasım Halfetim, deveden kendisini yere bırakıp ağlayarak kendinden geçip

10 gidip yattı. Mollâ Nevrûz Âhunum attan inip Mollâ Sûfî Kasım

11 Halfetim'in yüz (ve) gözlerine oturan perde gerdi. (O kişinin) yolunun toprağının (ayağının) tozu (her yanı) sarmış. Mollâ Mecîd Âhunum

12 su alıp gelip içirdi. Ondan sonra deveyi kaldırıp yola koyuldular. (Bir)kaç

13 gün(de) yollardaki menzilleri geçip (sonra) çölleri geçip çok zahmet (ve)

14 zorluklarla (onu) alıp gelip (sonra) mübarek bahçenin kapısını açıp (içeri) girip

118 [61b]

1 Hazreti Seyyidü'l Âfâk Hocam'ın yanında toprağa defnettiler.

2 (Onu defnedip) ondan sonra (o) mübarek bahçenin kapısını sağlamlaştırıp

3 çıkıp gittiler. O vakitte kar yağınca bunların

4 izi görünmedi. Kimse yeryüzünde (onları) görmedi. Onlar kent kapısına

5 geldiklerinde kent kapısı açılmamıştır. Onlar emrettiler.

6 Üçü birlikte bir yerde olmalı. Bölük bölük (bir) yere gidelim

7 (ama bunlardan) düşmanın haberi olmasın diyerek (buyurdu.) Mollâ Mecid Âhunum'un şehirde

8 bir kız kardeşi vardı. O vakit (oraya) girdi. Mollâ Ebû Nasr Âhunum

9 bir akrabasının yanında saklandı. Mollâ Nevrûz Âhunum

10 bir dostunun evinde gizlendi. Kara Tal'da

11 kalan ashâb-ı yârânlar iki yılda bir (ya da) iki (kez) gelip

12 (vazifelerini) gerçekleştirmişlerdir.

13 Ama tarihçiler yazmaların içinde öyle

14 demişlerdir ki Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım

119 [62a]

1 âlemden göç ettikten sonra hilâfet seccadesinde

2 Mevlânâ Baba Kâzî oturdu. O âlemden gittikten sonra

3 (yerine) Mevlânâ Dost Âhunum oturdu. O âlemden gittikten sonra

4 (yerine) Mollâ Ebû Nasr Âhunum oturdu. O âlemden gittikten sonra

5 Hocam'ın Üveys'i Sultan Arifim oturdu. Şöyle (ki)

6 on sekiz dostun evlatları birden on sekiz yurda

7 dua ettiler. Onların evlatları şimdi şu günde

8 de vardır. (Bunların) hepsi dua edenlerdir ve yine Hazreti Sahib

9 Kıran Gazi Padişahım'ın ashâb-ı yârânlarının vasıfları

10 etraflıca anlatılmasına (rağmen) binden birini vasıflandırıp açıklama yaptıramadık

11 ve dostluğu içten olan bütün müritlerine Hazreti Sahib Kıran Gazi Padişahım'ın

12 galibiyet dolu ruhuna (onun) ışığında bakıp (vasıflarını) versek bu dünyada

13 müşkül işleri kolay olup dilekleri reva olup

14 değerli yüz suyuyla şereflendirilip ahirete İslam dini

120 [62b]

1 ile gidecek. Sorgu meleklerinin sorularına kolay cevap

2 verecek. Kıyamet gününde Hocam, Allah'ın elçisiyle

3 (ve) amber gibi güzel kokulu cennetle nasiplenip

4 (oraya) dahil olup ilahi yüzle

5 şereflendirilecek.

6 Âmin, *"Lütfuna şükürler olsun"*,

7 *"Ey en merhametli!"*

8 1348 senesinin Cemâziyelevvel ayının

9 1929 (senesinin) Eylül'ün 7'sinde

NOTLAR (NOTES)

80/3 *mīr-ẖōr* میرخور

Metinde, Farsça (komutan, amir) anlamındaki "*mīr* " kelimesinin "aydınlık, ışık" anlamında da kullanılan "*ẖōr* " kelimesiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimenin birlikte kullanılmış şekliyle ilgili yazılı kaynaklarda ve sözlüklerde herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. "*ẖōr* " kelimesi "*mīr* " kelimesine eklenerek kalıplaşmış bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinde *mīr-ẖōr* kelimesinin "komutan" anlamında kullanılması daha uygun görülmektedir.

82/12 *tuġ* توغ / **117/11** *ṭuġ* طوغ

(ت) harfi ile yazılan "*tuġ* " kelimesi "tuğ, bayrak, sancak" anlamında kullanılırken, (ط) harfi ile yazılan "*ṭuġ* " kelimesinin çeviriye uygun olarak "perde" anlamında kullanılması daha uygun görülmektedir.

82/12 *defn ḳılıp tuġ ʻalem şeddeler ḳadap şeyẖ cārūb-keş-ler ḳoyup*

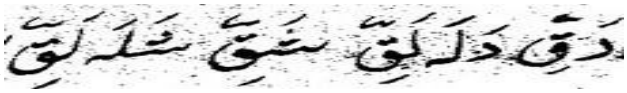
"defnedip (üzerine) tuğ ve bayraklar dikip (oraya) şeyh, süpürücüler koyup"

117/11 *ẖalfetim-ni yüz közlerige olturġan tuġ kerdi.*

"Halfetim'in yüz (ve) gözlerine oturan perde gerdi."

93/10 *mūş-sūl-luḳ* موش سول لوق

Metinde bir kez geçen bu kelimeyle ilgili yazılı kaynaklarda ve sözlüklerde herhangi bir açıklamaya rastlanılmamıştır.

94/13 *daḳḳı dalalıḳḳı şaḳḳı şalalıḳḳı* 

Hareke kullanılarak yazılan bu kelimelerin Arapçadan gelen bir tekerleme olduğu anlaşılmaktadır.

bir ṭaraf-ge perākende bolup <u>daḳḳı dalalıḳḳı şaḳḳı şalalıḳḳı</u> sitāre

Çeviri'de şu şekilde verilmiştir:

"bir tarafa dağılıp (Onları) vurup sonra gizlendikleri (o) yerleri darmadağın edip"

96/1 *harduḳ*

Bu kelimenin *"har-"* fiilinden türetildiği düşünülmektedir. Bütüne bakıldığında *harduḳ* şeklinin "yorgunluk" anlamında çevrilmesi uygun görülmüştür.

104/11  Bu yazımla ilgili herhangi bir tespit yapılamamıştır.

5. BÖLÜM – DİZİN (GRAMMATICAL INDEX)

A

āb (Far.) su

ā. 89/1, 89/2

ābād (Ar.) sonsuz

ā. ḳıldılar 89/9, 89/11

ā. ḳılıp 108/12

āb-rūy (Far.) yüz suyu

ā. 110/6

ā.+ġa (‘izzet-i ā.) 119/14

‘āciz (Ar.) âciz, zayıf, güçsüz

‘ā. 89/1

‘ā.+niŋ 113/5

acraş- ayrılmak

a.-ıp 112/8

aç- açmak

a.-ıŋ 114/3

a.-ıp 92/4, 117/14

a.-tılar 93/9

açıġ acı, sert, haşin, tatsız

a.+ları kélip 93/7

açıl- açılmak

a.-mapdur 118/5

‘adālet (Ar.) adâlet, doğruluk

‘a. ḳıldılar 88/13

‘a. ḳılıp 113/2

‘a. sürüp 90/11

ādem (ka.) Hz. Âdem

ā. (ḥażret-i ā. ‘aleyhi’s-selāmnı) 80/13

ādem (Ar.) insan, kişi

ā. 87/4

ā. édi 111/1

ā.+ler 88/11

ā.+ni 96/11

‘ādet (Ar.) âdet, kural

‘ā.+leri (ḫulḳ-ı ‘ā.) 86/1

‘ā.+lerige (ḫulḳ-ı ‘ā.) 86/1

‘adl (Ar.) adâlet, doğruluk

‘a. 113/1

āftāb (Far.) güneş

ā. 87/4, 113/9

āftābe (Far.) ibrik, su kabı

ā. 106/6

aġça akrabalık ifadesi

a.+ları 95/6

aġız ağız

a. 107/8

a.+ımġa (aġzımġa) 108/5

a.+larıdın 103/4

a.+larıġa 104/6, 106/5, 111/13

āḫir (Ar.) son, nihayet

ā. 94/2, 101/4

āḫiret (Ar.) ahiret, öteki âlem

ā.+de 110/6

ā.+ge 119/14

aḫşam akşam

a.+dın 100/10

āḫūn (Ar.) dost, kardeş

ā.+um 99/10

āḫūnluḳ (Ar.+T.) dostluk, kardeşlik

ā. 100/13

aḥvāl (Ar.) hâller, durumlar

a. 100/3

a.+ni 103/5

aḳ ak, beyaz

a. 105/7

aḳ- akmak

a.-ıp 103/14

‘aḳīde (Ar.) imân, dinî inanış

‘a. 113/12

‘a.+leri 81/6

aḳṭāb (Ar.) kutublar, büyük evliyâlar

a.+lar (ḳuṭbu’l-a.) 84/5

al- almak

a.-almadı 97/6

a.-dı 92/9, 92/10, 95/1

a.-dılar 91/3, 94/3, 112/8

a.-ġanı 82/1

a.-ıŋlar 100/5

a.-ıp 84/2, 84/11, 84/13, 94/3, 95/7, 95/14, 98/12, 98/13, 101/6, 102/11, 103/12, 104/3, 104/4, 104/5, 105/3, 106/3, 106/5, 106/6, 107/6, 107/12, 108/3, 112/3, 112/7, 114/6, 115/4,

115/11, 115/12, 116/5, 116/7, 116/13, 117/12, 117/14

a.-sam 108/4

aldı ön; karşı

a.+da 87/3, 95/11, 102/12, 104/5

a.+ġa 83/11, 95/11, 107/4

a.+larıda 84/2

a.+larıġa 105/2, 110/3

a.+mdaki 87/8

a.+nı 90/13

aldur- aldırmak

a.-up 112/3

‘alem (Ar.) bayrak, sancak

‘a. 82/12

‘a.+lerini 94/14

‘ālem (Ar.) dünya

‘ā. 84/5

‘ā.+de 85/6, 96/4, 96/10

‘ā.+din 85/6, 99/1, 101/1, 111/9, 111/11, 112/5, 119/1, 119/2, 119/3, 119/4

‘ā.+ġa 80/7

‘ā.+ni 93/7, 94/4, 97/10

‘ā.+niŋ 86/8

‘ālem-i bāḳī (Ar.) sonsuz dünya

‘ā.+ġa 114/13

‘ālem-i fānī (Ar.) geçici dünya

‘ā.+din 114/13

a‘lem (Ar.) en iyi bilen, bilgili

a. 89/11

a. (ḥākim-i a.) 108/13

‘aleyhi’s-selām (Ar.) “O’na selam olsun”

‘a. 83/6

‘a. bilen 80/14

‘a. birle 109/3

‘a.+dur mén 84/14

‘a.+nı 80/13

‘a.+nıŋ 83/3, 85/7, 85/11, 86/1, 86/5, 86/9

allāh (Ar.) Allah, Tanrı

a. 104/10, 104/12, 104/12

altun altın

a. 98/11, 106/6

altun art (ya.) Altun Art, Doğu Türkistan'da bir yerleşim yerinin ismi

a.+ġa 99/6

amān (1) (Ar.) güvence, emniyet, esen

a. 97/2

a. bolmaduḳ 97/6

a.+ıda 91/12

amān (2) (Ar.) (söz vermek için) aman

a. bérdiler 91/4

āmān bég (ka.) Âmân Bey, tezkirede geçen kişi adı

ā. bilen 93/12

ā.+ni 92/6

ā.+niŋ 100/6

āmīn (Ar.) âmîn

ā. 120/6

ammā (Ar.) ama, fakat

a. 82/4, 82/13, 95/5, 97/3, 97/14, 99/2, 105/9, 118/13

ān (Far.) "o" anlamına gelen işaret zamiri ve işaret sıfatı

ā. 86/8

ana anne

a.+dın 113/11

a.+larınıŋ 101/1

'anber-sirişt (Ar.+Far.) amber gibi güzel kokulu

'a.+ġa (behişt-i 'a.) 120/3

ān-çün-ān (Far.) hemen, o anda

ā. 111/7

anda orada; o zaman

a. 89/10, 118/8

andaġ (ayr. bk. *andek*) o şekilde, onun gibi

a. 81/5, 89/14, 91/13, 92/11, 98/4, 99/2, 109/6, 110/1, 115/2, 117/2, 118/13

andek (ayr. bk. *andaġ*) hemen, o halde, derhal

a. 112/4

andın ondan, oradan; ondan sonra

a. 81/5, 81/8, 82/13, 83/14, 84/1, 84/4, 85/4, 89/6, 89/9, 93/8, 96/13, 99/3, 99/7, 101/2, 101/9, 104/11, 105/6, 106/6, 106/7,

106/9, 114/6, 116/12, 116/13, 117/4, 117/12, 118/2

a. kéyin 116/2, 116/10

anıŋ onun

a. 81/10

a. üçün 80/10

aŋa ona

a. 87/7

aŋla- anlamak, bilmek

a.-dı 83/10

a.-dılar 87/11

a.-p 81/4, 92/10, 94/8, 97/13, 99/9, 101/2, 102/3, 114/13, 115/5

aŋlan- duyulmak, işitilmek

a.-dı 90/4

ara ara, arasında

a.+larıda 84/8

a.+sıda 112/6

‘arabī (Ar.) Arapça, Arap dili

‘a. mu 105/13

aran zor, güç

a. 90/10

ārāste (Far.) donanmış, tertip edilmiş

ā. ḳıldılar 90/7

arġumaḳ soylu at

a. 106/10

ārī (Far.) evet

ā. 105/12

arḳa arka, arka taraf

a. 93/3, 93/3

a.+sıġa 95/1

art- artmak, çoğalmak

a.-tılar 117/11

‘arż (Ar.) sunma; gösterme, bildirme

‘a. ḳıldı 91/8, 103/7

‘a. ḳıldılar 91/12, 93/2, 93/6, 103/6, 104/13

‘a. ḳılġıl! 103/9

ārzū (Far.) arzu, istek

ā. 84/14

ārzū aġça (ka.) Arzu Ağça, tezkirede geçen kişi adı

ā. 98/14, 100/14

ārzū aġça ḫān (ka.) Arzu Ağça Han, tezkirede geçen kişi adı

ā. 95/6

ārzū aġçalıḳ (ka.) Arzu Ağçalık, tezkirede geçen kişi adı

ā. 95/8

ā. bilen 96/2

as- asmak

a.-ıp 101/14

āsān (Far.) kolay

ā. 120/1

ā. bolup 119/13

ʻasʻase (Ar.) giriş veya çıkış anı

ʻa. 111/3

aṣḥāb (Ar.) sahipler; dostlar

a.-ı yārānlar 82/8, 84/4, 112/13, 114/14, 115/6, 116/12, 118/11

a.-ı yārānlar bilen 109/7, 111/3

a.-ı yārānlar birle 82/10

a.-ı yārānlardın 109/11

a.-ı yārānlarınıŋ 119/9

a.+lar 80/3

a.+larġa 116/11

a.+ları birle 81/8

aş aş, yemek

a. 106/8

a. ḳılıp 89/1, 111/5

a.+dın 89/2, 111/9

a.+ıdın 111/7

a.+larnı 111/7

a.+nı 106/8

ʻāşıḳ (Ar.) âşık, seven

ʻā.+lar 84/6

āşikār (Far.) açık, belli, meydanda

ā. ḳılıp 109/5

āşnā (Far.) bildik, tanıdık, dost

ā.+larınıŋ 118/10

aṭ at, binek hayvanı

a. 94/11, 98/9, 106/10, 116/12

a. bérsek 81/10

a.+dın 117/10

a.+ınıŋ 88/3

a.+larnı 107/6

a.+larnı mu 107/5

a.+nı 105/14

at- atmak

a.-ıpdur 103/7

a.-ḳan 107/12

a.-tı 101/12

a.-tılar 107/4

ata baba, ata

a. 115/12

a.+m 109/8

ata- vadetmek, söz vermek

a.-ġan 81/12

a.-p érdim 81/11

aṭlan- ata binmek

a.-dılar 110/2

atlıḳ adlı, isimli

a. 83/7

aṭlıḳ süvari, atlı

a. 110/3

atmış üç altmış üç (63)

a. 85/6

ay ay, otuz günden oluşan zaman dilimi

a. 89/14

ay- söylemek, demek, sormak

a.-dı 80/6, 80/10, 82/2, 82/8, 86/7, 100/4, 100/11, 103/8, 106/12, 107/8, 108/5, 108/5, 108/8, 109/1, 110/5, 112/9, 114/1

a.-dılar 80/12, 81/11, 83/8, 84/9, 95/11, 95/13, 96/3, 96/5, 96/7, 96/12, 97/8, 100/9, 100/10, 100/13, 102/8, 104/14, 105/7, 105/10, 105/10, 105/11, 105/14, 108/1, 109/8, 110/11, 112/2, 112/4, 112/6, 112/10, 112/13, 113/4, 113/9, 113/14, 115/10, 117/2, 117/8, 117/9

a.-dım 85/3

ayaġ ayak

a.+ıġa 95/9

a.+larıġa 81/4, 81/6, 100/1, 101/14, 102/4, 115/1, 115/12

ay(ı)rıl- ayrılmak

a.-ġanlarıġa (ayrılġanlarıġa) 98/14

ayt- söylemek, demek

a.-ıpdurlar 81/1, 97/3, 98/4, 99/2, 110/1, 118/14

a.-tılar 88/11

a.-urlar 89/14

aytış- söyleşmek, konuşmak

a.-ur édiler 105/9

ʻayyār (Ar.) hilekâr, dolandırıcı

‘a. 111/1

‘azīz (Ar.) muhterem, saygın

‘a. 83/9, 83/11

‘a.+ġa 83/5

‘a.+niŋ 84/5

‘azm (Ar.) niyet, karar

‘a. ḳılıp 99/5

B

baba baba, ata

b.+m 113/7

b.+mnıŋ 115/12

bā-berekāt (Far.+Ar.) bereketli

b.+nıŋ (ẕāt-ı b.) 86/4

bādiye (Ar.) çöl

b.+lerni 86/13, 99/5, 101/11, 110/3, 117/13

bāġ (Far.) bağ, bağçe, bostan

b.+ınıŋ 102/9

b.+ḳa 103/2

bāġ-bān (Far.) bahçıvan

b. 103/6

bağışla- bağışlamak

b.-dılar 115/8

bağla- bağlamak

b.-p 103/13

b.-p turdılar 109/10

bahādır (~ *bahādur,* Far.< Moğ. *baġatur*) yiğit, kahraman

b.+lar 91/1

bahār (Far.) bahar

b. 115/3

baḫşīş (Far.) bağış

b. ḳıldı 111/11

bā'iṣ (Ar.) sebep, sebep olan, yol açan, gönderen, icab ettiren

b.+din 84/11

b.+i ol 108/14

b.+lerdin 92/2

baḳ- bakmak

b.-may 95/1

b.-salar 82/7

bāḳī (Ar.) bâkî, ebedî, kalıcı

b. boldı 102/1

bala çocuk

b. 98/6, 100/8

b.+larġa 91/11

b.+m 96/9

bāmdād (Far.) sabah

b.+dın (nemāz-ı b.) 88/10

bā-naṣīb (Far.+Ar.) nasipli

b. bolup 120/3

bar var

b. 105/11, 107/10

b. édi 80/5, 83/3, 98/9, 102/10, 103/2, 106/3, 110/13, 116/3, 118/8

b. érdi 84/8

b. mi-kin 109/9

b. mu 100/9, 100/14

b.+dur 113/10, 113/13

b.+durlar 119/8

bar- varmak, gitmek

b.-alı 118/6

b.-dılar 89/6, 89/10, 90/2, 95/7, 99/10, 99/12

b.-ġandın kéyin 119/2, 119/4

b.-ġanını 96/12

b.-ġanlarını 97/2, 101/1

b.-ġay 120/1

b.-ġıl! 103/3, 103/4

b.-ġunça 110/10

b.-ıp 83/12, 91/13, 92/6, 103/14, 115/11, 116/5, 116/13

b.-ıp édiŋiz 112/5

b.-maḳnı 99/4

b.-ur édiler 110/3

b.-ur érdi 112/7

b.-ur érdiler 117/7

bār-gāh (Far.) izinle girilecek yer, saray, yüksek huzur

b.+ġa 107/14

b.+larını 102/10

bār-ḫudā (Far.) Allah, Tanrı

b. 85/1

barḳa çoluk çocuk

b.+larını 98/6

b.+sı mu 100/9

bas- basmak; baskın yapmak

b.-ıp 93/7

b.-ıp bérdi 117/4

b.-tı 90/3

b.-tılar 97/10

baş baş, kafa

b.+ını 90/9, 92/11, 97/11

başḳa başka, diğer

b. 94/12

başla- (1) başlamak

b.-dı 88/6

başla- (2) yönlendirmek, reislik etmek

b.-p 90/1, 98/2, 99/4, 99/11, 101/10, 109/14

bay zengin

b. bolduŋlar 107/12

ba ʻżı (Ar.) bazı, bir kısım

b. 109/3

b.+ları 113/10, 113/11, 113/11

becā (Far.) yerinde, uygun

b. kéltürdiler 81/14, 82/7

b. kéltürgey sizler 114/8

b. kéltürmegenlerdin 114/9

b. kéltürüp 100/1, 113/1

be-cān-ı dil (Far.) canı gönülden, gönül isteğiyle

b. 116/2

bedaḫşān (ya.) Bedahşan

b. 102/11, 103/13

b.+ġa 83/2, 102/2

bedaḫşān melikī (ka.) Bedahşan meliki, tezkirede geçen kişi adı

b. 102/12

bedaḫşān pād-şāhı (ka.) Bedahşan padişahı

b. 102/3, 102/7

b.+nıŋ 103/1

bed-baḫt (Far.) bahtsız, kötü talihli

b.+lar 97/8

be-ḥalḳa (Far.+Ar.) çevreye, muhite

b. 86/6

behişt (Far.) cennet

b.-i ʻanber-sirişṭġa 120/3

b.+ġa 103/3

b.+niŋ 103/3

bend (Far.) zincir

b. 104/12

bende (Far.) kul, köle

b.-i żaʻīf 85/1

beng-ḫāne (Far.) esrar içilen yer

b. 89/8

ber-efrūḫte (Far.) tutuşmak üzere

b. bolup 94/14

beri sonra, -den beri

b. 86/3, 86/7, 100/11

ber-ḳarār (Far.+Ar.) kararlı

b. boldı 94/5

b. boldılar 92/7

b. bolup 95/4

berkit- sağlamlaştırmak

b.-ken 98/11

be-ṣıdḳ (Far.+Ar.) doğruluğa, hakikate

b. 89/3

beşāret (Ar.) müjde, iyi haber

b. bérdiler 83/6, 115/13

b. bérip 83/8

b.+din 115/13

b.+lerini 116/1

be-ṭarīḳa (Far.+Ar.) yola; maneviyat yoluna, manevi yola

b.-yı kerāmāt 111/10

be-temām (Far.) tamamen

b. 98/7

beyān (Ar.) açıklama, bildirme, izah

b. ḳıldı 101/1

b. ḳıldılar 104/2

b.+ġa kéltürülmedük 119/10

beyt (Ar.) beyit; iki mısradan ibaret nazım birimi

b. 81/1, 87/12, 88/8

beyżā (Ar.) beyaz

b. 103/4, 103/4

bér- vermek

b.-di 81/5, 91/9, 111/6, 117/4

b.-diler 81/13, 83/6, 87/7, 89/2, 91/4, 91/6, 95/5, 96/5, 97/2, 98/3, 106/2, 106/6, 106/7, 106/7, 107/5, 110/4, 115/13

b.-dim 82/3

b.-ey 84/13

b.-gey 120/2

b.-gey mén 80/9

b.-gil! 83/8

b.-ip 83/8, 90/11, 92/5, 94/5, 108/12, 109/14, 117/2

b.-ipdür 101/8

b.-medi 97/7

b.-se 81/10, 119/12

b.-sek 81/10, 116/11, 117/2

b.-sünler 102/9

b.-ür érdi 113/2

bıçaḳ bıçak

b. 80/10

bīdār (Far.) uyanık, uyumayan

b. boldı 83/9

b. boldılar 87/7

bī-edeb (Far.+Ar.) edepsiz

b. 117/8

bī-edebçilik (Far.+Ar.+T.) edepsizlik

b. 96/6

bī-edeblik (Far.+Ar.+T.) edepsizlik

b. 96/7

bī-ḥarb (Far.+ Ar.) savaşsız, dövüşsüz

b. 88/12

bī-ḫod (Far.) kendinden geçmiş

b. bolup 103/5, 117/9

bī-icāze (Far.+Ar.) izinsiz

b. 100/12

bī-'izzet (Far.+Ar.) izzetsiz, değersiz

b. bolmaŋlar 113/4

bī-kerān (Far.) sınırsız, sonsuz

b. 94/2

bil- bilmek, anlamak

b.-di 101/8

b.-e mén 80/8, 80/8

b.-megü dék 116/9

b.-mek kérek 108/9

bildür- bildirmek, tanıtmak

b.-üp 98/2

bile (ayr. bk. *bilen, birle*) *ile*, birlikte, beraber

b. 91/5

bilen (ayr. bk. *bile, birle*) ile, birlikte, beraber

b. 80/11, 80/14, 87/1, 88/1, 92/11, 93/10, 93/11, 93/12, 94/11, 96/3, 101/13, 102/2, 102/5, 104/13, 105/1, 105/1, 107/6, 109/7, 111/3, 111/3, 111/5, 111/13, 114/3, 114/11, 115/2, 117/14, 120/1

bilin- bilinmek

b.-e 110/1

bī-nevbet (Far.+Ar.) sırasız

b. 83/4

bī-nihāyet (Far.+Ar.) sonsuz, nihayetsiz

b. 89/5, 94/3, 94/11

bir bir

b. 80/4, 80/10, 80/14, 81/5, 81/6, 81/9, 81/10, 81/13, 82/10, 83/7, 83/9, 84/8, 84/13, 84/14, 85/10, 85/11, 85/13, 87/2, 87/2, 87/3,

87/4, 90/2, 90/3, 90/8, 90/12, 91/2, 91/7, 92/8, 93/1, 94/13, 95/5, 96/2, 99/13, 100/8, 100/8, 101/1, 101/1, 101/13, 101/13, 102/6, 102/9, 102/10, 102/13, 103/1, 103/3, 103/6, 104/2, 104/2, 104/9, 105/1, 105/8, 105/11, 106/2, 106/2, 106/2, 106/10, 106/10, 106/10, 106/10, 107/8, 107/11, 108/14, 109/7, 110/3, 110/7, 110/13, 114/11, 115/9, 116/3, 116/6, 116/12, 116/13, 117/1, 118/6, 118/8, 118/9, 118/10

b. miŋ bir yüzde 85/13

b.+din 118/11, 119/6

b.+ini 81/11, 81/12, 119/10

birinçi birinci (1.)

b. 97/3

birle (ayr. bk. *bile, bilen*) ile, beraber, birlikte

b. 81/8, 82/10, 88/3, 88/6, 91/1, 92/9, 96/11, 97/9, 103/10, 108/1, 109/3, 112/7, 113/4

bī-sā'at (Far.+Ar.) vakitsiz, zamansız

b. 96/4

bisyār (Far.) çok

b. 94/3, 94/12, 117/13

bī-vefā (Far.+Ar.) vefasız

b. 101/12

biz (ayr. bk. *miz*) biz

b. 93/4

b.+ge 81/9

b.+ler 91/11, 91/13, 93/5, 97/5, 105/8, 106/13, 107/1, 110/12, 116/14

b.+lerdin 96/6

b.+lerġa 102/8

b.+lerniŋ 112/13

b.+niŋ 100/13, 114/2, 117/3

bī-zār (Far.) tedirgin, bıkmış, usanmış

b.+dur mén 113/8, 114/9

bī-żarb (Far.+Ar.) vuruşsuz, darbesiz

b. 88/12

bol- olmak

b.-adur 117/2

b.-almadım 85/8

b.-almas 114/11

b.-dı 81/6, 83/9, 87/6, 89/3, 89/6, 90/13, 91/8, 91/14, 93/8, 94/5, 99/7, 102/1, 102/13, 106/14, 115/3

b.-dılar 82/10, 82/13, 83/14, 86/12, 87/7, 89/3, 89/5, 92/3, 92/7, 93/11, 94/4, 94/7, 98/13, 101/11, 104/11, 105/1, 105/5, 110/9, 117/7, 117/12, 118/9, 118/10, 119/7

b.-dıŋız mu 112/1

b.-duķ 107/1

b.-dum 85/9, 85/10, 112/2

b.-duŋlar 107/12

b.-ġan 92/13, 109/9, 113/9, 113/10, 113/11

b.-ġan dék 115/3

b.-ġandın 86/7

b.-ġanıġa 91/3

b.-ġanlarını 115/5

b.-ġay 91/4, 110/6, 120/5

b.-ġay mén 85/8

b.-ġay sén 85/14

b.-ġusıdur 87/8

b.-madı 82/1, 82/8, 93/8, 118/4

b.-madılar 101/5

b.-maduķ 97/6

b.-maġay mén 85/4

b.-maġıl! 85/3

b.-maŋlar 113/4

b.-mas 104/14

b.-masa 109/4

b.-masun! 118/7

b.-maydur 82/9

b.-maylı 118/6

b.-sa 80/9, 91/13, 116/5, 117/3

b.-sun! 84/9

b.-uŋlar 113/4

b.-up 81/14, 83/2, 85/6, 85/10, 88/2, 88/4, 90/6, 90/8, 90/14, 91/10, 92/11, 93/9, 94/10, 94/13, 94/14, 95/4, 97/4, 97/8, 97/9, 103/1, 103/5, 104/12, 104/14, 106/2, 107/6, 108/14, 110/10, 111/2, 114/12, 115/14, 117/10, 119/13, 119/13, 119/14, 120/3, 120/4

b.-updur 87/8, 104/4, 114/2

b.-ur 108/4, 108/5

b.-ur mén 87/10

b.-ur mi-kin 91/11, 93/5

boldır- gerçekleştirmek

b.-ıpdurlar 118/12

boran fırtına, şiddetli rüzgar

b. 93/7, 97/10

bostāntérek (ya.) Bostanterek, Doğu Türkistan'da bir yerleşim yerinin ismi

b.+din 101/6

b.+ġa 99/7, 99/11

boşa- gevşemek

b.-p 104/1

boy boy

b.+ıda 110/13

boyun boyun

b.+ıġa (boynıġa) 101/14

boz- bozmak, harap etmek, yıkmak

b.-up 89/8

bölek bölük

b. 118/6, 118/6

börk börk, başlık

b.+iġa 95/2

bu (ayr. bk. *mu* (1)) bu

b. 80/3, 80/7, 81/4, 82/9, 82/10, 83/8, 84/5, 84/12, 85/3, 85/5, 85/6, 85/6, 86/9, 89/12, 89/13, 93/14, 94/7, 95/5, 96/12, 97/7, 98/4, 99/6, 99/8, 101/3, 101/12, 103/5, 105/6, 106/2, 106/14, 107/1, 107/4, 110/5, 111/4, 111/4, 111/7, 111/9, 119/12

b. émes 82/9

b.+lar 95/10, 95/13, 96/5, 97/1, 100/1, 102/1, 107/9, 117/4, 118/4, 118/5, 119/2, 119/3, 119/4

b.+lardın 100/2

b.+larġa 83/4, 96/5, 100/2

b.+lar mu 84/7

b.+larnı 95/9, 99/14, 100/5, 100/8

b.+larnıŋ 84/8, 96/1, 99/12, 100/8, 102/1, 118/3, 119/7

buḫārā (ya.) Buhara şehri

b.-yı şerīfge 105/1, 105/2

b.-yı şerīfni 82/3

b.+ġa 82/3

buḫārā pād-şāhı (ka.) Buhara padişahı — b. 89/7

b. 105/9, 106/9

bul- bulmak

b.-ap 98/6

bulan tek boynuzlu, yabani bir hayvan

b. 98/10

buyruġ buyruk, emir

b. 103/13

buyur- buyurmak, emretmek

b.-dı 96/1, 100/3, 103/9, 103/11

b.-dılar 96/14, 104/3, 104/9

b.-up édim (buyrup édim) 86/5

būze (Far.) boza

b. 89/8

bük- bükmek, eğmek

b.-tiler 93/13

b.-üp 93/13

bülend-āvāz (Far.) haykırma, yüksek ses

b. bilen 111/13

büt-ḫāne (Far.) puthâne, putların bulunduğu tapınak

C

cabduḳ silah, silah takımı, alet

c.+ġa 107/1

c.+larını 91/2, 101/14

c.+larnı 98/13

c.+nı 94/11

cāhil (Ar.) cahil, bilgisiz

c.+lerġa 98/1

cān (Far.) can, ruh

c.+ını 90/10

cān-bāzlıḳ (Far.+T.) at eğiticisi, binici

c. 91/1

cānib (Ar.) taraf, yön

c.+lerdin 86/14

cārūb-keş (Far.) süpürücü

c.+ler 82/12

cedd (Ar.) ata

c.+i 90/5

c.+im 80/11

cehennem (Ar.) cehennem

c.+ġa 91/2

cem' (Ar.) toplama, bir araya getirme

c. boldı 99/7

c. bolup 90/14

c. ḳılıp 86/14, 88/1, 90/4, 91/13, 92/2, 93/5, 94/2, 99/4

cemā'at (Ar.) cemaat, topluluk

c.+ıġa 114/6

cemāl (Ar.) güzellik, yüz güzelliği

c.-i cihān-ārālarını 85/14

c.-i cihān-ārāylarıdın 105/5

c.+leriġa 85/7

c.+ni (ḥüsn-i c.) 105/6

cemāẕiye'l-evvel (Ar.) Arabî takvimin 5. ayı

c.+niŋ 120/8

ceng (Far.) savaş, vuruşma

c. 88/1

c. ḳıldılar 91/1, 92/11

c. ḳılıp 94/11

c. ḳılur érdi 112/14

c.+din 95/3

c.+ge 90/8

cesed (Ar.) ceset

c.+imni 115/11

c.+leri 82/8

c.+lerini 82/11, 116/7, 117/5

cevāb (Ar.) cevap

c. bérdiler 106/2, 110/4

c. bérgey 120/1

c. bérip 117/2

cevāhir (Ar.) cevherler, kıymetli taşlar

c. 98/11

cevāhirāt (Ar.) cevherler, kıymetli taşlar

c.+larġa 107/11

c.+larnı 106/11, 107/4, 107/5, 107/12

cılav (Moğ.) at yuları

c.+ını 83/13, 88/3

cihād (Ar.) din uğruna yapılan savaş

c. ḳılmaḳ üçün 88/1

cihān (Far.) cihan, dünya, âlem

c.+ını 88/5

c.+nı 94/1, 97/14, 99/3, 105/2

cihān-ārā (Far., ayr. bk. *cihān-ārāy*) cihanı süsleyen

c.+larını (cemāl-i c.) 85/14

cihān-ārāy (Far., ayr. bk. *cihān-ārā*) cihanı süsleyen

c.+larıdın (cemāl-i c.) 105/5

cihet (Ar.) sebep

c.+din 86/9

ciraŋla- çukurlaşmak

c.-p 104/10

cüdā (Far.) ayrı kalan, yalnız

c. bolmadılar 101/5

cünbüş (Ar.) kımıldanma, hareket, zevk

c.+ġa 111/4

Ç

çarḫ (Far.) kiriş, çark

ç. 104/12

çay çay

ç. 113/3

çehār-bāġ (Far.) dört parçalı bahçe

ç.+ı 103/1

çerāġ (Far.) ışık, mum

ç. (naẓar-ı ç. ḳılıp) 119/12

çerāy (Far.) niçin, niye, neden

ç. 113/4

çerig asker; ordu

ç. 93/13

ç.+i 90/5, 91/7, 91/9

ç.+in 97/4

ç.+iniŋ 90/9, 90/13

ç.+ni 90/12

çevre çevre, etraf

ç.+sige 117/5

çıḳ- çıkmak

ç.-ġanlarıda 93/14

ç.-ıŋlar 114/6

ç.-ıp 90/2, 90/11, 91/11, 92/11, 92/13, 93/5, 93/10, 93/12, 97/1, 97/10, 97/12, 97/13, 98/5, 100/4, 102/3, 102/4, 104/1, 104/3, 105/3, 105/4, 105/8, 105/11, 107/7, 113/8, 116/7, 118/3

ç.-ıp édim 85/7

ç.-ḳanda 117/4

ç.-tı 96/2

ç.-tılar 82/6, 87/13, 116/10

çırlat- çağırmak

ç.-ıp 96/3

çihilten (Far.) kırk kişi

ç.+ler 84/6

çilim nargile

ç. 106/3

ç.+ni 108/4

çilimçe küçük nargile

ç.+si 106/3

çilimçi nargileci

ç.+niŋ 106/5

çoġ kor

ç.+nı 104/5, 104/6

çoŋ büyük

ç. 92/2

ç. édi 109/11

D

dāḫil (Ar.) dahil, mensup

d. bolup 120/4

daḫl (Ar.) karışma, girme

d. 103/8

d. ḳılmasun! 117/3

ḍalālet (Ar.) doğru yoldan sapma

ḍ.+din (küfr-i ḍ.) 92/5, 94/4

dārü's-salṭanat (Ar.) saltanat yeri

d. 88/12

dāşt (Far.) hizmet

d. 101/9

d.+da 98/12

d.+ġa 81/11

d.+larıġa 89/1

da'vet (Ar.) davet, çağrı

d. ḳılur édiler 109/2

debdebe (Ar.) gösteriş, görkem

d. 111/3

defn (Ar.) gömme, mezara koyma

d.-i ḫāk ḳıldılar 115/6, 118/1

d.-i ḫāk ḳılsaŋlar 115/13

d. ḳılıp 82/12

delīl (Ar.) delil

d.+leri 80/14

derd (Far.) dert, acı, keder

d. 115/2

dergāh (Far.) dergâh, tekke

d. 85/10

d.+ıŋda 85/2

d.+ıŋdın 85/1

der-ḥāl (Far.+Ar.) derhâl, hemen

d. 82/4, 103/12, 104/6, 106/4, 110/4

dervāze (Far.) kent kapısı, büyük kapı

d. 118/5

d.+din 96/14, 97/9, 107/6

d.+ġa 118/4

d.+lerini 117/14, 118/2

d.+lerni 92/4

d.+ni 93/8, 101/7

deryā (Far.) deniz

d. 110/13, 113/9

d.-yı leşker 90/6

d.+dın 112/2

d.+ġa 116/4

d.+nıŋ 104/1

d.+sıġa 103/14

destūr ḫān (ka.) Destur Han, tezkirede geçen kişi adı

d.+dın 100/3

d.+ġa 100/3

destur ḫ̆ān (ka.) Destur Han, tezkirede geçen kişi adı

d. 106/8

dé- demek, söylemek

d.-di 80/12, 82/11, 83/9, 85/10, 99/14, 99/14, 100/5, 100/11, 112/5, 112/8, 112/9, 113/14

d.-diler 80/9, 80/14, 81/3, 81/10, 84/10, 84/11, 84/12, 84/13, 86/9, 86/10, 100/12, 105/12, 105/12, 109/9, 110/1, 110/8, 110/11, 110/12, 112/2, 112/13, 113/3, 113/8, 114/1

d.-dim 86/10

d.-diŋiz 84/11, 112/9

d.-gen édi 111/1

d.-mediŋiz 100/11

d.-p 80/6, 82/4, 82/10, 83/8, 83/10, 84/13, 85/2, 85/4, 85/14, 86/3, 86/4, 86/7, 87/10, 87/11, 88/11, 90/3, 90/13, 90/14, 91/7, 91/9, 91/12, 91/14, 93/6, 94/9, 95/12, 96/1, 96/5, 96/6, 96/10, 96/13, 96/14, 97/7, 97/9, 100/7, 100/9, 100/9, 100/13, 100/14, 101/8, 102/1, 102/9, 103/4, 103/7, 103/9, 103/11, 104/3, 104/5, 104/7, 104/9, 104/10, 104/12, 104/14, 105/9, 105/11, 105/13, 106/2, 106/5, 107/2, 107/13, 108/8, 108/10, 109/13, 110/7, 110/9, 111/8, 111/13, 111/14, 112/2, 114/11, 115/13, 116/11, 117/2, 117/2, 117/3, 117/8, 118/7

d.-pdürler 81/3, 97/2, 108/8

d.-p érdim 81/12

d.-ydür 105/12, 105/14, 105/14, 106/1, 106/1, 106/1, 106/2

d.-ydür miz 113/3

d.-yeler 112/12

d.-yelmedim 100/12

déhsab (ya.) Dehsab şehri, Doğu Türkistan'da bir yer ismi

d. 97/11

dék dek, gibi, kadar

d. 90/9, 92/12, 93/3, 94/2, 102/13, 104/4, 104/5, 115/3, 116/9

dıraḫşān (Far.) parlayan, parlak

d. (ḫūrşīd-i d.) 88/5

dīdār (Far.) yüz, çehre

d.-ı ilāhīġa 120/4

dil (Far.) gönül

d. 89/3

dīn (Ar.) din

d.-i islām 89/5

d.-i islāmġa 95/4

d.-i islāmnı 89/9, 89/10

diŋ keskin

d. tutup 95/1

dīvān bég (ka.) Divan Bey, tezkirede geçen kişi adı

d. 99/14, 100/7, 100/11, 104/3

d.+i 93/8

dīvāne (Far.) divane, deli

d.+ġa 103/8

d.+leri 103/6

diyār (Ar.) diyar, memleket, ülke

d.+da 109/1

d.+ıŋġa 83/6

d.+nıŋ 110/14

dōst (Far.) dost

d. 99/10

d.+lar 99/14

du'ā (Ar.) dua

d. 94/9, 101/3, 101/10

d. ḳıldı 90/7

d. ḳıldılar 93/7, 107/3

du'ā-gūy (Ar.+Far.) dua eden

d. boldılar 119/7

d.+durlar 119/8

dūzaḫ (Far.) cehennem

d.+ḳa 103/4

d.+nıŋ 103/3

düldül ata verilen bir isim

d.+ġa 92/10, 93/9, 94/10

d.+leriġa 97/9, 104/14

dünyā (Ar.) dünya

d. 110/6

d.-yı necāsetdin 108/6

d.+da 119/12

d.+sınıŋ 98/7

düşmen (Far.) düşman

d. 118/7

E

ebū'l-feyż (ka.) Ebulfeyz, tezkirede geçen kişi adı

e. 81/14, 82/3

ebū'l-ġāzī ḫān (ka.) Ebulgazi Han, tezkirede geçen kişi adı

e. 81/3

e.+nıŋ 81/9

ebū naṣr (ka.) Ebû Nasr, tezkirede geçen kişi adı

e.+ım 114/2

ebū naṣrü'l-envārī (ka.) Ebû Nasrü'l Envârî, tezkirede geçen kişi adı

e. 87/1, 88/2

ecr (Ar.) sevap

e.+ini 108/3

eçkü keçi

e.+ni 106/1

edeb (Ar.) edep

e. 82/6

e. birle 103/10

edīb (Ar.) edip; hoca, üstât

e. 81/13

efsūs (Far.) yazık!

e.+lar 94/9

eger (Far.) eğer

e. 108/4, 108/5

ehl (Ar.) sahip, mensup

e.-i küffārlarnıŋ 89/7

e.-i tārīḫ 110/1

e.-i tārīḫler 89/14, 97/3, 98/3, 99/2, 109/6, 118/13

ehlu'llāh (Ar.) velî, evliyâ

e.+larnıŋ 109/1, 109/4

el-ḳıṣṣa (Ar.) sözün kısası

e. 86/11

emānet (Ar.) emanet

e.+idür 83/9

emr (Ar.) emir, buyruk

e.-i fermānını 113/6

e.+ini 114/8

e.+lerini 114/9

endicān (ya.) Özbekistan ülkesinde bir yer ismi

e. 91/13, 91/14

e.+da 90/2

e.+ġa 90/2, 93/11

engüşt (Far.) parmak

e.-i şehādetlerini 111/12

ervāḥ (Ar.) ruhlar

e.-ı pür-fütūḥlarıġa 119/12

e.+larıġa 94/9, 101/3, 115/8

eşref (Ar.) en şerefli, daha şerefli

e.+lerni 107/1

eşrefī (Ar.+Far.) çok değerli; altın sikke

e. 106/11, 107/4, 107/11

eṭrāf (Ar.) yanlar, taraflar

e. 86/14

e.+larıda 115/4

evlād (Ar.) evlâtlar, çocuklar

e.+ları 119/7

e.+larıdın 85/11, 110/14

e.+larımdın 83/7

evliyā (Ar.) velîler

e. (sulṭānü'l-e.) 86/10

e. (sulṭānü'l-e. ḳılur mén) 85/13

e. (ẕāt-ı e. éken) 107/9

e.+lar 84/9

e.+nıŋ (sulṭānü'l-e.) 84/1

evliyā'ullāh (Ar.) Allah'ın velîleri

e.+nıŋ 109/1

evṣāf (Ar.) vasıflar

e.-ı ta'rīflerini 119/9

evvel (Ar.) ilk, önce

e. 89/2

ey ey! (seslenme ünlemi)

e. 82/3, 82/8, 85/1, 85/3, 85/10, 93/2, 96/5, 96/9, 96/9, 97/8, 100/12, 100/13, 104/5, 104/7, 106/12, 107/8, 108/2, 108/6, 112/1, 112/4, 112/11, 114/2, 115/10, 117/8

eyle- eylemek, kılmak, yapmak

e.-p (ḳaṭ' e.) 86/13, 99/6, 101/12, 110/3, 117/13

eyyām (Ar.) günler

e.+ları (yıl e.) 116/14

e.+larını (yıl e. ḳılıp) 116/11, 117/1

É

é- (ayr. bk. *ér-*) imek yardımcı fiili

é.-di 80/5, 83/3, 87/10, 90/6, 98/7, 98/9, 101/6, 102/10, 103/2, 106/3, 109/11, 110/13, 111/1, 111/1, 115/3, 116/3, 118/8

é.-diler 84/7, 86/1, 87/5, 88/2, 89/4, 90/3, 93/14, 94/7, 95/8, 100/4, 101/4, 102/12, 104/10, 104/12, 105/9, 105/9, 109/2, 109/3, 109/5, 109/10, 110/3, 111/7, 111/9, 116/5, 116/6, 116/12

é.-dim 80/14, 85/1, 85/7, 86/4, 86/5, 86/5, 86/8

é.-diŋiz 112/5

é.-ken 88/8, 96/6, 107/9, 107/10

é.-kenler 105/7

é.-mes 82/9, 102/8

é.-mesdür 114/10

égiz yüce

é. 102/2

éki iki (2)

é. 80/9, 86/14, 90/6, 96/11, 96/12, 112/7, 116/12, 118/11

é.+din 118/11

ékile her iki

é. 96/10

ékülen ikisi birlikte, her ikisi

é. 108/1

émdi şimdi

é. 85/10, 104/14

ér er, kişi

é. 85/11

ér- (ayr. bk. *é-*) imek yardımcı fiili

é.-di 84/8, 84/14, 86/6, 87/2, 112/8, 112/12, 112/14, 113/2, 113/3,

é.-diler 117/7

é.-dim 81/11, 81/12

értesi (1) yarın, ertesi gün

é. 97/12, 100/5

értesi (2) sabah

é. 90/6

éşik eşik, kapı

é.+ge 104/8, 104/10

é.+ige 83/13

éşit- işitmek

é.-mek kérek 82/5

F

faḳīr (Ar.) fakir, yoksul

f. 110/5

f.+ġa ḳılġan 96/8

fālūde (Far.) tatlı yiyecek

f. 111/5

fāriġ (Ar.) rahat

f. bolup 115/14

fārisī (Far.) Farsça, Fars dili

f. 105/13

fātiḥa (Ar.) Fâtiha suresi

f. 105/4

fermān (Far.) ferman, emir, buyruk

f.+ını (emr-i f.) 113/6

fermāyiş (Far.) emretme, buyurma

f. ḳıldılar 104/7

f.+leriçe 103/13

ferzend (Far.) evlat, oğul

f.+imiz 100/13

f.+lerini 95/7

fetḥ (Ar.) fetih, ele geçirme

f.-i fīrūzluḳ bile 91/5

f.-i nuṣret 89/6

fī'l-ḥāl (Ar.) o anda, hemen, şimdi

f. 85/3, 87/6, 87/13

firār (Ar.) kaçma

f.+nı (rāh-ı f.) 95/2

fīrūzluḳ (Far.+T.) kutluluk

f. (fetḥ-i f. bile) 91/5

fitne (Ar.) fitne, fesat

f. 111/1

G

ġadasun Kalmak topluluğunun çizmeye, ayakkabıya verdiği isim

ġ. 106/1

ġaġo ağabey

ġ. 95/12

ġanīmet (Ar.) ganimet, savaşta düşmanlardan zapt edilen her türlü eşya

ġ. 94/3

ġ.+lerni 94/12

ġarīb (Ar.) garip, kimsesiz

ġ. 89/1

ġayb (Ar.) göze görünmeyen, gizli

ġ. (nidā-yı ġ.) 86/3

ġ.+lar (ricālü'l-ġ.) 84/6

ġāyibāne (Ar.+Far.) gizliden, görmeyerek

ġ. 113/12

ġayret (Ar.) imana, dine namus gibi kıymetlere saldıranlara karşı savunmak için harekete geçme

dine, imana, namus gibi kıymetlere saldıranlara karşı müdafaa için harekete geçmek

ġ.+leri 97/8

ġazā (Ar.) din, vatan, millet uğruna yapılan savaş

ġ.+larıġa 113/2

ġazāt (Ar.) savaş, din uğrunda yapılan savaş

ġ. ḳılıp 106/13

ġ. ḳılmaġan 106/13

gele (Far.) hayvan sürüsü

g. 117/1

g.+ni 106/1

g.+sini 98/9

gevher (Far.) cevher, inci

g. bolġan 113/9

ġılāf (Ar.) kılıf

ġ.+ġa 80/10

ġubār (Ar.) toz

ġ.+larnı 117/11

ġuduraş- (ayr. bk. *ġudurlaş-*) mırıldanmak

g.-tılar (ġudraştılar) 97/5

ġudurlaş- (ayr. bk. *ġuduraş-*) mırıldanmak

ġ.-tılar 97/7

gürle- (Far.+T.) mezar açmak

g. -ŋler 82/11

g. -se 82/11

güyā (1) (Far.) söyleyen

g. 94/2

güyā (2) (Far.) sanki

g. 102/13, 104/4, 115/2

gül (Far.) gül

g. 115/3

günāh (Far.) günah

g.+ını 81/7, 102/2

g.+larını 81/7, 102/1

gürünc pirinç

g. 117/1

H

ḫaber (Ar.) haber

ḫ. 88/11, 90/3

ḫ. boldı 90/13, 91/7

ḫaber-dār (Ar.+Far.) haberli, haberi olan

ḫ. bolmasun! 118/7

ḥācet (Ar.) dilek

ḥ.+leri 119/13

ḥadd (Ar.) had, sınır

ḥ. 98/7

ḥaddsiz (Ar.+T.) sınırsız

ḥ. 91/9, 92/2, 92/8, 92/14, 97/4

ḫāde (Ar.) dik

ḫ. ḳılıp 95/1

ḥadīṣ (Ar.) hadis

ḥ.-i ḳudsīni 80/7

ḥ.-i şerīfde 108/7

ḥādiṣe (Ar.) olay, karışıklık

ḥ.+ler 96/4

ḫāk (Far.) toprak

ḫ. (defn-i ḫ. ḳıldılar) 115/6, 118/1

ḫ. (defn-i ḫ. ḳılsaŋlar) 115/13

ḫ.+leride 115/7

ḥaḳīḳat (Ar.) hakikat, gerçek

ḥ. 98/3

ḥākim (Ar.) hâkim, yargıç

ḥ. 89/11, 92/1

ḥ.-i a‘lem 108/13

ḥ. ḳıldılar 92/6

ḥaḳḳ (Ar.) Allah, Tanrı

ḥ. sübḥānehū ve te‘ālīdin 85/10

ḥ. sübḥānehū ve te‘ālīġa 110/8

ḥ. te‘ālī 80/13

ḥ.+larıġa 107/3

ḥāl (Ar.) hâl, vaziyet, durum

ḥ. 100/3

ḥ.-i rūy bérdi 81/5

ḥ.+de 89/4

ḥ.+ni 92/13

ḥālā (Ar.) şimdi, henüz

ḥ. 107/10, 119/7

ḫalāṣ (Ar.) kurtuluş, kurtulma

ḫ. ḳılıp 89/12, 97/6

ḫalāyıḳ (Ar.) insanlar

ḫ.+lar 117/4

ḫ.+larġa 81/5, 113/1

ḫ.+larnı 109/14

ḫālet (Ar.) hâl, durum

ḫ.+de 88/2, 88/12

ḫ.+de édiler 87/5

ḫalḳ (Ar.) halk, insanlar

ḫ. 101/12, 106/2, 113/1

ḫ.+ı 101/14, 102/11, 115/4

ḫ.+larınıŋ 110/5

ḫalḳa (Ar.) çevre, muhit

ḫ. 86/6

ḫall (Ar.) çözme

ḫ. ḳılıp 80/9

ḫalvet-ḫāne (Ar.+Far.) yalnız kalınan ve ibadet etmekle vakit geçirilen yer

ḫ.+ġa 84/10, 84/13

ḫamāyil (<Ar.) tılsım, muska

ḫ. ḳılıp 88/4

ḫānedān (Far.) hanedan

ḫ. 99/13

ḫān-ḳāh (Far.) dergâh, tekke

ḫ. 89/9

ḫ.+larıda 84/5

ḫarām-zāde (Ar.+Far.) gayrî meşru doğan çocuk

ḫ. 111/4, 111/7

harduḳ yorgunluk

h.+ları 96/1

h.+uŋlarnı 100/5

ḫāṣ (Ar.) asil, seçkin

ḫ. 114/6

ḫased (Ar., ayr. bk. *ḫasedlik*) çekememezlik, kıskançlık

ḫ.+i 110/5, 111/4

ḫasedlik (Ar.+T., ayr. bk. *ḫased*) çekememezlik, kıskançlık

ḫ. 111/1

ḫāṣıl (Ar.) ortaya çıkan

ḫ. bolġusıdur 87/8

ḫ. bolupdur 87/8

ḫasret (Ar.) hasret, özlem

ḫ.-i nedāmetge 85/8

ḫ.-i nedāmet ḳılmaġıl! 85/11

ḫāṭır (Ar.) zihin, gönül

ḫ. ḳılmay 105/8

ḫ.+ımġa 84/14

ḫatm (Ar.) Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona okuma

ḫ.-i ḳur'ān 101/10

ḫ.-i ḳur'ān ḳılıp 94/9, 101/2

ḫaṭṭ (Ar.) yazı, mektup

ḫ. bérdiler 97/2

ḫ. ḳılıp 96/12, 117/4

ḫatun (< ET. *ḳatun*) kadın

ḫ. 91/11

ḫavāric (Ar.) asiler, zorbalar

ḫ.+ler 101/8

ḫayātlıḳ (Ar.+T.) hayatlık, canlılık

ḫ. 111/11

ḫayrān (Ar.) hayran, şaşırmış olan

ḫ. 105/6

ḫaẕā (Ar.) bu, şu

h.+nıŋ 84/1

ḫāżır (Ar.) hazır

ḫ. édiler 109/10

ḫażret (Ar.) saygı ünvanı

ḫ.- i ādem 'aleyhi's-selāmnı 80/13

ḫ.-i 'aleyhi's-selāmnıŋ 86/8

ḫ.-i ḫᵛācem 82/2, 82/8, 90/10, 92/1, 94/10, 96/2, 100/10, 100/12

ḫ.-i ḫᵛācemdin 82/2

ḫ.-i ḫᵛācemġa 83/1, 91/8

ḫ.-i ḫᵛācem pād-şāh 91/5, 102/8

ḫ.-i ḫᵛācem pād-şāhım 83/10, 91/12, 95/2, 96/7, 98/4, 103/10, 104/2, 104/6, 104/8, 107/14, 109/7, 110/7, 111/6, 111/10, 112/4, 112/8

ḫ.-i ḫᵛācem pād-şāhımnı 111/1

ḫ.-i ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān 90/4, 90/7

ḫ.-i ḫᵛācem ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım 90/1

ḫ.-i ḫıżır 'aleyhi's-selām birle 109/3

ḫ.-i mevlānā şemsü'd-dīn tebrīzī 81/1

ḫ.-i mezār fāyiżü'l-envārġa 101/9

ḫ.-i mezār pād-şāhımnıŋ 115/11

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhım 86/11, 108/11, 109/11, 110/12, 112/1, 115/10, 118/14

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāhımnıŋ 119/8, 119/11

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān ḫˇācem 88/7, 88/10, 88/14, 92/10, 93/9, 93/14, 94/8, 97/14, 101/5, 110/1

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān ḫˇācemdurlar 87/9

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān ḫˇācemniŋ 93/6

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhım 107/2, 112/9, 113/3

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhımdın 80/5

ḥ.-i ṣāḥib-ḳırān pād-şāhımnıŋ 97/12

ḥ.-i seyyidü'l-āfāḳ ḫˇācemniŋ 109/8, 118/1

ḥ.-i şeyḫ muṣliḥu'd-dīn sa'dī şīrāzī 82/13

ḥ.+leri 106/12

ḥ.+leriniŋ 106/13

hem (Far.) kuvvetlendirme, bağlama edatı

h. 84/8, 88/4, 89/10, 90/11, 92/9, 94/12, 101/12, 107/1, 107/5, 108/6, 110/7, 116/2, 118/4, 119/8

hemīşe (Far.) daima, her zaman

h. 109/2, 112/14

hemme (Far.) bütün, hepsi

h. 81/5, 81/8, 84/4, 103/2, 104/12, 109/7, 109/10, 111/3, 112/10, 115/6

h.+leri 81/6, 84/7, 106/2, 119/8

h.+leriniŋ 81/5

h.+ŋler 95/13

hem-rāh (Far.) yoldaş

h. 109/3

h. édim 80/14

hemşīre (Far.) kız kardeş

h.+leri 118/8

h.+m 96/9

her (Far.) her, bütün, hep

h. 80/8, 84/5, 91/6, 93/13, 103/5, 106/1, 109/1, 109/1, 110/9, 115/7, 118/4, 119/11

hergiz (Far.) asla, hiçbir zaman

h. 114/1

ḥesāb (Ar.) hesap

ḥ.+ı yoḳ édi 98/7

héç (~*hīç,* Far.) hiç

h. 96/7, 97/5, 104/13, 111/6

ḫırḳa (Ar.) hırka

ḫ. 83/8, 86/8

ḫ.-i mübārekleri 83/4, 86/5

ḫ.-i mübāreklerini 84/1

ḫ.-i mübārekni 84/2

ḫ.+mnı 83/7

ḫıżır (ka.) Hz. Hızır

ḫ. 85/3, 85/10

ḫ. ‘aleyhi’s-selāmdur mén 84/14

ḫ. (ḥażret-i ḫ. ‘aleyhi’s-selām birle) 109/3

ḫiḏmet (1) (Ar.) hizmet

ḫ.-i şāyeste ḳılınġlar 95/14

ḫ.+inler 96/8

ḫ.+ini 108/1

ḫ.+leride 85/14

ḫ.+leride bolġan 109/8

ḫ.+lerini ḳılalmadım 85/8

ḫiḏmet (2) (Ar.) kat, huzur

ḫ.-i şerīfleriġa 99/11

ḫ.+leriġa 91/5

h.+lerige 95/7

ḫilāfet (Ar.) bir taht sahibinin yerine geçme

ḫ.+de (seccāde-i ḫ.) 119/1

himmet (Ar.) gayret etme, çabalama

h. birle 113/4

ḥiṣār (Ar.) hisar, kale

ḥ. 105/1

ḫiṭāb (Ar.) hitap

ḫ. ḳılıp 112/10

ḫocend (ya.) Hocend şehri

ḫ.+din 83/2

ḫ.+ge 82/13

ḫoften (Far.) yatsı; uyumak, yatmak

ḫ.+din (nemāz-ı ḫ.) 96/2

ḫoş (Far.) hoş, iyi, güzel

ḫ. bolġay sén 85/14

ḫ. mu 108/6

ḫoş-būy (Far.) güzel kokulu

ḫ. 111/5, 113/2

ḫoş-ḫaber (Far.+Ar.) iyi haber

ḫ. 83/10, 87/11

ḫoş-ḥāl (Far.+Ar.) mutlu, sevinçli

ḫ. bolup 81/13

ḫūb (Far.) iyi, güzel

ḫ. 100/5, 117/2

ḫudā (Far., ayr. bk. *ḫudāy*) Allah, Tanrı

ḫ.+nıŋ 114/8

ḫudāy (Far., ayr. bk. *ḫudā*) Allah, Tanrı

ḫ. te‘ālīdin 85/1

ḫ. te ‘ālīniŋ 113/6

ḫulḳ (Ar.) ahlâk

ḫ.-ı ‘ādetleri 86/1

ḫ.-ı ‘ādetlerige 86/1

ḫūrşīd (Far.) güneş

ḫ.-i dıraḫşān 88/5

ḫ.-i tābān dék 104/4

ḫücre (Ar.) oda, yatma yeri

ḫ.+leriġa 83/14

ḫükemā (Ar.) âlimler, bilginler

ḫ. 102/4

ḫ.+lar 107/5, 107/7

ḫ.+lar (‘ulemā u ḫ.) 107/4

ḫüsn (Ar.) güzellik

ḫ.-i cemālni 105/6

ḫʷāce (Far.) hoca; ulu, büyük kişi

ḫʷ.+m 80/10, 80/11, 80/12, 81/8, 81/10, 84/10, 88/4, 95/8, 95/9, 95/11, 95/12, 100/4, 101/2, 102/1, 102/10, 104/5, 105/10, 106/4, 106/4, 107/8, 110/10, 111/2, 120/2

ḫʷ.+m (ḥażret-i ḫʷ.) 82/2, 82/8, 90/10, 92/1, 94/10, 96/2, 100/10, 100/12

ḫʷ.+m birle 88/3

ḫʷ.+mdin 98/14, 101/5, 105/8

ḫʷ.+mdin (ḥażret-i ḫʷ.) 82/2

ḫʷ.+mġa 93/2, 99/13, 101/7, 101/12, 103/10, 104/13, 110/4

ḫʷ.+mġa (ḥażret-i ḫʷ.) 83/1, 91/8

ḫʷ.+miz 112/14

ḫʷ.+mni 102/6, 102/7, 103/9, 107/7, 116/13

ḫʷ.+mniŋ 81/6, 83/11, 95/7, 95/8, 95/10, 99/8, 99/11, 100/1, 101/14, 102/3, 102/11, 102/14,

103/6, 103/8, 103/12, 105/4, 106/6, 106/12, 107/11, 111/8, 115/1, 115/4, 115/4, 115/5, 115/6, 115/7, 115/8, 116/1, 116/6, 116/7, 116/7, 116/10, 116/14, 117/1, 117/5, 117/8, 119/5

ḫ̬ʷ.+ŋizlerniŋ 112/11

ḫ̬ʷ.+sidür mén 113/5

ḫ̬ʷ.+siniŋ 95/11

ḫ̬ʷāce ḥasan (ka.) Hoca Hasan, tezkirede geçen kişi adı

ḫ̬ʷ. 83/7

ḫ̬ʷ.+durlar 85/12

ḫ̬ʷāce ḥasan ḫ̬ʷāce (ka.) Hoca Hasan Hoca, tezkirede geçen kişi adı

ḫ̬ʷ.+m 86/2

ḫ̬ʷāce hidāyetu'llāh ḫ̬ʷāce (ka.) Hoca Hidayetullah Hoca, tezkirede geçen kişi adı

ḫ̬ʷ.+mniŋ 86/2

ḫ̬ʷāce isḥāḳ velī (ka.) Hoca İshak Veli

ḫ̬ʷ.+niŋ 110/14

ḫ̬ʷācem mezār pād-şāh (ka.) Hocam Mezar Padişah

ḫ̬ʷ.+ımġa 81/11

ḫ̬ʷācem pād-şāh (ka.) Hocam Padişah, tezkirede geçen kişi adı

ḫ̬ʷ. 102/2, 105/7

ḫ̬ʷ. (ḥażret-i ḫ̬ʷ.) 91/5, 102/8

ḫ̬ʷ.+ım 82/5, 83/5, 90/13, 95/3, 101/7, 104/14, 105/4, 112/2

ḫ̬ʷ.+ım (ḥażret-i ḫ̬ʷ.) 83/10, 91/12, 95/2, 96/7, 98/4, 103/10, 104/2, 104/6, 104/8, 107/14, 109/7, 110/7, 111/6, 111/10, 112/4, 112/8

ḫ̬ʷ.+ımnı (ḥażret-i ḫ̬ʷ.) 111/1

ḫ̬ʷ.+ımnıŋ 116/2

ḫ̬ʷ.+nıŋ 98/8

ḫ̬ʷācem ṣāḥib-ḳırān (ka.) Hocam Sahib Kıran, tezkirede geçen kişi adı

ḫ̬ʷ. 87/14, 89/4

ḫ̬ʷ. (ḥażret-i ḫ̬ʷ.) 90/4, 90/7

ḫ̬ʷ.+dın 81/4, 82/1

ḫ̬ʷācem ṣāḥib-ḳırān pād-şāh (ka.) Hocam Sahib Kıran Padişah

ḫ̬ʷ.+ım 99/2

ḫ̬ʷ.+ım (ḥażret-i ḫ̬ʷ.) 90/1

ḫ̬avīş (Far.) akraba

ḫ̬.+leriniŋ 118/9

I

ʻırāḳ̇ī (Ar.) Irak'a ait

ʻı. (tofçaḳ̇-ı ʻı.) 106/10

ʻı.+ġa (topçaḳ̇-ı ʻı.) 111/2

ʻı.+ni (tofçaḳ̇-ı ʻı.) 88/14

ısıt- ısıtmak

ı.-ıŋ 104/7

İ

iber- (< *ıḏu ber-*) göndermek

i.-di 92/14, 104/6

i.-iŋler 96/13

i.-ip 91/2, 92/9

icāze (Ar., ayr. bk. *icāzet*) izin, onay

i. bérdi 91/9

i. bérdiler 96/5

icāzet (Ar., ayr. bk. *icāze*) izin, onay

i. bérdiler 91/6

iç iç

i.+i 111/5

i.+ide 85/5

i.+idin 116/4

iç- içmek

i.-er érdi 113/3

i.-ip 89/2

içre içinde

i. 118/13

içür- içirmek

i.-di 112/3

i.-diler 117/12

ʻīd (Ar.) bayram

ʻī.-i nevrūz 102/13

iḫāṭa (Ar.) kuşatma

i. ḳılıp 109/4

iḫlāṣ (Ar.) gönülden gelen dostluk, içten sevgi

i. 81/6

i. ḳılġan 113/12

iḫlāṣ-mend (Ar.+Far.) temiz yürekli

i. 99/9

iḫtiyār (Ar.) seçme

i. ḳıldı 94/1

i. ḳıldılar 95/2, 99/4

i. ḳılıp 110/2

i.+nı 110/8

ikrām (Ar.) ikram, hürmet, saygı gösterme

i.+ını (ʻizzet-i i. ḳılıp) 95/14

i.+lar (iʻrāz-ı i. bilen) 102/5

iḳtidā (Ar.) uyma, tabi olma

i. ḳılıŋ 114/5

ilāhī (Ar.) ey Allah'ım!

i.+ġa (dīdār-ı i.) 120/4

ilet- iletmek, ulaştırmak

i.-tiler 90/10

ilgeri ileri, ön taraf, önce

i. 83/5, 94/6

ilhām (Ar.) ilham, esin

i. bolġandın 86/7

i. bolup 85/10

‘ilm (Ar.) ilim, bilgi

‘i. 87/2

‘i.+imdin 80/7

‘ilm-i ḥāl (Ar.) hâl ilmi; davranış bilgisi

‘i. 87/8

‘ilm-i ḳāl (Ar.) kâl ilmi; dinin esaslarını öğrenme ve uygulama

‘i. 87/8

ilticā (Ar.) sığınma

i.+da édim 86/3

iltifāt (Ar.) iltifat, beğeni sözleri söyleme

i. ḳıldılar 82/4, 95/12

i. ḳılıp 100/2

i.+lar ḳıldı 95/10

imām mehdī (ka.) İmam Mehdi, tezkirede geçen kişi adı

i. 94/2

īmān (Ar.) İslâmı kabul etme; inanma

ī. 89/3

ī.-ı islām bilen 119/14

inşā’allāh (Ar.) “Allah dilerse, nasip ederse”

i. 87/10

intihā (Ar.) sonuç

i.+sıġa 113/14

i‘rāz (Ar.) gösterme, sunma

i.-ı ikrāmlar bilen 102/5

islām (Ar.) İslâm dini

i. 90/7

i. (dīn-i i.) 89/5

i. (īmān-ı i. bilen) 119/14

i. (leşker-i i.) 90/8, 90/14, 92/3, 93/4, 94/4, 95/3

i.+ġa (dīn-i i.) 95/4

i.+ġa (leşker-i i.) 91/6, 91/9

i.+nı 108/12

i.+nı (dīn-i i.) 89/9, 89/10

i.+nı (leşker-i i.) 90/1, 92/7, 101/5

ism (Ar.) isim, ad

i.-i şerīfleri 85/12, 86/2

istiḳbāl (Ar.) karşılama

i.+iġa 83/11

i.+leriġa 102/4

iş iş

i. ḳıldıŋız 108/6

i. ḳılġuçılardın 113/8

i.+leri 119/13

işak bir halk adı

i.+lar 101/7

işāret (Ar.) bir şeyi gösterme

i. ḳıldılar 106/4

işkil (< Ar.) kuşku

i. 104/11

i'tikāf (Ar.) bir yere kapanıp ibadet etmek

i. 85/2, 85/4

i.+dın 85/3, 85/7, 85/9

i'tikāf-ḫāne (Ar.+Far.) ibadet edilen bir yer

i. 116/3

iz iz

i.+i 118/4

izde- araştırmak, aramak

i.-p 86/8

izdiḥām (Ar.) hücum etme, saldırma

i. birle 112/7

iẓhār (Ar.) gösterme, ortaya çıkarma

i. ḳıldılar 116/1

i. ḳılıp 97/2

'izzet (Ar.) değer, şeref, yücelik

'i.-i āb-rūyġa 119/14

'i.-i ikrāmını ḳılıp 95/14

K

ḳabat defa, kere, kez

ḳ. 93/1

ḳābil (Ar.) kabul eden

ḳ.+i 108/9

ḳabr (Ar.) kabir, mezar

ḳ.+leriniŋ 116/3

ḳabūl (Ar.) uygun görme

ḳ. ḳıldı 116/2

ḳ. ḳıldılar 116/12

ḳ.+üm 109/12

ḳ.+üŋ 109/12

ḳaç- kaçmak

ḳ.-ıp 90/10

ḳ.-ḳalı 88/6

ḳ.-tı 88/11

ḳaça kutu, kap

ḳ.+larda 115/3

ḳada- dikmek, bağlamak

ḳ.-p 82/12

ḳadd (Ar.) boy

ḳ.+leriġa 84/3

ḳadem (Ar.) ayak, adım

k.+leridin (pāy-ı ḳ.) 106/14

ḳ.+leri üçün 98/8

kāfir (Ar.) kâfir, Allah'a inanmayan

k.+ler 88/6, 88/11, 90/13, 91/10, 91/14, 92/12, 93/11, 94/12, 96/9, 97/10

k.+ler bilen 88/1, 92/11, 94/10

k.+ler birle 91/1

k.+lerġa 101/8, 112/14

k.+lerni 91/2, 92/4, 94/3, 97/11

k.+lerniŋ 92/11

ḳaḥṭçelik (Ar.+T.) kuraklık başlangıcı, kuraklık, kıtlık

ḳ. bolur mi-kin 93/5

ḳaḥṭçılik (Ar.+T.) kuraklık

ḳ. bolup 91/10

ḳāl (Ar.) söz, kelâm

ḳ. 97/9

ḳal- kalmak

ḳ.-dılar 105/6, 106/2

ḳ.-dım 85/9

ḳ.-ġan 90/9, 92/12, 94/12, 95/2, 98/5, 98/8, 111/7, 118/11

ḳ.-ıp 83/5

ḳ.-madı 107/13

ḳ.-sa 91/12

ḳalmaḳ bir topluluk adı

ḳ. 90/3, 90/8, 90/12, 91/7, 91/9, 92/8, 93/2, 93/13, 97/4, 105/11

ḳ. birle 92/9

ḳ.+dın 91/14, 97/6

ḳ.+ġa 97/7, 97/8

ḳ.+lar 90/9, 97/13

ḳ.+larġa 93/6

ḳ.+larnıŋ 90/5

ḳama- kapamak

ḳ.-p 92/3, 92/9, 92/10, 93/1, 93/3

ḳanat kanat

ḳ. bolġan 113/11

ḳar kar

ḳ. 118/3

ḳara (1) kara

ḳ. 93/7, 97/10

ḳara (2) halk

ḳ. 117/3

ḳara (3) yeryüzü

ḳ. 112/11, 118/4

ḳara- bakmak

ḳ.-may 95/2

ḳaraḳçı dilenci

ḳ.+lar 112/7

ḳaraŋġuluḳ karanlık

ḳ. 93/7

ḳara ṭal (ya.) Kara Tal, Doğu Türkistan'da bir yerleşim yerinin ismi

ḳ. 110/13

ḳ.+da 118/10

ḳ.+ġa 110/9

ḳara tigin (ka.) Kara Tigin, tezkirede geçen kişi adı

ḳ. 110/9

ḳaṣd (Ar.) niyet, amaç

ḳ.+ıġa 87/1

ḳaṣr-ı 'irfān (*~ḳaṣr-ı 'ārifān,* ya.) Nakşibend'in vefat ettiği Buhara'ya yakın bir köy ismi

ḳ.+da 82/11

ḳaş huzur

ḳ.+ıda 107/8

k.+ığa 116/13

ḳ.+larığa 99/10

kāşġar (ya.) Kaşgar şehri

k. 89/11, 90/11, 92/3, 99/5, 105/10, 109/13, 112/6

k.+da 89/4, 105/11

k.+daki 99/9

k.+dın 93/12, 105/11, 106/13

k.+ġa 82/13, 86/12, 88/12, 90/5, 93/10, 94/1, 94/2, 96/10, 99/3, 101/6, 109/13, 115/11

k.+nı 90/3, 92/3, 92/5, 92/9

kāşġarlik Kaşgarlı, Kaşgar halkı

k. 101/7, 101/8

ḳaṭ' (Ar.) geçme, yol almak

ḳ. eylep 86/13, 99/6, 101/12, 110/3, 117/13

ḳatl (Ar.) öldürme

ḳ. 112/14

ḳavī (Ar.) güçlü, kuvvetli

ḳ. boldılar 89/5

ḳayan nereye

ḳ. 112/5

ḳaydaġ nerede

ḳ. 80/8

ḳaydın nasıl

ḳ. 86/4

ḳaynatdur- hareketlendirmek

ḳ.-up 101/10

ḳaysı hangi

ḳ.+ları 91/6

ḳ.+larığa 111/10

ḳ.+ŋızlar 100/7, 107/10

ḳ.+ŋlar 100/6

ḳayyūm (Ar.) ebedî ve ezelî olan Allah

ḳ. bolġan dék 115/2

ḳāżī (Ar.) kadı

ḳ. 89/11, 108/13

keçe gece (ayr. bk. *kéçe*)

k. 87/14

kemā-yenbaġī (Ar.) icabet ettiği gibi; lâyık olduğu gibi

k. 114/8

kemāl (Ar.) olgunluk, yetkinlik

k.+iġa 98/1

keŋrü (ayr. bk. *kéŋrü*) çok, fazla

k. 102/9, 102/10

ker- germek

k.-di 117/11

kerāmāt (Ar.) kerametler

k. (be-ṭarīḳa-yı k.) 111/10

kéçe gece (ayr. bk. *keçe*)

k. 115/7, 116/6

k.+lerde 116/4

kél- gelmek

k.-di 83/3, 85/3, 86/3, 90/12, 91/7

k.-diler 82/13, 83/10, 84/4, 87/11, 87/14, 90/5, 94/10, 97/1, 101/12, 105/10

k.-dük 105/11

k.-edür 98/12

k.-eli 91/13

k.-gen 100/4, 100/7, 106/13

k.-gende 86/7

k.-genleride 83/1, 89/13, 94/6, 95/5

k.-genlerini 99/12, 102/3

k.-iŋ 104/5

k.-ip 81/9, 82/6, 82/10, 85/5, 86/13, 88/3, 88/7, 88/11, 92/3, 92/9, 92/14, 93/3, 93/4, 93/7, 93/10, 94/2, 95/12, 97/8, 99/8, 102/11, 103/5, 103/6, 103/9, 104/2, 104/13, 105/3, 106/3, 106/6, 107/14, 109/13, 111/4, 112/3, 115/4, 115/5, 117/1, 117/12, 117/14, 118/11

k.-ip édi 101/6

k.-ip turadur 96/9

k.-ipdin 108/12

k.-ipdür 91/9, 99/14

k.-megen 80/7

k.-mekni 94/1

k.-mesdin 83/5

k.-sek 93/5

k.-seler 93/13, 118/5

k.-ür 83/7

k.-ürler 85/13

kéltür- (ayr. bk. *kétür*) getirmek

k.-diler 81/14, 82/7

k.-gey sizler 114/8

k.-megenlerdin 114/9

k.-ülmedük119/10

k.-üp 100/1, 113/1

k.-ür mén 85/12

kéŋrü (ayr. bk. *keŋrü*) çok, fazla

k. 89/1

kérek gerek

k. 82/5, 108/9

k. émes 102/8

kés- kesmek

k.-mek 108/4, 108/5

két- gitmek

k.-ip 103/14, 110/3, 112/5, 112/7, 117/10

k.-kendin kéyin 119/3

k.-kenini 97/13

k.-kenleride 98/5

k.-sek 91/11

k.-ti 101/13, 107/13, 111/12

k.-tiler 97/10, 97/12, 99/1, 102/3, 110/10, 110/13, 111/10, 118/3

kétür- (ayr. bk. *kéltür*) getirmek

k.-ülmey 92/13

kéy kenar, yan

k.+ide 86/13, 118/9

kéy- giymek

k.-diler 84/3

kéyin sonra

k. 81/9, 87/11, 90/3, 90/12, 91/7, 92/1, 92/8, 97/3, 101/13, 116/2, 116/10, 119/1, 119/2, 119/3, 119/4

ḳıçḳır- çağırmak, seslenmek

ḳ.-dı 111/14

ḳ.-ıŋlar 103/11

ḳ.-ıp 104/4

ḳıçḳırt- çağırtmak

ḳ.-ıp 100/5

ḳıl- kılmak, eylemek, yapmak

ḳ.-almadım 85/8

ḳ.-almay sizler 107/9

ḳ.-dı 84/7, 90/7, 91/8, 92/13, 94/1, 94/12, 95/5, 95/10, 101/2, 101/2, 103/8, 111/2, 111/11, 116/2

ḳ.-dılar 81/8, 82/4, 82/7, 84/4, 84/9, 85/7, 88/13, 89/9, 89/11, 89/12, 89/14, 90/7, 90/9, 90/12, 90/14, 91/1, 91/12, 92/5, 92/6,

92/7, 92/11, 93/2, 93/6, 93/7, 94/1, 94/9, 95/2, 95/9, 95/12, 96/1, 98/1, 98/6, 99/4, 99/8, 99/13, 101/3, 102/7, 102/7, 103/6, 103/10, 104/2, 104/7, 104/13, 106/4, 107/3, 108/8, 108/10, 110/4, 114/14, 115/6, 116/1, 116/12, 116/14, 118/2

ķ.-dım 82/3

ķ.-dıŋız 108/6

ķ.-dıŋızlar 108/2

ķ.-ġalı 82/6, 83/1, 116/14

ķ.-ġalı turdı 107/8

ķ.-ġan 96/8, 103/1, 110/11, 113/12

ķ.-ġanımnıŋ 108/3

ķ.-ġanlarıdın kéyin 119/1

ķ.-ġanlarını 91/4

ķ.-ġıl! 103/9

ķ.-ıŋ 114/5

ķ.-ıŋlar 95/14

k.-ıp 80/9, 81/7, 82/12, 83/12, 83/14, 84/12, 86/12, 86/14, 88/1, 88/2, 88/4, 89/2, 89/3, 89/7, 89/10, 89/12, 90/4, 91/13, 92/2, 93/5, 94/2, 94/5, 94/9, 94/11, 94/14, 95/1, 95/10, 95/14, 96/12, 97/2, 97/6, 98/8, 98/10, 99/3, 99/4, 99/5, 99/5, 100/2, 100/2, 101/2, 101/10, 101/11, 102/5, 102/12, 103/10, 105/2, 105/3, 105/3, 106/8, 106/10, 106/13, 108/12, 109/4, 109/5, 110/2, 110/7, 110/12, 111/6, 112/10, 113/2, 113/13, 114/9, 114/12, 115/8, 116/9, 116/9, 116/11, 116/12, 117/1, 117/4, 117/7, 117/13, 118/3, 119/10, 119/12

ķ.-ıp turdılar 110/7

ķ.-ıpdurlar 89/13, 108/11, 109/6

ķ.-maġan 106/13

ķ.-maġay sizler 114/7

ķ.-maġıl! 85/11

ķ.-maķ üçün 88/1

ķ.-masalar 110/8

ķ.-masun! 117/3

ķ.-may 103/8, 105/8

ķ.-sa 110/9

ķ.-saŋlar 115/13

ķ.-ur 110/9

ḳ.-ur édiler 84/7, 109/2, 116/6

ḳ.-ur érdi 87/2, 112/14

ḳ.-ur mén 85/13

ḳıldur- yaptırmak, ettirmek

ḳ.-salar 107/2

ḳ.-up 89/9

ḳılġuçı yapan, yapıcı

ḳ. (māh-ı minnetlik ḳ.) 113/6

ḳ. (tekebbür ḳ.) 113/6

ḳ.+lardın (iş ḳ.) 113/8

ḳılış- karşılıklı bir şey yapmak

ḳ.-tılar 116/10, 118/5

ḳına- cezalandırmak

ḳ.-p 98/10

ḳırġız bir topluluk adı

ḳ.+lar 98/5, 98/10

ḳırḳ miŋ kırk bin (40.000)

ḳ. 99/6

ḳıyāmet (Ar.) dünyanın sonu

ḳ. 114/10, 115/2, 120/2

ḳızıl kızıl, kırmızı

ḳ. 115/3

ki (Far., ayr. bk. *kim*) bağlama edatı

k. 80/6, 80/9, 80/10, 80/12, 80/14, 81/1, 81/5, 82/2, 82/5, 83/6, 84/9, 84/11, 84/13, 85/1, 85/3, 85/3, 85/4, 85/10, 86/4, 86/5, 87/2, 87/7, 87/11, 88/11, 89/13, 89/14, 91/8, 91/9, 92/11, 93/2, 95/11, 96/3, 96/5, 96/12, 97/3, 98/4, 99/2, 99/13, 100/4, 100/10, 100/13, 101/8, 102/8, 103/6, 104/14, 105/7, 105/10, 105/10, 105/11, 105/13, 105/14, 108/1, 108/8, 108/11, 109/1, 109/6, 109/8, 110/1, 112/4, 112/6, 112/10, 112/13, 113/4, 113/9, 113/14, 114/1, 114/6, 115/2, 115/9, 115/10, 116/10, 116/14, 117/8, 118/14

kibr (Ar.) kibir

k.+i 113/5

kim (Far., ayr. bk. *ki*) bağlama edatı

k. 95/13

kimerse kimse, kişi

k. 112/7

kir- girmek

k.-diler 80/12, 90/8, 93/12, 97/13, 100/1, 103/12, 104/4, 118/8

k.-iŋ 96/14

k.-iŋler 104/3

k.-ip 80/3, 84/11, 84/13, 88/12, 91/8, 91/14, 92/4, 93/2, 103/2, 103/7, 105/4, 107/13, 115/12, 117/14

k.-sün! 99/14, 114/4

kişi insan, şahıs, kimse

k. 80/5, 83/7, 84/8, 84/12, 93/8, 95/11, 97/11, 110/3, 110/5, 110/9, 112/11, 116/9, 117/3, 118/4

k.+lerdin 109/9

k.+mizni 96/12

k.+ni 93/8, 97/11, 110/11

k.+niŋ 84/10

k.+si 80/4, 81/9

ḳodaş dīvān bég (ka.) Kodaş Divan Bey, tezkirede geçen kişi adı

ḳ. 104/13

ḳ.+i 91/8, 93/1, 96/14, 99/12

ḳ.+ini 96/13

ḳol el, kol

ḳ. 103/13, 104/1, 104/11, 109/10

ḳ.+ġa 91/3

ḳ.+ıdın 106/5

ḳ.+ıġa 94/7, 106/7

ḳ.+ını 84/10

ḳ.+larıġa 84/2, 106/6, 112/3

ḳ.+umġa 108/4

k.+umnı 108/4

ḳolḳurġan (ya.) Doğu Türkistan'ın sınırları içerisinde yer alan bir yerleşim yerinin ismi

ḳ.+da 93/12

ḳop- kalkmak, ayağa kalkmak

ḳ.-up 83/11, 84/7, 106/4, 106/9, 107/3, 109/10, 111/14

ḳorḳunç korkunç

ḳ. 88/6

ḳoş- tutmak

ḳ.-up 96/11

ḳoşulġan her zaman katılan, karışan

ḳ.+larıça 101/4

ḳoy koyun

ḳ. 117/1

ḳoy- koymak, bırakmak

ḳ.-a bérdiler 107/5

ḳ.-ar édiler 109/5

ḳ.-dı 97/1, 104/6

ḳ.-dılar 84/2, 104/9, 106/12, 108/13, 115/4

ḳ.-up 82/12, 89/12, 92/1, 102/12, 116/9, 116/13, 117/5

ḳ.-up bérmedi 97/7

ḳoydur- bıraktırmak

ḳ.-ġan 98/12

ḳozġal- ayaklanmak

ḳ.-ıp turadur 96/4

köfük köpük

k.+ler 103/4

köm- gömmek

k.-üp 97/11

köŋül gönül

k. béripdür 101/8

k.+ini alıp (köŋlini alıp) 95/14

k.+leride 105/6

kör- görmek

k.-di 87/2

k.-diler 87/6, 115/9

k.-düm 86/9

k.-geli bolmadı 93/8

k.-medi 97/11

k.-mediler 118/4

k.-mey 113/9, 113/10, 113/12

k.-üp 85/14, 104/2, 105/6, 111/4

körset- göstermek

k.-tiler 100/8, 100/10

körüş- görüşmek

k.-üp 88/3, 102/12, 105/3

köter- götürmek

k.-elmey 102/14

köz göz

k. yaşı ḳıldı 101/2

k.+lerige 84/3, 117/11

k.+lerini 115/1

ḳuçaḳ kucak

ḳ.+larıda 114/12

kūçe (Far.) sokak

k.+din 97/2

ḳudsī (Ar.) kutsal

ḳ.+ni (ḥadīṯ-i ḳ.) 80/7

ḳufl (Ar.) kilit

k. 104/8, 104/9

k.+lar 104/10

ḳul köle; insan

ḳ.+larını 95/3, 98/10

ḳulaḳ kulak; bir şeyin üst tarafında yer alan kısım

ḳ.+ını 95/1

ḳum kum

ḳ. 93/3

ḳumār-ḫāne (Ar.+Far.) içinde kumar oynanılan yer

ḳ.+lerini 89/8

ḳur'ān (Ar.) Kur'ân-ı Kerim

ḳ. 87/4, 115/7, 116/5

ḳ. (ḫatm-i ḳ.) 101/10

ḳ. (ḫatm-i ḳ. ḳılıp) 94/9, 101/2

ḳurġan (ya.) Doğu Türkistan'ın sınırları içerisinde yer alan bir yerleşim yerinin ismi

ḳ.+da 94/6

ḳurşa- kuşatmak

ḳ.-p 91/10, 93/1, 93/11, 97/4

ḳuṭb (Ar.) büyük evliyâ

ḳ.+u'l-aḳṭāblar 84/5

ḳuṭblik (Ar.+Tür.) evliyâlık

ḳ. 82/4

ḳutḳaz- kurtarmak

k.-dıŋız 108/7

ḳuyruḳ kuyruk; bir şeyin alt tarafı

k.+ını 94/14

küçet mazlum, sessiz ve sakin (kimse)

k.+lerini 103/2

k.+lerni 103/7

küffār (Ar.) kâfirler

k. bilen 87/1

k.+lardın 89/12

k.+larnıŋ (ehl-i k.) 89/7

küfr (Ar.) Allah'ın varlığına ve birliğine inanmama

k.+i ḍalāletdin 92/5, 94/4

küll (Ar.) hep, bütün, tüm

k. 110/8

k. ḳıldurup 89/9

küllāb (Ar.) ucu eğri nesne

k. bilen 105/1

kümüş gümüş

k.+lerni 98/11

kün gün

k. 83/5, 83/14, 86/14, 87/8, 93/1, 93/1, 96/1, 96/2, 98/14, 99/5, 99/8, 102/6, 102/13, 105/2, 115/9, 117/13

k.+de 97/1, 119/7

k.+din 89/5

k.+din kéyin 81/9, 87/11, 90/12, 91/7, 92/1

k.+ge 89/5

k.+i 83/9, 84/5, 85/7, 85/9, 85/10, 87/2, 87/14, 109/7, 114/10

k.+ide 120/2

k.+lerde 102/13, 115/9

k.+lerideki dék 102/13

kündüz gündüz

k.+de 87/14

k.+i bolsa 116/5

küŋ köle

k.+lerini 98/10

künlük günlük

k. 87/6, 87/9

kürle- gürlemek

k.-p 116/4, 116/6

küşāde (Far.) açma

k. bolup 104/12

L

laḳab (Ar.) takma ad, lakap

l.+ı 80/1

la'l (Ar.) değerli bir süs taşı

l. 98/11, 106/11, 107/4, 107/5, 107/11

l. bolġan 113/10

lāzım (Ar.) gerekli

l. bolur 108/4, 108/5

l. ḳılġalı 116/14

leb (Far.) kenar, kıyı

l.+ige 104/1

lebbeyk (Ar.) "Buyurun efendim!"

l. 111/14

leşker (Far.) asker, ordu

l. 86/14, 88/1, 90/4, 91/13, 92/2, 92/9, 92/14, 93/5, 94/2, 99/4, 99/7

l.-i islām 90/8, 90/14, 92/3, 93/4, 94/4, 95/3

l.-i islāmġa 91/6, 91/9

l.-i islāmnı 90/1, 92/7, 101/5

l. (deryā-yı l.) 90/6

l.+i 93/3

l.+ige 90/7

li-muḥarririhi (Ar.) yazarı tarafından (kaleme alınmış)

l. 95/2

loḳma (Ar.) lokma

l. 116/4

l.+dın 111/6

lūlī-ḫāne (Far.) genelev, umumhane

l. 89/8

M

māh (Far.) ay

m.-ı minnetlik ḳılġuçı 113/6

m.-ı tābān 88/5

maḥall (Ar.) yer

m. 82/7

maḳām (Ar.) makam, yer

m.-ı mertebege 83/2

m.+ını 82/4

māl (Ar.) mal, mülk, servet, varlık

m.+ları 98/9

ma'lūm (Ar.) bilinen, belli

m. bolmadı 118/4

m. bolmaydur 82/9

m. bolup 97/8

m. ḳıldılar 99/13, 103/10, 116/14

maŋa bana

m. 85/2, 96/13, 100/11, 108/3, 110/6

ma'nī (Ar.) anlam, mana

m.+sini mu 80/8

ma'rifet (Ar.) marifet

m.+ni 98/3

maṣlaḥat (Ar.) güvenilir iş, emir

m. 116/11

m. ḳılıştılar 116/10, 118/5

mecāl (Ar.) güç, kuvvet

m.+i 107/13

medrese (Ar.) medrese, ders yeri

m. 89/8

m.+de 87/2

m.+din 108/2

m.+ġa 81/8

meger (Far.) meğer, oysaki

m. 111/11

mekān (Ar.) mekân, yer

m.+ımġa 110/6

mekkār (Ar.) çok hileci, düzenbaz

m. 111/1

mel'ūn (Ar.) lanetli

m.+nıŋ 111/7

memnūn (Ar.) sevinçli, mutlu

m. 94/4

men‘ (Ar.) men, yasaklama, engelleme

m. ḳılġan 110/11

m. ḳılmasalar 110/8

menzil (Ar.) menzil, konaklama yeri

m.-i merāḥillerni 86/12, 99/5, 110/2, 117/7, 117/13

m.-i merāḥilni 101/11

m.+leriġa 91/6

menzil-gāh (Ar.+Far.) konaklama yeri

m.+larıġa 109/2

merāḥil (Ar.) menziller, konaklar

m.+lerni (menzil-i m.) 86/12, 99/5, 110/2, 117/7, 117/13

m.+ni (menzil-i m.) 101/11

merātibe (Ar.) mertebeler

m. 108/12

merkeb (Ar.) taşıma için binilen hayvan

m.+din 110/4

merrūl Kalmak topluluğunun ata verdiği isim

m. 105/14

mertebe (Ar.) mertebe, derece, rütbe

m. 111/14

m.+ġa 108/10

m.+ge (maḳām-ı m.) 83/2

mescid (Ar.) mescit

m. 89/9

mes’ele (Ar.) mesele, sorun

m. 105/8

meşellik (Ar.+T.) benzerlik

m. 87/5

mest (Far.) keyifli, sarhoş

m.-i müstaġraḳ bolup 90/8, 102/14

meşaḳḳat (Ar.) zahmet, sıkıntı

m.+lar bilen 117/14

mevlānā baba ḳāżī (ka.) Mevlânâ Baba Kâzî, tezkirede geçen kişi adı

m. 119/2

mevlānā mollā baba ḳāżī (ka.) Mevlânâ Mollâ Baba Kâzî, tezkirede geçen kişi adı

m. 109/9

mevlānā mollā dōst āḫūn (ka.) Mevlânâ Mollâ Dost Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 119/3

m.+umġa 111/12

mevlānā muḥammed bedaḫşānī (ka.) Mevlânâ Muhammed Bedahşanî, tezkirede geçen kişi adı

m. 83/3

mevlānā şemsü'd-dīn tebrīzī (ka.) Mevlânâ Şemsüddîn Tebrîzî, tezkirede geçen kişi adı

m. (ḥażret-i m.) 81/1

mevżi' (Ar.) mevzi, yer, bölge

m. 110/13

m.+ġa 110/13

m.+iġa 88/7

meydān (Ar.) meydan

m.+ıda 91/1

mezār (Ar.) mezar

m.+ını 82/5

m.+larıġa 82/6

mezārāt (Ar.) mezarlar

m.+larını 82/14

mezār fāyiżü'l-envār (ka.) Mezar Fayizü'l Envar, tezkirede geçen kişi adı

m.+ġa (ḥażret-i m.) 101/9

mezār pād-şāh (ka.) Mezar Padişah, tezkirede geçen kişi adı

m.+ımnıŋ 88/14

m.+ımnıŋ (ḥażret-i m.) 115/11

meẕkūr (Ar.) zikredilen, adı geçen

m. 80/3

mén ben

m. 80/8, 80/8, 80/9, 80/11, 80/11, 84/12, 84/14, 84/14, 85/1, 85/3, 85/4, 85/8, 85/12, 85/13, 86/4, 86/7, 87/10, 96/9, 96/10, 113/5, 113/8, 114/10

m.+i 108/7, 110/7, 110/11, 113/12

m.+iŋ 80/7, 80/12, 83/7, 83/7, 84/14, 87/9, 95/13, 109/8, 109/12, 109/13, 113/9, 113/14, 114/1, 114/10, 115/11

m.+iŋ bilen 114/11

mi (ayr. bk. *mu*) soru eki/edatı

m.-kin 91/11, 93/5, 109/9

mihmān (Far.) konuk, misafir

m. ḳıldılar 96/1, 102/6

m.+ımdurlar 95/13

miḥnet (Ar.) eziyet, zahmet

m. 117/13

min- binmek

m.-edurgan 81/13, 117/8

m.-ey 81/12

m.-ip 117/6

mindür- bindirmek

m.-di 88/3

minnetlik (Ar.+T.) minnetlik

m. (māh-ı m. ḳılguçı) 113/6

miŋ bin (1000)

m. 98/9, 98/9, 107/6

m. (bir m. bir yüzde) 85/13

m. boldı 81/6

m.+din 119/10

mīr-ḫōr (Far.) komutan

m.+ları 80/3

miz (ayr. bk. *biz)* biz

m. 113/3

mollā ‘abdü’l-mecīd āḫūn (ka.) Mollâ Abdülmecid Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 116/1

m.+umlarġa 115/14

mollā ‘abdü’l-mecīd āḫūnd (ka.) Mollâ Abdülmecid Âhund, tezkirede geçen kişi adı

m. 114/3

m.+nı 100/9

mollā dōst (ka.) Mollâ Dost, tezkirede geçen kişi adı

m. 111/13, 112/1

mollā dōst āḫūn (ka.) Mollâ Dost Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 80/3, 112/4, 112/6

mollā ebū naṣr (ka.) Mollâ Ebû Nasr, tezkirede geçen kişi adı

m. 104/5, 104/7

m.+ım 108/2

m.+ımnı 103/11

m.+nı 104/2, 104/8

mollā ebū naṣr āḫūn (ka.) Mollâ Ebû Nasr Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 102/14, 103/2, 103/14, 104/10, 105/12, 107/3, 115/9, 117/7, 118/8, 119/4

m.+um 112/11

m.+umġa 108/1

m.+umnı 103/12, 104/3, 104/9

mollā ebū naṣr āḫūnd (ka.) Mollâ Ebû Nasr Âhund, tezkirede geçen kişi adı

m. 104/6

mollā ġāzī āḫūn (ka.) Mollâ Gazi Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 105/14

m.+um birle 108/1

mollā ġāzī āḫūnd (ka.) Mollâ Gazi Âhund, tezkirede geçen kişi adı

m. 108/6

mollā ismā'īl āḫūn (ka.) Mollâ İsmâîl Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 83/1

mollā mecīd āḫūn (ka.) Mollâ Mecîd Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 101/3, 117/11, 118/7

m.+umnı 96/3

m.+umnıŋ 99/10

mollā mecīd āḫūnd (ka.) Mollâ Mecîd Âhund, tezkirede geçen kişi adı

m. 95/6, 101/1

mollā muḥammed āḫūn (ka.) Mollâ Muhammed Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 111/11

mollā naṣr āḫūn (ka.) Mollâ Nasr Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 106/4

mollā naṣreddīn āḫūn (ka.) Mollâ Nasreddin Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 117/6

mollā nevrūz (ka.) Mollâ Nevrûz, tezkirede geçen kişi adı

m.+um bilen 114/3

mollā nevrūz āḫūn (ka.) Mollâ Nevrûz Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 115/14, 117/6, 117/10, 118/9

m.+umnıŋ 114/12

mollā ṣūfī ḳāsım ḫalfet (ka.) Mollâ Sûfî Kasım Halfet, tezkirede geçen kişi adı

m.+im 117/6, 117/9

m.+imni 117/10

mollā sufūrgi āḫūn (ka.) Mollâ Sufûrgi Âhun, tezkirede geçen kişi adı

m.+um 80/1, 114/5

mollā ya‘ḳūb ḫalfet (ka.) Mollâ Yakûb Halfet, tezkirede geçen kişi adı

m. 114/4

mollā żiyā‘ü’d-dīn ḫalfetīm ḫudāyār (ka.) Mollâ Ziyâüddîn Halfetim Hudayar, tezkirede geçen kişi adı

m. 80/1

mu (1) (ayr. bk. *bu*) bu, işaret zamiri

m. 80/8, 93/3, 110/11

m.+nça 91/2, 99/13, 117/1

m.+nda 93/4, 98/5, 104/14

m.+nı 104/1

mu (2) (ayr. bk. *mı*) soru eki/edatı

m. 84/7, 100/9, 100/9, 100/14, 105/12, 105/13, 107/5, 108/6, 110/11, 112/2, 117/8

mu‘āf (Ar.) bağışlanmış, affedilmiş

m. ḳıldılar 81/7

muḥammed (ka.) Hz. Muhammed

m. ‘aleyhi’s-selāmnıŋ 85/11

muḥammed rāżī (ka.) Muhammed Razi, tezkirede geçen kişi adı

m. 111/1, 117/2

m.+niŋ 116/13

muḥkem (Ar.) sağlam

m. ḳılıp 116/9, 118/2

muḫliṣ (Ar.) dostluğu gönülden olan

m. (mürīd-i m. boldı) 89/3

m.+ler (mürīd-i m.) 99/9

m.+lerige (mürīd-i m.) 119/11

m.+lerim (mürīd-i m.) 113/13

muna işte!

m. 100/9

mūşsūlluḳ (?)

m. bilen 93/10

muşt (Far.) yumruk

m.+um dék 104/5

mutavaṭṭın (Ar.) yerleşmiş, vatan eylemiş

m. bolup 108/14

müy (Far.) saç

m.-ı sefīd 80/4, 84/8, 84/10, 84/12

mübādā (ya.) Mübada şehri

m. 91/10

mübārek (Ar.) mübarek, bereketli, hayırlı

m. 83/12, 84/3, 98/8, 106/14, 112/3, 116/7, 117/5

m. bolsun! 84/9

m.+leri (ḫırḳa-i m.) 83/4, 86/5

m.+leriġa (ravża-i m.) 115/12

m.+lerini (ḫırḳa-i m.) 84/1

m.+ni (ḫırḳa-i m.) 84/2

m.+niŋ (ravża-i m.) 117/14, 118/2

mübārek-bādlıḳ (Ar.+Far.+T.) tebrik etme, kutlama

m. ḳıldı 84/7

m. ḳıldılar 84/4, 84/8

müderris (Ar.) ders veren, hoca

m. 89/11, 108/13

müftī (Ar.) fetva veren

m. 89/11, 108/13

mühr (Far.) mühür

m.+ini 117/4

mülāzemet (Ar.) bir yere gidip gelme

m.+leride boldılar 83/14

münevver (Ar.) aydınlanmış

m. (rūşen u m. boldılar) 105/5

münkīr (ma.) İslâm'da kabirde insanı sorguya çekecek olan iki melekten birinin adı

m. (suvāl-i m.) 120/1

mürīd (Ar.) mürit

m.-i muḫliṣ boldı 89/3

m.-i muḫliṣler 99/9

m.-i muḫliṣlerige 119/11

m.-i muḫliṣlerim 113/13

m.+din 108/9

m.+im émesdür 114/10

m.+leri 107/11

m.+lerim 113/10

m.+niŋ 108/9

mürşid (Ar.) doğru yolu gösteren

m.+im (pīr-i m.) 87/9

müselmān (Far.) müslüman

m. bolġanıġa 91/3

m. bolġay 91/4

m.+lar 89/2

müselmānçılıḳ (Far.+Tür.)

müslümancılık

m.+nı 98/2

müstaġraḳ (Ar.) cezbe haline giren, kendinden geçen

m. (mest-i m. bolup) 90/8, 103/1

müşerref (Ar.) şereflendirilmiş

m. boldum 85/9

m. bolġay 120/5

m. bolġay mén 85/8

m. bolup 119/14

müşkil (Ar.) müşkül, güç, zor

m. 80/8, 119/13

N

naḳl (Ar.) aktarma

n. ḳılıpdurlar 89/13, 108/11, 109/6

naḳşbend (ka.) Nakşibend

n.+niŋ 82/5, 82/9, 82/11

nā-tüvān (Far.) güçsüz

n.+larġa 89/1

nā-ümīd (Far.) ümitsiz

n. bolup 110/10

nāyib (Ar.) kadı

n. 89/11

nayman ḳuşça ḳıpçaḳ bir boy ismi

n. 92/1

naẓar (Ar.) bakış

n. 107/11

n.-ı çerāġ ḳılıp 119/12

n.+larıda 106/12

ne (ayr. bk. *né*) ne

n. 82/7, 110/9

necāset (Ar.) pislik

n.+din (dünyā-yı n.) 108/7

ne-çend ne kadar, nice, birkaç

n. 86/12, 88/11, 98/14, 99/5, 104/11, 106/11

nedāmet (Ar.) pişmanlık

n. (ḥasret-i n. ḳılmaġıl!) 85/11

n.+ge (ḥasret-i n.) 85/8

nekīr (ma.) İslâm'da kabirde insanı sorguya çekecek olan iki melekten birinin adı

n.+ġa 120/1

nemāz (Far.) namaz

n.-ı bāmdāddın 88/10

n.-ı ḫoftendin 96/2

n.+ımnı 114/4

n.+ını 114/5, 115/6

n.+larıġa 85/9

nevāziş (Far.) iltifat

n. ḳılıp 95/10

nevāzlıḳ (Far.+T.) iyilik etme

n. ḳıldılar 92/7

nevbet (Ar.) sıra, kez

n. 83/4, 89/13, 93/14, 95/5, 98/4, 104/11

n.+de 94/7

nevrūz (Far.) ilkbaharın ilk günü

n. (‘Īd-i n.) 102/13

né (ayr. bk. *ne*) ne

n. 80/6, 82/8, 105/13

néçe ne kadar, kaç

n. 80/12, 83/14, 90/3, 90/12, 91/7, 92/1, 96/1, 98/9, 98/9, 101/11, 102/6, 105/1, 115/3, 117/7, 117/12

néçük (< *né+çe+ök*) nasıl

n. érdi 112/12

né-me şey; ne, nasıl

n. 84/11, 96/6, 106/2

n. üçün 100/11

n.+dir 112/12

nérse şey

n.+lerni 111/5

n.+ni 98/7, 106/1

nidā (Ar.) seslenme, ses

n. 85/3, 85/4, 85/14

n.-yı ġayb 86/3

n.+sını 114/13

nihāyetsiz (Ar.+T.) sonsuz

n. 97/4

n. édi 90/5

nişār (Ar.) saçma, serpme, dağıtma

n. ḳılıp 98/8

nişān (Far.) nişan, iz, belirti

n.-ı şevket birle 88/5

nişāne (Far.) iz, belirti, alâmet

n. bolmasa 109/4

n.+lerini 86/4

niyyet (Ar.) niyet

n. ḳılıp 88/2

nuṣret (Ar.) fetih, zafer

n. (feṯḥ-i n.) 89/6

nüsḫa (Ar.) yazılı bir şeyden çıkarılan suret

n.+lar 118/13

n.+larda 98/3, 109/6

n.+larıda 110/1

O

obdān (< Far.) iyi, güzel

o. 108/6

oçaḳ ocak

o.+dın 104/5

oġlan oğlan, evlat

o.+ları 119/6

oġul oğul, evlat

o.+ı (oġlı) 100/9

o.+larıdur 86/3

oḫşa gibi, benzer

o. 112/7

oḫşa- benzemek

o.-ġaylar 86/2

oḳ ok

o. 94/7, 101/12

oḳu- okumak

o.-dı 105/4

o.-p 114/6, 115/6

o.-p turadur 87/4

o.-sun! 114/5

ol (1) o

o. 80/5, 83/3, 83/5, 83/9, 83/11, 84/1, 84/2, 84/8, 84/10, 84/12, 85/9, 86/4, 86/6, 86/8, 109/9, 110/5, 110/9, 110/14, 114/6

ol (2) bildirme işlevinde işaret zamiri

o. 82/7, 108/14

olar onlar

o. 114/10

o.+dın 86/6

o.+nı 113/13

o.+nıŋ 81/7, 83/8, 86/1, 105/13

olça (Moğ.) ganimet

o. 91/3, 94/3

o. ḳıldı 94/12

oltur- oturmak

o.-almadılar 80/4

o.-dı 105/8, 111/14, 119/5

o.-dılar 80/3, 88/13, 104/1, 119/2, 119/3, 119/4

o.-dum 85/5

o.-ġan 117/11

o.-ġıl! 85/4

o.-sa 88/10

o.-sam 85/2

o.-up 109/7, 109/14

o.-up édiler 95/8

olturġuz- oturtmak

o.-up 95/9, 100/14

on on (10)

o. 81/10

ona- kabul etmek

o.-may 91/4

on sekiz on sekiz (18)

o. 101/4, 119/6, 119/6

on sekiz miŋ on sekiz bin (18.000)

o. 86/8

on toḳuz on dokuz (19)

o. 89/4

on tört on dört (14)

o. 87/6, 87/9, 111/9

orda saray

o.+ları 105/5

o.+larıġa 105/3

o.+sıġa 102/6, 107/13, 111/2, 111/3

orun yer

o.+ıdın (ornıdın) 83/11

o.+ıġa (ornıġa) 81/10, (ornıġa) 89/8

o.+larıda 108/13

ot ateş

o.+ġa 104/7

otuz otuz (30)

o. 92/2

Ö

öküz öküz, Kalmak topluluğunun hayvan sürüsüne verdiği isim

ö. 106/1

öltür- öldürmek

ö.-diler 91/5

ö.-üp 92/4, 94/3, 94/11

‘ömr (Ar.) ömür

ö.+leriğaçalik 101/4

öt- geçmek

ö.-keni yoḳ 96/8

ö.-künçe 117/3

ö.-mediler 102/2

ö.-seler 110/6

ö.-tiler éken 96/6

ö.-üp 101/9, 105/1

ötkez- geçirmek

ö.-ip bérdiler 89/2

ötük çizme

ö.+ni 106/1

öy ev

ö.+ge 97/1, 104/8, 104/9

ö.+ide 118/10

ö.+leriğa 87/5

ö.+üŋizni 104/7

öylen öğle vakti

ö. 111/9

öz kendi

ö. 83/13, 91/6, 92/7, 102/9, 108/13

ö. ol 82/7

ö.+i 81/8

ö.+i ḳılur 110/9

ö.+ige 103/9

ö.+leri 81/13, 92/6, 108/14, 112/8

ö.+leriğa 100/12

ö.+lerige 110/5

ö.+lerini 117/9

ö.+üm 81/12

‘özr (Ar.) özür, suçun bağışlanması

ö. 107/6

‘özr-ḫᵛāhlıḳ (Ar.+Far.+T.) özür dileme

ö. ḳılıp 106/9

P

pād-şāh (Far.) padişah

p. 102/9, 103/8, 105/2, 105/5, 105/11, 105/12, 106/3, 106/6, 107/8

p. ḳıldım 82/3

p.+ġa 103/6, 104/2, 105/7, 106/3

p.+ım 93/2, 96/5, 100/12, 105/10, 106/12

p.+nıŋ 80/4, 81/14, 102/5, 105/4, 105/5, 106/3, 107/3

pād-şāhāne (Far.) padişaha özgü, padişaha yaraşır tarzda

p. 106/11

pād-şāhlıḳ (Far.+T.) padişahlık

p. kérek émes 102/8

p. ḳıldı 95/5

p. ḳıldılar 89/14, 90/12, 99/8, 108/8, 108/10

pāk (Far.) temiz

p. ḳıldılar 89/12, 92/5

p. ḳılıp 94/4

pāre (Far.) parça, kısım, bölük

p. 93/13

pāy (Far.) ayak

p.-ı ḳademleridin 106/14

p. (ser ü p.) 106/11

perākende (Far.) dağınık, darmadağın

p. bolup 94/13

pesend (Far.) kabul etmek

p. bolmadı 82/1

peşīmān (Far.) pişman

p. boldum 85/9

p. bolmaġay mén 85/4

p. bolmaġıl! 85/3

peydā (Far.) meydanda, ortada

p. boldı 87/5, 93/8

pey-der-pey (Far.) birbiri ardınca

p. 96/9

peyġamber (Far.) peygamber

p. ‘aleyhi’s-selām bilen 80/14

p. bolup 85/6

pinhān (Far.) gizli, saklı

p. boldılar 118/9, 118/10

pīr (Far.) pir, yaşlı, ihtiyar; tecrübeli kişi

p.-i mürşidim 87/9

p.+niŋ 108/9

pīş-bāz (Far.) karşılayan

p. 105/2

piyāde (Far.) yaya, yürüyen

p. 99/11, 100/4

poḫaḳ bir halk adı

p.+lar 97/5

put ayak, bacak

p.+ları 104/1

p.+larıġa 104/11

p.+larnı 103/13

p.+umnı 114/4

pür-fütūḥ (Far.+Ar.) galibiyet dolu, zafer dolu

p.+larıġa (ervāḥ-ı p.) 119/12

pür-nūr (Far.+Ar.) nurla dolu, çok aydınlık

p.+larıda 116/8

R

rāh (Far.) yol

r.-ı firārnı 95/2

r.-ı rāstġa 109/14

raḥmetu'l-lahi 'aleyh (Ar.) "Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun"

r.+niŋ 82/14

ra'iyye (Ar.) bir hükümdarın egemenliği altında yaşayan ve vergi veren halk

r.+ler 102/4

rāst (Far.) doğru, uygun

r. 84/3, 98/2, 112/9

r. bolup 88/2

r. mu 105/12

r.+dur 105/12

r.+ġa (rāh-ı r.) 109/14

ravża (Ar.) bahçe

r.-i mübārekleriġa 115/12

r.-i mübārekniŋ 117/14, 118/2

redd (Ar.) kabul etmeme

r.+im 109/13

r.+iŋ 109/12

resūl (Ar.) peygamber, Allah'ın elçisi

r. 84/1

r. 'aleyhi's-selām 83/6

r. 'aleyhi's-selāmnıŋ 83/3, 85/7, 86/1, 86/5

r. ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem 85/5

resūlu'llah (Ar.) Allah'ın elçisi

r.+ġa 80/11, 120/2

r.+nıŋ 113/7

revā (Far.) uygun, yerinde, layık

r. bolup 119/13

revāc (Ar.) geçerlilik

r. bérdiler 95/5

r. bérip 90/11, 92/5, 94/5, 108/12, 109/14

r. bérür érdi 113/2

revāclıḳ (Ar.+T.) değerli ve geçerli olma

r. boldı 89/6

r. ḳılıp 89/7, 89/10

revān (1) (Far.) yürüyen, giden

r. boldı 91/14

r. boldılar 82/10, 82/13, 86/12, 92/3, 93/11, 98/13, 101/11, 105/1, 110/9, 117/7, 117/12

rıḥlet (Ar.) göç, öteki dünyaya gitme

r. ḳıldılar 85/6, 114/13

r. ḳılġanlarıdın kéyin 119/1

ri‘āye (Ar., ayr. bk. *ri‘āyet*) saygı, uyma, kaideye göre davranma

r. 105/7

ri‘āyet (Ar., ayr. bk. *ri‘āye*) saygı, uyma, kaideye göre davranma

r. 92/7

ricāl (Ar.) kişiler, adamlar

r.+ü’l-ġayblar 84/6

rūḥ (Ar.) ruh, can

r.+ları 82/7

rūşen (Far.) parlak, aydın

r. u münnevver boldılar 105/5

rūşenlik (Far.+T.) parlaklık, aydınlık

r.+i 87/4, 87/7

r.+ide 87/3

rūy (Far.) yüz

r. (ḥāl-i r. bérdi) 81/5

S

sa‘ādet-mend (Ar.+Far.) mutlu, bahtiyar

s. 88/8

s. boldı 106/14

s. bolduḳ 107/1

sā‘at (Ar.) saat, zaman, vakit

s. 83/10, 96/4, 118/3

s.+de 90/8

s.+din kéyin 101/13

saç- saçmak, dağıtmak

s.-ıp 107/4, 107/12

saçra- sıçramak

s.-p 103/5

ṣādıḳ (Ar.) sadık, sadakatli

ṣ.+lar 84/6

ṣaf (Ar.) sıra, dizi

ṣ. 90/6

ṣāḥib-ḳırān ġāzī pād-şāh (ka.) Sahib Kıran Gazi Padişah, tezkirede geçen kişi adı

ṣ.+ım (ḥażret-i s.) 86/11, 108/11, 109/11, 110/12, 112/1, 115/10, 118/14

ṣ.+ımnıŋ (ḥażret-i s.) 119/8, 119/11

ṣāḥib-ḳırān ḫ̆āce (ka.) Sahib Kıran Hoca, tezkirede geçen kişi adı

ṣ.+m 80/6, 100/8

ṣ.+mdurlar (ḥażret-i ṣ.) 87/9

ṣ.+mġa 97/7

ṣ.+m (ḥażret-i ṣ.) 88/7, 88/10, 88/14, 92/10, 93/9, 93/14, 94/8, 97/14, 101/5, 110/1

ṣ.+mniŋ (ḥażret-i ṣ.) 93/6

ṣāḥib-ḳırān pād-şāh (ka.) Sahib Kıran Padişah, tezkirede geçen kişi adı

ṣ.+ım 87/11

ṣ.+ım (ḥażret-i ṣ.) 107/2, 112/9, 113/3

ṣ.+ımdın (ḥażret-i ṣ.) 80/5

ṣ.+ımnıŋ (ḥażret-i ṣ.) 97/12

sāḥil (Ar.) kıyı, sahil

s.+iġa 90/10

ṣaḥn (Ar.) avlu

ṣ. 102/10

saḳal sakal

s.+larġa 105/7

sal- salmak, bırakmak

s.-dılar 104/12

s.-ġalı 81/12

s.-ıŋlar 104/8

s.-ıp 89/1, 97/1, 104/6, 104/9, 106/8, 111/5, 111/13

s.-ıp édiler 116/12

s.-madı 107/11

s.-sam 108/5

ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem (Ar.) Hz. Muhammed'in şahsiyetini selâmlama sözü

ṣ. (resūl ṣ.) 85/5

salṭanat (Ar.) sultanlık, hükümdarlık

s.+da (taḫt-ı s.) 92/6, 94/5

s.+ıda (taḫt-ı s.) 95/4

saŋa sana

s. 82/3

ṣapun sapan

ṣ.+larnı 98/12

ṣarf (Ar.) harcama

ṣ. ḳıldursalar 107/1

say taş ismi

s.+nıŋ taşı dék 92/12

s. taşı dék ḳıldılar 90/9

seccāde (Ar.) seccade

s.-i ḫilāfetde 119/1

sefer (Ar.) sefer, yolculuk; savaş

s. 110/2

s.+imdin 110/7, 110/11

sefīd (Far.) beyaz

s. (mūy-ı s.) 80/4, 84/8, 84/10, 84/12

sefīl (Ar.) sefil, yoksul

s.+i 101/13

selām (Ar.) selam

s. ḳıldılar 110/4

s.+ıġa 110/4

selāmet (Ar.) selâmete çıkma, kurtulma

s. 90/10, 96/12

sene (Ar.) sene, yıl

s. 120/8

sened (Ar.) delil

s. bolgay 110/6

september (İng.) eylül ayı

s.+niŋ 120/9

ser (Far.) baş

s. 115/7

s. ü pāy 106/11

serāy (Far.) saray

s. 116/8

s.+larıġa 116/6

s.+larınıŋ 83/13

ser-efrāz (Far.) diğerlerinden üstün olan, galip, başı dik

s. boldılar 94/4

s. bolup 107/6

ser-keşlik̟ (Far.+T.) itaatsizlik, dik başlılık

s. k̟ılġanlarını 91/4

ser-nigūn (Far.) baş aşağı, ters dönmüş

s. k̟ılıp 94/14

ṣevāb (Ar.) sevap, mükâfat

ṣ.+ını 115/8

seyr (Ar.) seyir, yolculuk, gezme

s.-i temāşā k̟ıldılar 94/1, 97/14

s.-i temāşā k̟ılıp 99/3

s.-i temāşālar k̟ılıp 105/2

seyyidü'l-āfāk̟ ḫ̬āce (ka.) Seyyidü'l Âfâk Hoca, tezkirede geçen kişi adı

s.+mniŋ (ḥażret-i s.) 109/8, 118/1

sén sen

s. 85/14

s.+i 82/3

s.+iŋ 83/6, 85/2, 109/12, 109/12

sıġ- sığmak

s.-adur 80/10

s.-amadur 80/10

ṣıḥḥat (Ar.) sıhhat, sağlık

ṣ. 96/12, 112/4

sınuk̟ kırık, kırılmış

s.+nıŋ 113/5

silsile (Ar.) art arda gelen şeylerin oluşturduğu sıra, soy

s.+lerim 114/1

sīr-āb (Far.) suya kanmış veya doymuş

s. boldılar 89/3

sitāre (Ar.) örtünülecek, perdelenecek şey

s. 94/13

siz siz

s. 100/13, 108/2, 108/6, 114/3

s.+ge 84/12

s.+ler 96/3, 96/10, 100/4, 100/4, 107/9, 112/12, 113/13, 113/14, 114/5, 114/7, 114/8

s.+lerde 107/10

s.+lerdin 96/7, 112/11

s.+lerniŋ 96/8

s.+ni 108/2, 108/10

ṣoḫbet (Ar.) sohbet, konuşma

ṣ. ḳılur édiler 84/6

soḳaşur (ka.) Sokaşur, tezkirede geçen kişi adı

s.+nıŋ 87/1

sor- sormak

s.-adı 80/6

s.-alı 105/8

s.-aŋlar 80/9

s.-ap 100/3

s.-ayalmas édiler 105/9

s.-dı 80/9, 80/12, 100/14, 105/13

s.-dılar 100/7, 105/14, 110/10

s.-salar 80/13

s.-saŋız 80/7

söle- söylemek

s.-p 104/8, 104/9

söz söz

s. 82/5, 97/7

s. bilen 115/2

s. ḳılalmay sizler 107/8

s.+ni 81/4, 84/12

s.+üŋler bolsa 80/8

sözle- söylemek

s.-geli 107/13

su su

s. 112/3, 117/12

s. bérdiler 106/7, 106/7

ṣūfī sefer bāḳī (ka.) Sûfî Sefer Bâkî, tezkirede geçen kişi adı

ṣ. 80/2

ṣūfī türk (ka.) Sûfî Türk, tezkirede geçen kişi adı

ṣ. 80/2

sūẖte-ẖāne (Far.) yanmış ev

s. 94/14

sulṭān (Ar.) sultan, padişah

s.+ı 84/9, 84/11

s.+ü'l-evliyā 86/10

s.+ü'l-evliyā ḳılur mén 85/12

s.+ü'l-evliyānıŋ 84/1

sulṭān ʻārīf (ka.) Sultan Arif, tezkirede geçen kişi adı

s.+im 119/5

suvāl (< Ar.) soru

s.-i münkīr 120/1

sübḥānehū ve teʻālī (Ar.) "Her türlü kusur ve eksiklikten uzak ve yüce olan (Tanrı)"

s.+din (ḥaḳḳ s.) 85/10

s.+ġa (ḥaḳḳ s.) 110/8

sülūḳ (Ar.) bir yola girme, bir yol tutma

s.+ide (ṭarīḳat-ı s.) 88/13

sür- sürmek

s.-diler 91/2

s.-üp 90/11

sürt- sürtmek

s.-üp 84/3, 115/1

süvār (Far.) binici, ata binen

s. bolup 104/14, 111/2

süvāre (Far.) süvari, atlı

s. bolup 88/4, 92/10, 93/9, 94/10, 97/9

Ş

şāh bāḳī ḫᵛāce (ka.) Şah Bâkî Hoca, tezkirede geçen kişi adı

ş. 93/12

ş.+niŋ 86/13

şāh bāḳī ḫᵛācelıḳ (ka.) tezkirede geçen kişi adı

ş.+niŋ 95/6, 98/6, 100/6

şāh bāḳī ḫᵛācelik (ka.) tezkirede geçen kişi adı

ş.+niŋ 94/6

şān (Ar.) şan, şöhret

ş. 111/3, 111/4

şarāb-ḫāne (Ar.+Far.) şarap içilen yer

ş. 89/7

şāyeste (Far.) yakışır, uygun, layık

ş. (ḫiḏmet-i ş. ḳılınlar) 95/14

şedde (Ar.) bir şeyi kuvvetlendirmek, sağlamlaştırmak

ş.+ler 82/12

şehādet (Ar.) Allah'ın birliğine şehadet etme

ş.+lerini (engüşt-i ş.) 111/12

şehīd (Ar.) şehit

ş. boldılar 94/7

şehr (Far.) şehir, kent

ş. 91/10, 93/4, 106/14, 115/4

ş.+de 118/7

ş.+ġa 91/14

ş.+ge 93/11, 97/13

ş.+ini 92/14, 97/4

ş.+lerni 89/12

ş.+ni 91/10, 93/1, 93/3, 94/2, 97/11, 97/13

ş.+niŋ 110/5

şem' (Ar.) mum

ş. 87/3

ş.+niŋ 87/3, 87/4, 87/7

şerī'at (Ar.) doğru yol, Allah'ın emri olan din kaideleri

ş. 89/5, 98/1

ş.+de 108/4

ş.+dın 114/7, 114/8

ş.+ġa 94/5, 109/14

ş.+ge 90/11, 92/5, 108/12, 113/2

ş.+larınıŋ 113/7

ş.+nı 89/7, 89/10

şerīf (Ar.) şerefli, büyüklük, yücelik

ş. (ẕāt-ı ş.) 86/6

ş.+de (ḥadīṯ-i ş.) 108/7

ş.+ge (buḫārā-yı ş.) 105/1

ş.+ge (buḫārā-yı ş.) 105/2

ş.+leriġa (ḫiḍmet-i ş.) 99/11

ş.+leri (ism-i ş.) 85/12, 86/2

ş.+ni (buḫārā-yı ş.) 82/3

şevket (Ar.) büyüklük, heybet

ş. (nişān-ı ş. birle) 88/5

ş.+ler bilen 111/3

ş.+lerni 111/4

şeyḫ (Ar.) şeyh, tarikat büyüğü, tekke reisi

ş. 82/12

şeyḫ muṣliḥu'd-dīn sa'dī şīrāzī (ka.) "Gülistan'ın yazarı İranlı mutasavvıf ve mütefekkir"

ş. (ḥażret-i ş.) 82/13

şikāyet (Ar.) şikayet, sızlanma, yakınma

ş. ḳılġalı turdı 107/7

şikeste (Far.) kırgın, dargın

ş. 113/5

şol (< *şu+ol*) şu, o

ş. 83/2, 83/10, 85/7, 85/9, 86/3, 87/5, 87/13, 87/14, 88/2, 89/4, 93/10, 93/13, 97/10, 97/14, 101/6, 111/9, 118/3

şu şu

ş. 119/7

ş.+larġa 83/8

ş.+larnıŋ 85/13

ş.+mça 107/10, 107/10

ş.+nda 110/14

ş.+ndın 86/11

ş.+nı 81/12

ş.+nuŋ 116/3

şubu (< *şu+bu*) şu, bu

ş. 80/14, 100/9, 101/4

ş.+larda éken 107/9

şundaġ şu şekilde, böyle

ş. 87/7, 119/5

şük (< Soğ. *şwk*) sakin, sessiz

ş. bolup 106/2

T

tā (Far.) dek, değin, kadar

t. 101/4

ta‘arruż (Ar.) hücûm etme, saldırma

t. ḳılmay 103/8

ta‘ayyünle- (Ar.+T.) ortaya çıkma, belirme

t.-p bérsünler 102/9

ṭabaḳ (Ar.) tabak

ṭ.+lar 106/11

tābān (Far.) ışıltılı, parlak

t. (ḫūrşīd-i t. dék) 104/4

t. (māh-ı t.) 88/5

tābi‘ (Ar.) boyun eğen, uyan

t.+si 110/9

ṭabī‘at (Ar.) tabiat, doğa

ṭ.+ımızdın 117/3

ta‘bīr (Ar.) yorumlama, açıklama

t. bérdiler 87/7

taḫı da/de

t.+ı 105/7

taḥṣīl (Ar.) elde etme; öğrenme

t. ḳılur érdi 87/2

t.+leri 80/5

taḫt (Far.) taht, hükümdarlık makamı

t. 95/8

t.-ı salṭanatda 92/6, 94/5

t.-ı salṭanatıda 95/4

t.+ġa 102/7

t.+ge 105/8

t.+ı bilen 101/13

t.+ı üzre 109/13

t.+ıġa 90/11

t.+ıge 105/4

ṭā’ife (Ar.) kavim, topluluk

ṭ. 105/11

ṭāḳat (Ar.) güç, kuvvet

ṭ. 92/12

taḳrīr (Ar.) ifade etme, anlatma

t. ḳıldı 92/13

t. ḳılıp 84/12

taḳṣīr (Ar.) kabahat, kusur

t. 105/10

taḳṣīrāt (Ar.) kusurlar, günahlar

t.+larını 82/2

tala- yağmalamak

t.-p 98/6

ṭālib (Ar.) dileyen, isteyen

ṭ.+lerni 98/1

ta'līm (Ar.) öğrenme, öğretme

t. bérdiler 98/3

tam ev, dam

t.+larġa 98/11

tanu- tanımak

t.-dılar mu 110/11

t.-yalmaduḳ 110/12

tap- bulmak

t.-ar mén 86/4

t.-ıp 89/6, 103/12, 117/1

t.-ıp birle 96/11

t.-tı 82/4

t.-tılar 112/4

tapşur- ulaştırmak

t.-dum 110/8

taptur- buldurmak

t.-up 98/11, 98/13

tārāc (Far.) yağma, çapul

t. ḳıldılar 98/6

t. ḳılıp 98/10

ṭaraf (Ar.) taraf, yön; bölge

ṭ.+ġa 103/5

ṭ.+ge 94/13

ṭ.+ıge 91/13, 91/14, 92/3, 99/5, 106/4

ta'rīf (Ar.) ayrıntılarıyla anlatma, açıklama

t.+lerini (evṣāf-ı t.) 119/10

tārīḫ (Ar.) tarih

t. (ehl-i t.) 110/1

t.+ḳa 85/13

t.+ler (ehl-i t.) 89/14, 97/3, 98/3, 99/2, 109/6, 118/13

ṭarīḳa (Ar.) yol, yön

ṭ.+dadur 105/13

ṭ.+ları 112/12

ṭarīḳat (Ar.) tarikat, tasavvufta Allah'a ulaşmak için tutulan yol

ṭ. 98/2, 110/1

ṭ.-ı sülūḳide 88/13

tarḳaş- (Moğ.) dağılmak

t.-tılar 107/14

tarḳat- (Moğ.) dağıtmak

t.-tılar 92/8

tart- çekmek

t.-ıp 108/3, 116/4

t.-maydur 106/4

t.-tılar 106/8

taş (1) taş

t.+ı (saynıŋ t. dék) 92/12

t.+ı (say t. dék ḳıldılar) 90/9

taş (2) dış

t.+ıġa 111/5, 113/7

taşla- (1) taşlamak, atmak

t.-p 97/12, 117/9

t.-dılar 103/14

taşla- (2) dışarı gitmek, gurbete gitmek

t.-p 97/13

t.-r édiler 116/5

taşmalıḳ (ya.) Kaşgar şehrinin Konaşeher ilçesine bağlı olan köyün ismi

t.+da 99/9

t.+dın 99/13

t.+ġa 86/13, 87/14

ṭavāf (Ar.) tavaf, bir yerin etrafında dolaşma

ṭ. ḳılıp 83/12, 100/2

tavṣīf (Ar.) vasıflandırma, niteleme

t. ḳılıp 119/10

ṭayy (Ar.) geçmek

ṭ. 110/2

ṭ. ḳılıp 86/12, 99/5, 101/11, 117/7, 117/13

ṭayyār (Ar.) hazır

ṭ. ḳılıp 116/12

tāze (Far.) taze

t. ḳılıp 89/3

ta'ẓīm (Ar.) saygı gösterme, ululama

t. 81/14, 100/1

ta'ziyet (Ar.) baş sağlığı dileme

t.+lerini 115/5

te'ālī (Ar.) ulu, yüksek (Allah için söylenir.)

t. (ḥaḳḳ t.) 80/13

t.+din (ḥaḳḳ sübḥānehū ve t.) 85/10

t.+din (ḫudāy t.) 85/1

t.+ġa 110/8

t.+niŋ (ḫudāy t.) 113/6

teberrük (Ar.) mübarek sayma

t. 111/8

tebessüm (Ar.) gülümseme

t. ḳılıp 110/7, 110/12

tecāvüz (Ar.) ötesine geçme, sınırı aşma

t. ḳılıp 114/9

t. ḳılmaġay sizler 114/7

teḳābül (Ar.) karşılıklı olma, karşılık

t. 90/6

tekāver (Far.) yorga yürüyüşlü at

t. 91/1

tekbīr (Ar.) "Allahu ekber" demek

t. ḳıldılar 94/9, 101/3

t. ḳılıp 101/10

tekebbür (Ar.) büyüklük taslama, kibirlenme

t. ḳılġuçı 113/5

teklīf (Ar.) teklif, birinden bir şey istemek

t. ḳıldı 111/2

t. ḳıldılar 102/7

t. ḳılıp 83/14, 105/3

temām (Far.) tamam; hep, bütün

t. 107/9

t. ḳılıp 114/11

temāşā (Far.) bakmak, gezme

t. (seyr-i t. ḳıldılar) 94/1, 97/14

t. (seyr-i t. ḳılıp) 99/3

t.+lar (seyr-i t. ḳılıp) 105/2

tenāvül (Ar.) bir şeyi alma

t. ḳılıp 106/8

teŋle- denkleştirmek

t.-p 106/5

terbiyet (Ar.) terbiye, eğitim, yetiştirme

t. ḳılġanımnıŋ 108/3

t. ḳılıp 113/13

tertīb (Ar.) hazırlama

t.+lerini ḳoyup 116/8

teşne (Far.) susamış

t. boldıŋız mu 112/1

t. boldum 112/2

tevāżu' (Ar.) alçak gönüllülük

t. bilen 107/6

t. ḳılıp turdılar 110/7

tevbe (Ar.) tövbe

t. ḳılıp 81/7

teveccüh (Ar.) yönelme

t. ḳıldılar 82/7

t.+lerini 102/14

tég- değmek

t.-ip édiler 94/7

tégür- ulaştırmak

t.-üp 102/10

témin Kalmak topluluğunun deveye verdiği isim

t. 105/14

tér- toplamak

t.-ip 107/12

téve deve

t. 116/12

t.+din 117/9

t.+ge 117/5

t.+ni 105/14, 117/12

tınç rahat, sakin

t. 97/2

til dil; lisan

t.+i 105/13

t.+imni 108/5

tilāvet (Ar.) Kur'ân-ı Kerim'i usulüne göre okuma

t. ḳılıp 115/7

t. ḳılur édiler 116/5

tile- dilemek, istemek

t.-diler 81/7, 82/2, 102/1

t.-p 82/1

t.-p édim 85/1

t.-r 85/2

tileş- birlikte istemek, dilemek

t.-ip 111/8

tīz (Far.) çabuk

t.-i tünd 90/4, 101/6

tofçaḳ at cinsi

t.-ı 'ırāḳī 106/10

t.-ı 'ırāḳīni 88/14

t. bérse 81/10

t.+ġa 88/4

t.+nı 82/1

t.+nı bérdiler 81/13

t.+nıŋ 83/12

tofraḳ toprak

t. dék 93/3

toġul- doğulmak

t.-ġan 113/11

t.-maġan 113/12

toḫta- (Moğ., ayr. bk. *toḳta-*) sabit kalmak, durmak

t.-p 105/9

toḫta maḥmūd ṣūfī (ka.) Tohta Mahmûd Sûfî, tezkirede geçen kişi adı

t.+niŋ 116/8

toḫta maḥmūd ṣūfī mīr maḳṣūd ḫᵛāce (ka.) Tohta Mahmûd Sûfî Mîr Maksûd Hoca, tezkirede geçen kişi adı

t. 80/2

toḳta- (Moğ., ayr. bk. *toḫta-*) sabit kalmak, durmak

t.-madılar 104/13

toḳuz dokuz (9)

t. 89/14, 92/14, 106/10, 106/10

toḳuzaḳ (ya.) Tokuzak

t.+da 98/12

t.+daki 94/6

tola dolu

t. 95/10

t. bolup 97/4

t.+dur 96/8, 110/5

tolun ay dolunay

t. 87/6, 87/9

topçaḳ alaca at

t.-ı ‘ırāḳīġa 111/2

töpe tepe

t.+lerini 116/4

töre beyzadelere mahsus ünvan

t.+si 92/8, 92/14

t.+sige bolġan 92/13

tört dört (4)

t. 94/1

töşük delik, deşik

t.+ni 116/9

tuġ tuğ, bayrak, sancak

t. 82/12

ṭuġ perde

ṭ. 117/11

tuġluḳ tuğluk

t. 98/9

tuḫfe (Ar.) hediye

t.+lerni 102/11

tul dul, dul kadın

t. 91/11

tulum tulum

t.+ġa 116/13

tur- (1) var olmak, durmak, kalmak

t.-adur 87/3

t.-dı 107/8

t.-dılar 109/10, 110/7

t.-ġalı bolmas 104/14

t.-maġanlarınıŋ 108/14

t.-saḳ 93/4

t.-up 103/10, 112/13

t.-up édiler 90/2

tur- (2) yardımcı fiil

t.-adur 87/4, 96/4, 96/9

t.-dı 81/5, 107/2

t.-dılar 95/11, 100/2

t.-up édiler 88/2

tut- tutmak

t.-may 113/7, 114/8

t.-tılar 106/3, 115/6

t.-up 84/10, 88/3, 95/1

tuzaḳ (ya.) Kızıl deryanın sol kıyısında bulunan yerin ismi

t. 88/7

tüken- bitmek

t.-güsiz 108/2

tünd (Far.) sert, şiddetli

t. (tīz-i t.) 90/4, 101/6

türkī Türk dili, Türkçe

t. 105/13

tüş rüya, düş

t.+ide 83/6

tüş- düşmek, inmek, kalmak

t.-ken 81/8

t.-kenleriniŋ 91/3

t.-se 91/10

t.-ti 87/1, 88/7, 97/5

t.-tiler 86/14, 92/4, 93/1, 99/6, 101/9, 104/11, 107/14, 110/14, 111/4

t.-üŋler 90/14

t.-üp 95/1, 99/8, 110/4, 110/6,117/10

t.-üp bérdi 111/6

t.-üpdür 93/3

tüşür- düşürmek, indirmek

t.-diler 83/13, 102/6, 102/11, 105/3

U

u (~ *ü,* Far.) ve

u. 105/5, 107/4

uçra- (Moğ.) rastlamak, karşılaşmak

u.-dılar 110/4

uḫla- uyumak

u.-p 117/4

‘ulemā (Ar.) bilginler, âlimler

‘u. 102/4, 107/5, 107/7

‘u. u ḥükemālar 107/4

‘u.+lar 105/6, 107/8, 107/13

‘u.+larġa 105/7

‘u.+larıdın 80/4

uluġ ulu, yüce, büyük

u.+ı 110/14

uluġ art (ya.) Uluğ Art, Doğu Türkistan’da bir yerleşim yerinin ismi

u.+dın 99/7

uluġluḳ büyüklük, yücelik

u. 108/10

u.+ını 108/9

unut- unutmak

u.-maġay mén 96/10

u.-may mén 96/9

ur- vurmak

u.-up édiler 104/12

uruġ kavim, boy

u.+ı 92/2

urul- vurulmak

u.-dı 111/5

u.-up 101/13

uş-bu işte bu!

u. 86/9, 88/11

uyġan- uyanmak

u.-ıp 87/6

uyḳu uyku

u.+dın 83/9

uzat- gecikmek; uğurlamak, yolcu etmek

u.-ıp 96/13, 97/1, 107/7

Ü

ü (~ *u,* Far.) ve

ü. 106/11

üç üç (3)

ü. 81/9, 83/5, 87/11, 87/14, 88/13, 97/1, 98/12, 99/3, 99/8, 111/6, 111/14

üçün için

ü. 80/10, 88/1, 98/8, 100/11

üçüylen üçü birlikte, her üçü

ü. 118/6

ümerā (Ar.) emirler

ü. 102/4

üst üst, üzeri

ü.+ide 95/8

ü.+ige mu 117/8

üstüḫ̱ān (Far.) kemik

ü.+larımġa 114/3

üveys (Ar.) Üveys, özel isim

ü.+leri 119/5

üveys ḳaranī (ka.) Üveys Karanî, tezkirede geçen kişi adı

ü.+din 83/4

ü.+ge 86/6

üzengü üzengi

ü.+lerini 83/12

üzre üstünde

ü. 109/13

üzül- parçalanmak, dağılmak

ü.-mes 114/1

V

vāḳı'a (Ar.) olay, durum

v. 92/13

v.+da 87/2, 115/9

vaḳt (Ar.) vakit, zaman

v.+da 83/3, 101/3, 109/9

v.+dın kéyin 90/3, 97/3

v.+ı édi 115/3

v.+ıda 97/5, 111/6

v.+ımız 114/2

vālide (Ar.) anne

v.+ŋiz 100/14

vāsıṭa (Ar.) vasıta, aracı

v. bilen 80/11

vaṣiyyet (Ar.) vasiyet

v.+im 114/6

v.+lerni 114/11

vaṣl (Ar.) kavuşma, ulaşma

v. bolup 83/2

v. bolur mén 87/10

ve (Ar.) ve

v. 82/7, 82/8, 83/8, 84/9, 85/5, 85/10, 91/11, 92/9, 94/4, 94/12, 95/3, 96/9, 96/12, 97/4, 98/1, 98/6, 98/10, 98/12, 98/13, 102/4, 102/10, 106/12, 107/6, 108/8, 109/1, 109/1, 109/3, 110/6, 110/8, 111/1, 112/14, 113/9, 113/11, 113/14, 114/1, 114/6, 119/8, 119/11

vebāl (Ar.) vebal, günah

v. bolur mi-kin 91/11

vech (Ar.) yüz, çehre

v. bilen 104/13

vefāt (Ar.) vefat, ölüm

v. bolġanlarını 115/5

vehm (Ar.) yersiz korku, kuruntu

v.+idin 88/6

velāyet (Ar.) velîlik

v. 107/9, 107/10

velī (Ar.) velî, ermiş

v.+ler 84/11

vezīr (Ar.) padişah vekili

v. 102/4, 104/1

v.+ġa 81/14

v.+i 103/9

vilāyet (Ar.) vilayet, il, ülke

v.+de 109/1

vücūd (Ar.) vücut, beden

v.+ġa 85/5, 85/13, 86/7

Y

yā (Far.) bağlama, seslenme, karşılaştırma ve kuvvetlendirme işlevinde kullanılan edat

y. 85/1, 97/6, 97/6, 105/13, 105/13

yaġ yağ

y. 117/1

yaġ- yağmak

y.-ıp 118/3

yaḫşı güzel, iyi

y. 95/10

y. boladur 117/2

yaḳın yakın

y. bolupdur 114/2

yaḳınlaş- yaklaşma

y.-ıpdur 116/14

ya'ḳūb çerḫī (ka.) Yakûb Çerhî, tezkirede geçen kişi adı

y. 80/1

yaman Kalmak topluluğunun keçiye verdiği isim

y. 106/1

yan yan, taraf

y.+ıda 102/10, 116/3

y.+ımızda yoḳ 93/4

y.+larıda 95/9, 100/13, 118/1

yan- dönmek, gelmek

y.-adurġan 96/11

y.-ar édiler 102/12

y.-dı 81/9, 92/1, 110/10

y.-dılar 91/6, 91/7, 107/7

y.-ıŋlar 96/10

y.-ıp 88/10, 96/2

y.-ıp édiler 100/4

y.-sunlar! 96/3

yana yine, tekrar; başka, diğer; da/de

y. 80/9, 80/12, 80/14, 84/13, 85/4, 90/12, 91/7, 92/8, 92/14, 93/3, 98/8, 98/12, 99/3, 104/2, 105/13, 113/9, 113/14, 114/1, 114/6, 119/8

yandur- (1) döndürmek; göndermek

y.-dılar 96/11, 106/9, 109/13, 111/8

y.-up bérdiler 106/5

yandur- (2) aktarmak

y.-dıŋız 108/3

ya'nī (Ar.) yani

y. 81/11

yaŋlıġ gibi

y. 88/5, 105/6

yap- örtmek, kapamak

y.-tılar 101/7

yaraġ silah

y. 91/2, 94/11, 98/13, 101/14, 107/1

yārān (Far.) dostlar, sevgililer

y. 116/11

y. bilen 105/1

y.+lar 96/1, 110/11

y.+lar (aṣḥāb-ı y.) 82/8, 84/4, 112/13, 114/14, 115/7, 116/12, 118/11

y.+lar (aṣḥāb-ı y. bilen) 109/7, 111/3

y.+lar (aṣḥāb-ı y. birle) 82/10

y.+lar bilen 93/9

y.+lar birle 97/9

y.+lardın 110/10, 111/8

y.+lardın (aṣḥāb-ı y.) 109/11

y.+larġa 95/13, 106/8, 111/8, 112/10

y.+larım 115/10

y.+larınıŋ (aṣḥāb-ı y.) 119/9

y.+larnı 98/5, 99/4, 99/10, 101/10

y.+larnıŋ 106/7, 119/6

yarat- yaratmak

y.-ḳanda 80/13

yārkend (ya.) Doğu Türkistan sınırları içerisinde yer alan Yarkent şehri

y. 92/14, 95/4, 97/4, 101/14

y.+de 89/13

y.+din 87/13, 90/2

y.+ġa 89/10, 89/11, 92/6, 92/9, 101/12

y.+ge 94/10, 95/7, 101/11

y.+niŋ 101/13, 112/6

yārkendlik Yarkentli, Yarkent halkı

y. 97/5

yarlıġ buyruk, ferman

y. ḳıldılar 90/14

yaruġluḳ aydınlık, parlaklık

y. 87/5

y. turadur 87/3

yarut- aydınlatmak, parlatmak

y.-up 88/5

yaş (1) sene, yıl; ömür

y.+da 85/6

y.+da édiler 89/4

y. ékenler 105/7

y.+ımnı 80/13

y.+ka 80/12

y.+ları 109/11

yaş (2) gözyaşı

y.+ı (köz y. ḳıldı) 101/2

yaşar sürülen ömür, yaşında

y. édiler 101/4

yat- yatmak

y.-adur 93/4

y.-ḳan 82/9, 93/11, 109/1, 109/2, 109/3, 109/4

y.-tı 97/11

y.-tılar 93/1, 117/10

yatḳuz- yatırmak

y.-dılar 92/12

yek-dīger (Far.) birbirine

y. bolup 90/6

yeŋi yeni

y. 103/7

y. ḳılġan 103/1

yeŋi ḥiṣār (ya.) Kaşgar şehri ile Yarkent şehrinin arasında yer alan şehir, Kaşgar şehrine bağlı olan ilçe

y.+ġa 89/6

yeŋne yen

y. 113/10

yetīm (Ar.) yetim

y. 91/11

yé- yemek

y.-mes édiler 111/7

y.-p 89/2, 111/7

y.-p édiler 111/9

yégirmi üç yirmi üç (23)

y. 85/6

yégirmi yéti yirmi yedi (27)

y. 80/11

yér yer

y. 102/9, 102/10, 111/10

y. bilen 102/2

y.+de 82/9, 83/2, 86/9, 99/6, 99/8, 108/14

y.+de bolalmas 114/11

y.+de bolmaylı 118/6

y.+ġaçalik 80/6

y.+ge 82/10, 93/13, 103/3, 117/9, 118/6

y.+i 82/9

y.+leriġa 109/4

y.+ni 82/10

yét- yetmek, yetişmek, ulaşmak

y.-edür 86/7

y.-er mén 80/11

y.-er édiler 93/14

y.-ip érdi 84/14, 86/6

y.-ken édiler 86/1

y.-kendür 80/6

y.-ti 83/2, 85/4, 116/6

y.-tiler 105/2, 110/13

yéti yedi (7)

y. 93/1, 98/9, 108/12

yétküz- ulaştırmak, yetiştirmek

y.-edür 108/10

y.-gey sizler 113/14

y.-üp 98/1

yétmiş yetmiş (70)

y. 85/2, 85/4, 85/5

yıġ- toplamak, bir araya getirmek

y.-dılar 95/3, 111/8

yıġla- ağlamak

y.-dılar 96/6

y.-maŋlar 95/12

y.-p 96/5, 102/5, 117/9

y.-p turdı 81/4, 107/2

y.-p turdılar 95/11

y.-y 98/14, 98/14

y.-ydur 95/12

yıġlaş- ağlaşmak

y.-ıp turdılar 100/2

y.-tılar 115/2

yıḳıl- yıkılmak, çökmek

y.-dılar 81/7

y.-ıp 81/4, 95/9, 100/1, 102/1, 102/5

yıl yıl, sene

y. 85/2, 85/4, 85/6, 88/13, 90/2, 94/1, 95/5, 99/3

y. eyyāmları 116/14

y. eyyāmlarını ḳılıp 116/11, 117/1

y.+da 118/11

y.+dın kéyin 92/8

y.+nıŋ 85/5

yoġla- toplamak

y.-p 103/3

yoḳ yok

y. 93/4, 96/8

y. édi 98/7

yol yol

y.+da 110/10

y.+ġa 97/1, 98/2, 117/7, 117/12

yol- şiddetle çekmek

y.-up 103/3, 103/7

yu- yıkamak

y.-sun! 114/4

yumulan- yumulmak, kapanmak

y.-ıp 115/1

yurt yurt, vatan

y. 91/12

y. éken 88/8

y.+ġa 119/6

y.+ıdın 100/6, 100/7

y.+larıġa 92/8

y.+nı 97/6

yut- yutmak

y.-up 104/6

yügür- hızlı yürümek

y.-üp 111/14

y.-üp édiler 104/10

yük yük

y. 117/5

yükle- yüklemek, taşımak

y.-p 117/5

yür- (ayr. bk. *yürü-*) yürümek

y.-diler 88/6, 103/5

y.-genleriçe 93/10, 97/14, 101/6

yürek yürek, kalp

y.+leri 105/9

yürü- (ayr. bk. *yür-*) yürümek

y.-p 83/2, 90/5, 97/1, 99/7, 110/10, 110/13

y.-r édi 87/10

y.-r édim 86/4, 86/8

y.-r édiler 109/3

yürüş yürüyüş

y. 97/2

yütel- takip etmek

y.-ep 83/13

yütül- yükselmek

y.-ep 117/12

yüz (1) yüz, çehre, surat

y. 84/3, 115/1, 117/11

y.+ideki 84/5

y.+ümni 114/2

yüz (2) yüz (100)

y.+de (bir miŋ bir y.) 85/13

Z

za‘ferān (Ar.) safran

z. bilen 111/5

ẓāhir (Ar.) açık, görünen, meydanda

ẓ. boldılar 104/11

ẓ. bolmadı 82/8

ża‘īf (Ar.) güçsüz, zayıf

ż. (bende-i ż.) 85/1

ẕāt (Ar.) zat, saygıdeğer kişi

ẕ.-ı bā-berekātnıŋ 86/4

ẕ.-ı evliyā éken 107/9

ẕ.-ı şerīf 86/6

zehr (Far.) zehir

z. 111/6

zemān (Ar.) zaman, vakit

z. 87/13, 97/10, 111/9

z. dék 94/2

z.+dın 86/3

zemīn (Far.) yer, toprak

z.+din 105/10

z.+ige 88/8

zencīr (Far.) zincir

z.+ler 104/12

zihī (Ar.) ne hoş!

z. 88/8

ziyāde (Ar.) aşırı, çok

z. 81/13, 111/6

ziyāret (Ar.) ziyaret, görüşmeye gitme

z. ḳıldılar 95/9

z. ḳılġalı 82/6, 83/1

z. ḳılıp 102/5, 102/12, 103/10, 105/3

z.+ni 82/6

ẓuhūr (Ar.) görünme, meydana çıkma

ẓ.+ġa kéltürür mén 85/12

ẓ.+larını 86/9

ẕü’l-fiḳār (Ar.) Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye hediye ettiği ucu çatallı bir kılıç

ẕ.+larını 88/4

6. SONUÇ

“Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem” adlı bu çalışmanın [42b-62b] aralığı (Giriş-Gramer-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin) açısından ele alınarak incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Doğu Türkistan bölgesi ve Seyyid Âfâk Hoca hakkında bilgiler verilerek eserin bulunduğu dönemi, Türk edebiyatındaki yerinin ve öneminin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Yazım özelliklerine ve transkripsiyon esasına uygun olarak Arap harflerinden Latin harflerine aktarılan metnin satır satır birebir günümüz Türkçesine aktarımı, dil özellikleri, gramatikal ve etimolojik yönden kelime tespiti ve dizin kısmıyla ilgili detaylı incelemeler yapılarak metnin araştırma sonucunda Çağatay Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinin gramer özelliklerini bünyesinde barındırmasından dolayı bir geçiş dönemi eseri olduğu görülmektedir. Gramatikal açıdan ve söz varlığı açısından önemli olan bu eserin, Doğu Türkçesi üzerine yapılacak olan yeni çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

ALYILMAZ Cengiz, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: 0, sayı: 7, 1997, ss. 157-172.

ARAT Reşit Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

ATA Aysu, *Nehcü'l-Ferādīs (Dizin-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

ATA Aysu, *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2016.

ATA Aysu, *Karahanlı Türkçesinde İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası, Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

ATA Aysu, *Rabġūzī Ḳıṣaṣü'l-Enbiyā (Peygamberler Kıssaları) Giriş-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

BARUTÇU ÖZÖNDER F. Sema, *'Alī Şīr Nevāyī Muḥākemetü'l-Luġateyn (İki Dilin Muhakemesi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

BERBERCAN Mehmet Turgut, "Buğra Tezkiresi'nden Parçalar (Transkripsiyon-Dil Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar-Tercüme)", *Turkish Studies*, cilt:6, sayı: 4, 2011, ss. 431-455.

BERBERCAN Mehmet Turgut, *Anadolu'da Bulunan Türkçe Yazılmış İlk Metinlerden Yeni Bir Keşif (Metinler-Çeviri-İnceleme-Dizin)*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2016.

BERBERCAN Mehmet Turgut, *Eski Türk Filolojisine Giriş*, Doğa Yayınları, Çankırı 2016.

BERBERCAN Mehmet Turgut, *Eski Türkçe Bayagut Oglı Otaçı Beg Hikâyesi*, Derin Yayınları, İstanbul 2016.

BERBERCAN Mehmet Turgut, "İsveç Türkolojisinden İki Bilgin: Gustaf Raquette ve Gunnar Jarring", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, sayı: 10, 2017, ss. 42-54.

BERBERCAN Mehmet Turgut, *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türkî) [Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım]*, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul 2018.

BERBERCAN Mehmet Turgut, *Şair Mehmed Emanî Manzum Hikâyeler,* Der Yayınları, İstanbul 2018.

BERBERCAN Mehmet Turgut, "Kaşgar'dan Doğu Türkçesi Şiirler [Çeviri Yazı-Aktarma-Söz Varlığı-Tıpkıbasım]", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, sayı: 49, 2020, ss. 137-159.

CAFEROĞLU Ahmet, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021.

CLAUSON Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish,* Oxford University Press, Oxford 1972.

COURTEİLLE Abel Pavet de, *Dictionnaire Turk-Oriental,* Paris 1870.

ÇELİK Muhammed Bilal, "Saidiye Hanlığı ve Hocalar Devri Kaynakları (1514-1762)", *History Studies*, cilt: 4, sayı: 4, 2012, ss. 65-89.

DEMİRCİ Ümit Özgür, *Eski Türkçede Fiiller*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2016.

DİLÇİN Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

ECKMANN János, *Çağatayca El Kitabı*, (Çev: Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.

EMET Erkin, *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2015.

ERASLAN Kemal, *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

ERASLAN Kemal, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

ERCİLASUN Ahmet Bican, "La Enklitiği ve Türkçede Bir 'Pekiştirme Enklitiği' Teorisi", *Dil Araştırmaları Dergisi*, cilt: 2, sayı: 2, 2008, ss. 35-56.

ERDAL Marcel, *Old Turkic Word Formation, A Functional Aprroach to the Lexicon, Vol. I-II,* Wiesbaden 1991.

ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2009.

GABAIN Annemarie Von, *Eski Türkçeni Grameri,* (Çev: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

GRÖNBECH Kaare, *Kuman Lehçesi Sözlüğü*, (Çev: Kemal Aytaç), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

HACIEMİNOĞLU Necmettin, *Harezm Türkçesi ve Grameri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1997.

HACIEMİNOĞLU Necmettin, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

İZBASAR Nureddin, "Oyratların Doğu Çağatay Hanlığı ve Yarkent Hanlığıyla İlişkileri", *History Studies*, cilt: 15, sayı: 1, 2023, ss. 19-39.

JOHNSON Francis, *Dictionary Persian, Arabic, and English,* W. H. Allen and Co., London 1852.

KANAR Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük,* Say Yayınları, İstanbul 2016.

KARAAĞAÇ Günay, *Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

KARASOY Yakup, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

KORKMAZ Zeynep, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

KUMRU Coşkun, "Tezkire-i Hâcegân'a Göre Doğu Türkistan'da Hocalar Dönemi", *Ulakbilge*, cilt: 5, sayı: 14, 2017, ss. 1247-1267.

KURBAN İklil, *Doğu Türkistan İçin Savaş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

NECİP Emir Necipoviç, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev: İklil Kurban), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

ÖZTÜRK Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

PAPAS Alexandre, "Khojas of Kashgar", *Oxford Research Enclopedia of Asian History,* Oxford University Press, New York 2017.

SARAÇ Orsolya, "Babarahîm Meşreb'in Pîri Hidâyetullah Âfâk Hoca", *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, 2021, ss. 109-129.

SHAW Robert Barkley, *Kâşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, (Çev: Fikret Yıldırım), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

ŞAHİN Enis, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, cilt: 0, sayı: 3, 1995, ss. 95-123.

TOPARLI Recep, VURAL Hanifi, KARAATLI Recep, *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

UYGUR Feyzullah, "Mançuların İlk Doğu Türkistan İstilâsı", *Tarih Dergisi*, sayı: 63, 2016, ss. 27-40.

YILDIRIM Talip, *Hüseyin Baykara Dîvân (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021.

EKLER

Doğu Türkçesi Tezkire-i Seyyid Âfâk Hâcem metninde yer alan Arapça veya Farsça yazılmış alıntı kalıplaşmış sözlerin, şiirlerin ve dinî parçaların aşağıda sayfa ve satır numaralarıyla belirtilip Türkçe karşılıkları yazılmıştır.

81/2-3: *"Âlem yokken ben vardım, Âdem yokken ben vardım. O da vardı ben de vardım, ben sevgiliye aşığım"*

87/12-13: *"Bizlere o güzeller güzeli sultanından o vakit bir müjde gelir. Sanki Kenan'da (yaşayan) yaşlıya Yusuf'tan (bir) haber gelir."*

88/8-9: *"Senin ayağının izinin değmiş olduğu (o) topraklar senelerce Sahib Kıran'ın secde edeceği (bir) yer olacaktır."*

94/8, 99/1, 114/14: *"Onlar, bir musibetle karşılaştıkları zaman, bizler, Allah için varız ve muhakkak O'na döneceğiz, derler. (Bakara Suresi 156. ayet)"*

94/13: *"(Onları) vurup sonra gizlendikleri (o) yerleri darmadağın edip"*

108/7-8: *"Dünya bir (cifedir) leştir ve ona talib olanlar da ancak köpeklerdir. (Hadis-i şerif)"*

113/1, 114/7: *"İyiliği emretmek ve kötülükten menetmek"*

114/12-13: *"Ancak senin Rabbine dönerim"*

120/6: *"Lütfuna şükürler olsun"*

120/7: *"Ey en merhametli!"*

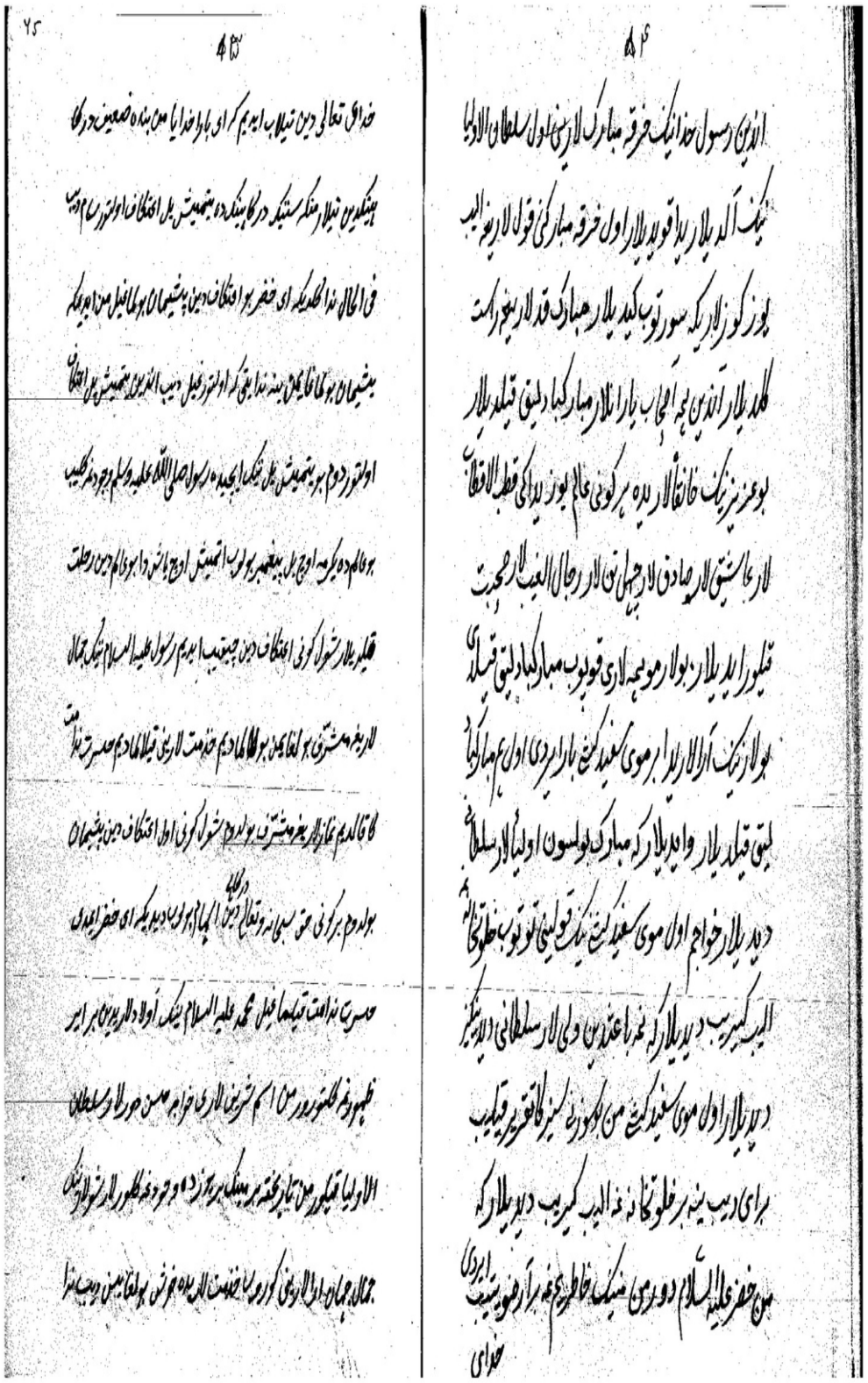
TIPKIBASIM



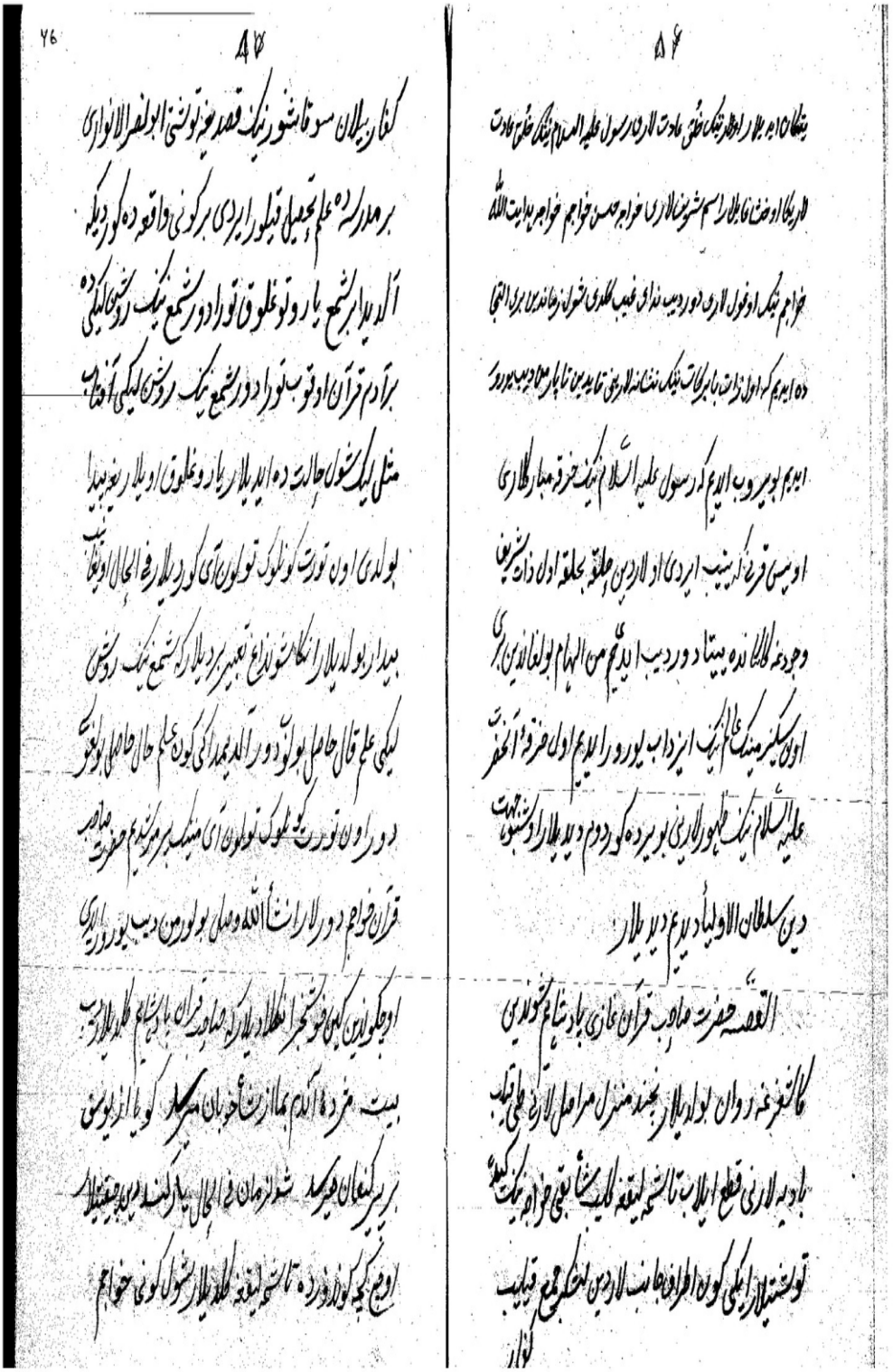
81 [43a]-80[42b]



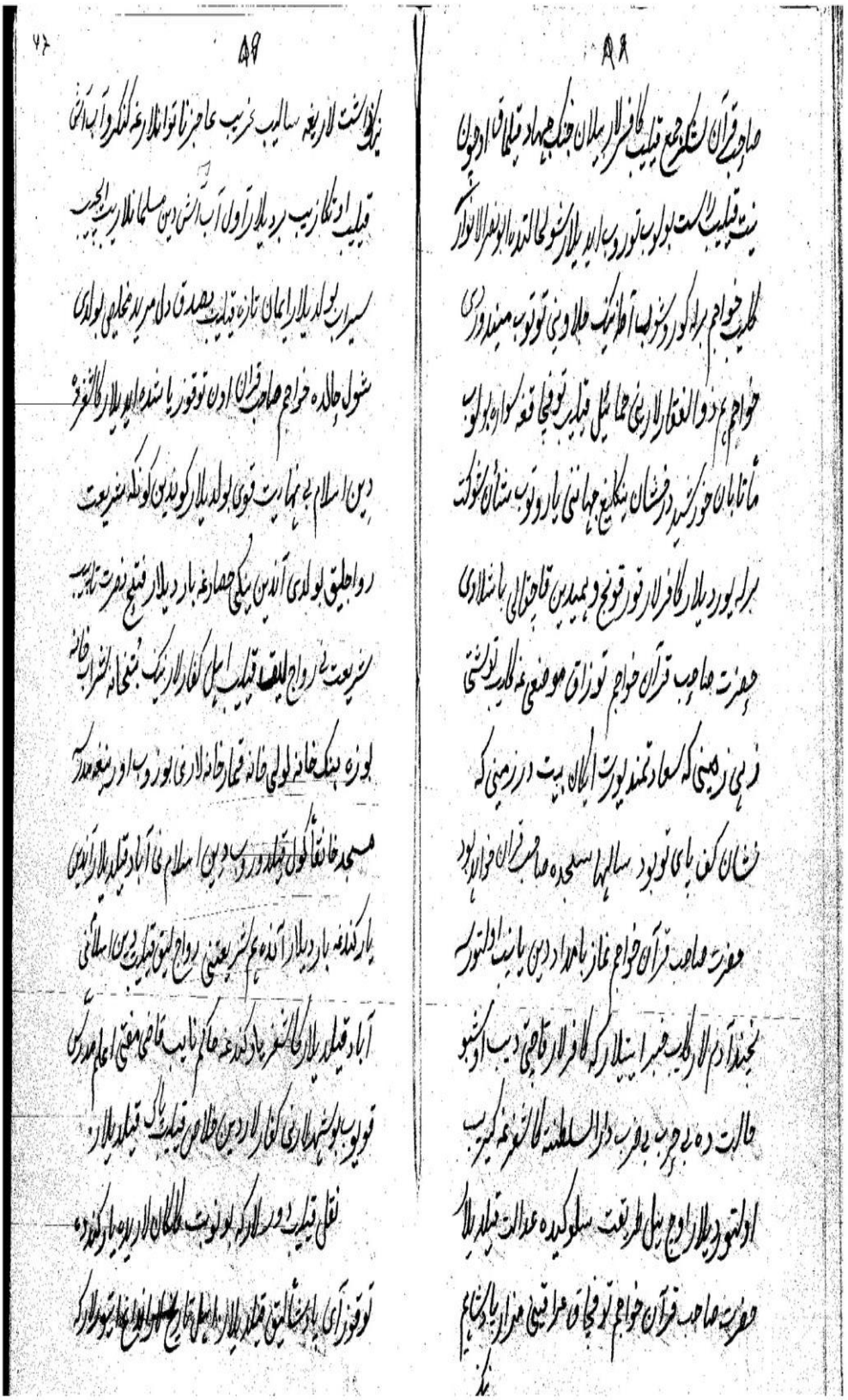
83 [44a]-82[43b]



85 [45a]-84 [44b]



87 [46a]-86[45b]



89 [47a]-88[46b]



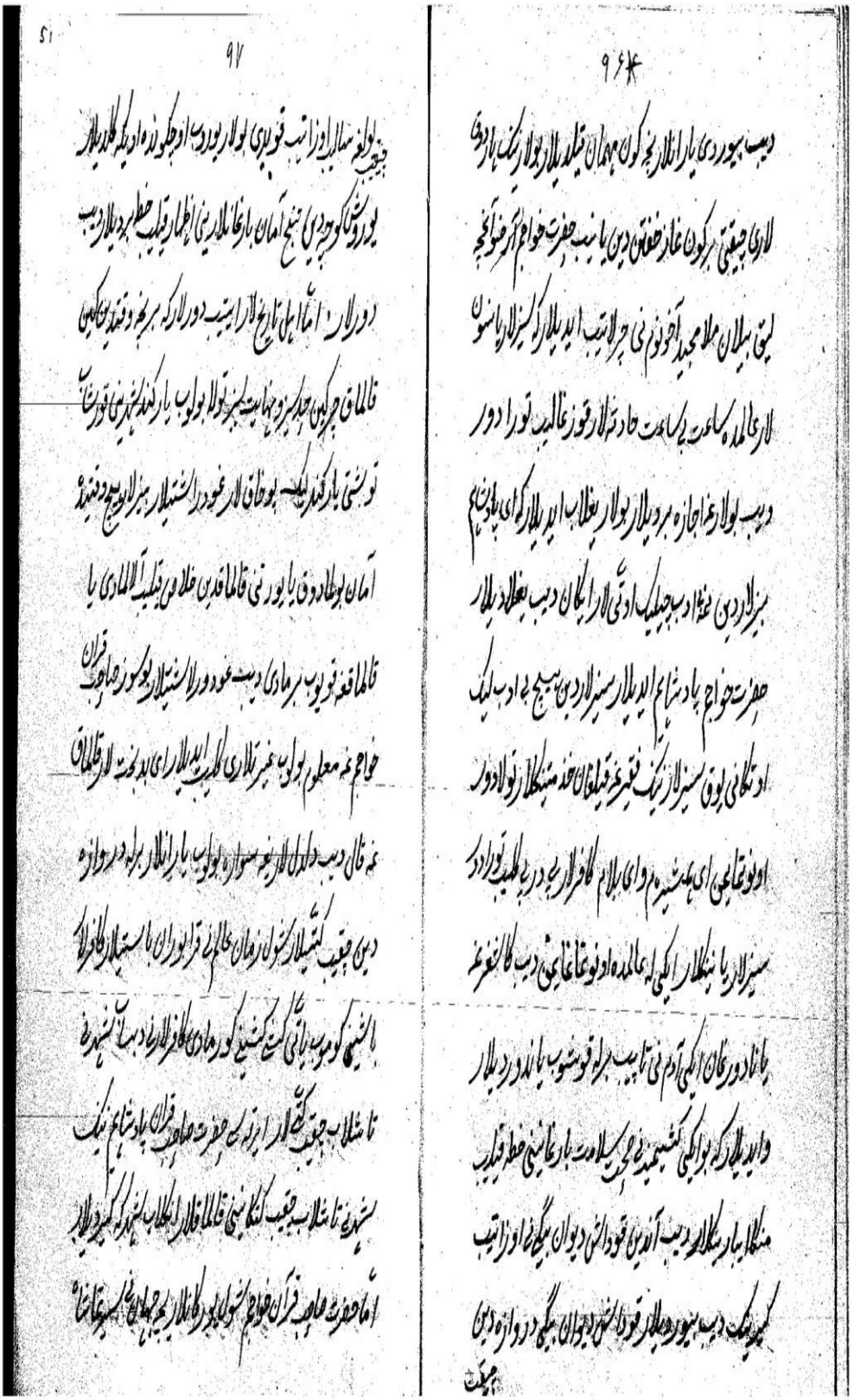
91 [48a]-90 [47b]



93 [49a]-92 [48b]



95 [50a]-94 [49b]



97 [51a]-96 [50b]



99 [52a]-98 [51b]



101 [53a]-100 [52b]



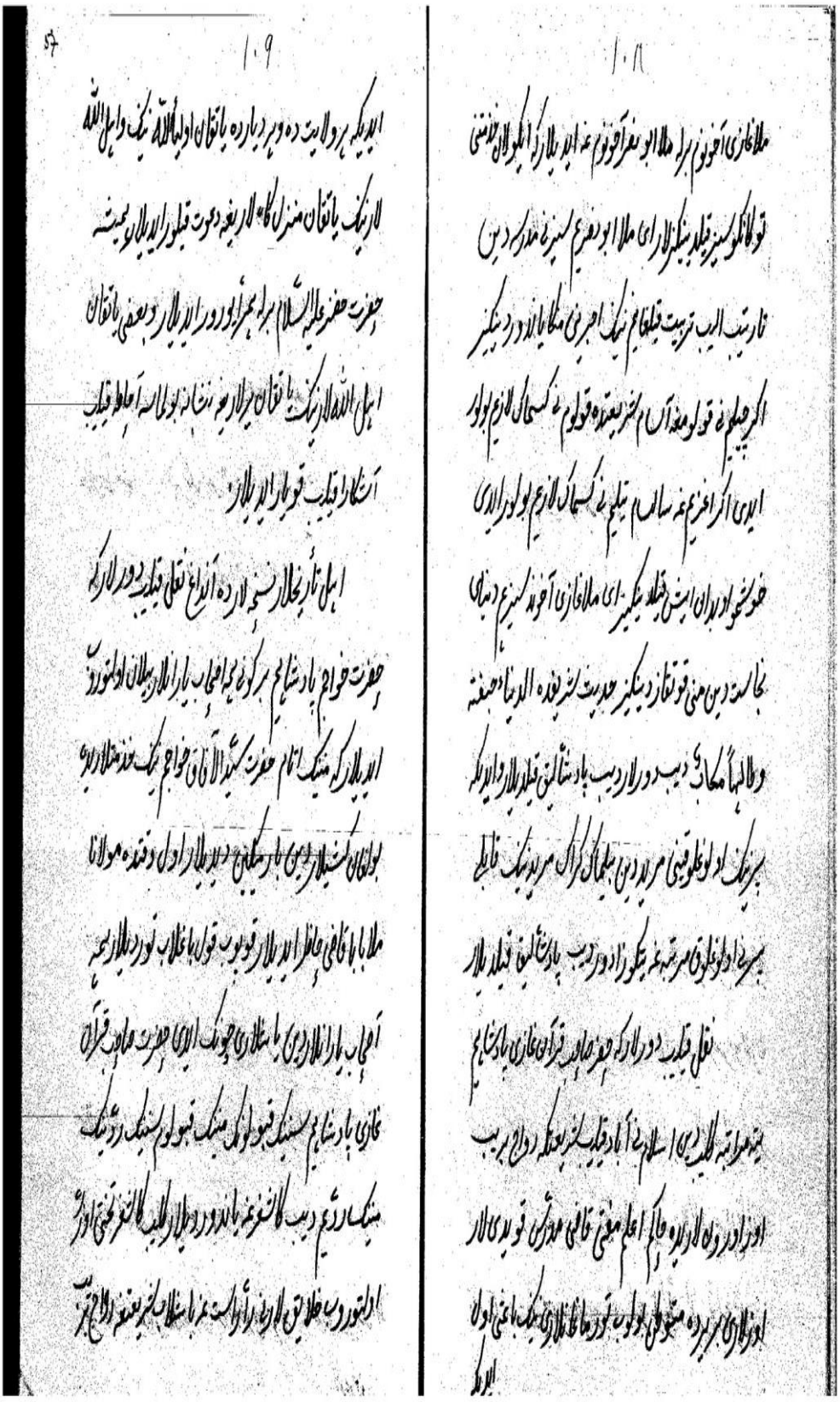
103 [54a]-102 [53b]



105 [55a]-104 [54b]



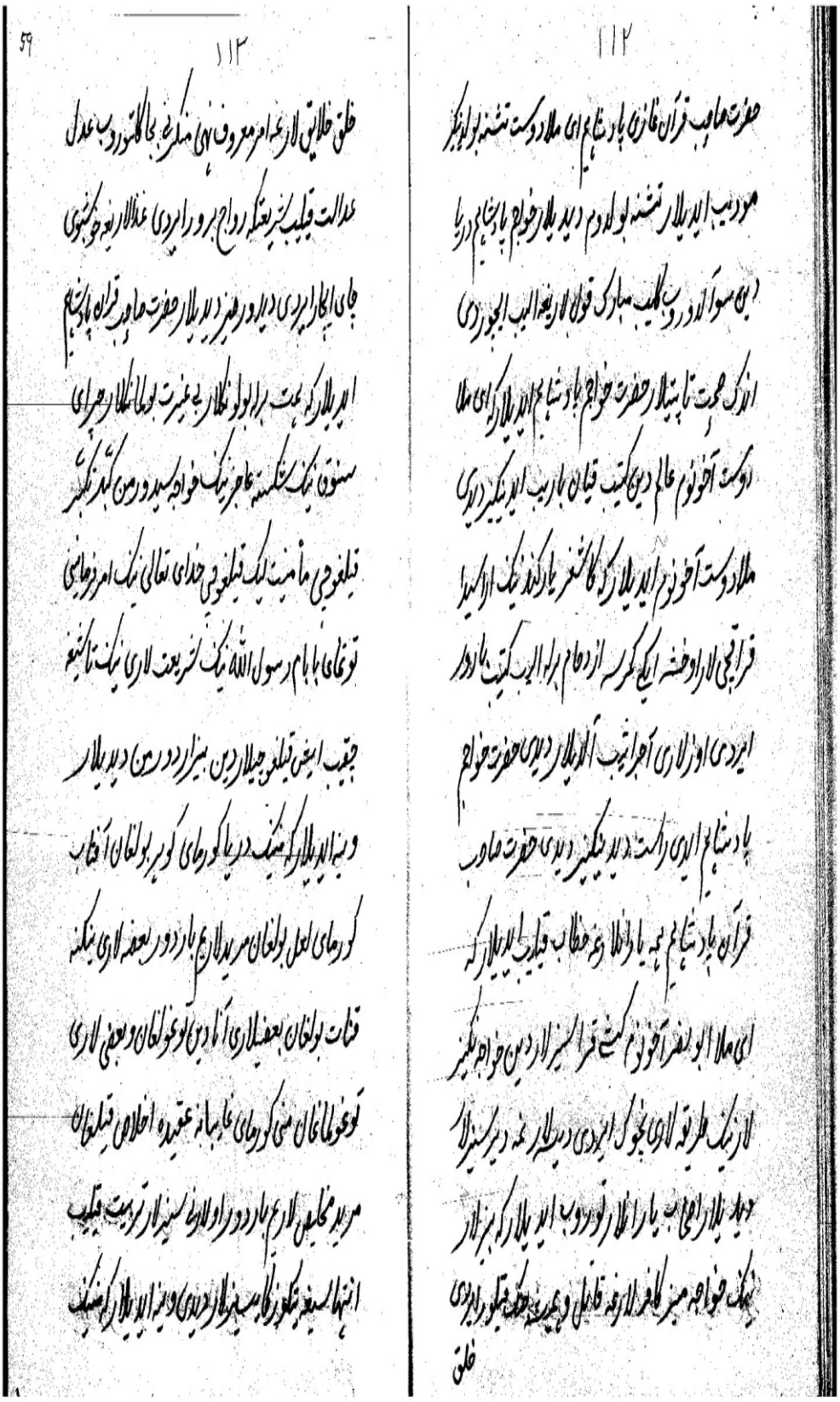
107 [56a]-106 [55b]



109 [57a]-108 [56b]



111 [58a]-110 [57b]



113 [59a]- 112 [58b]



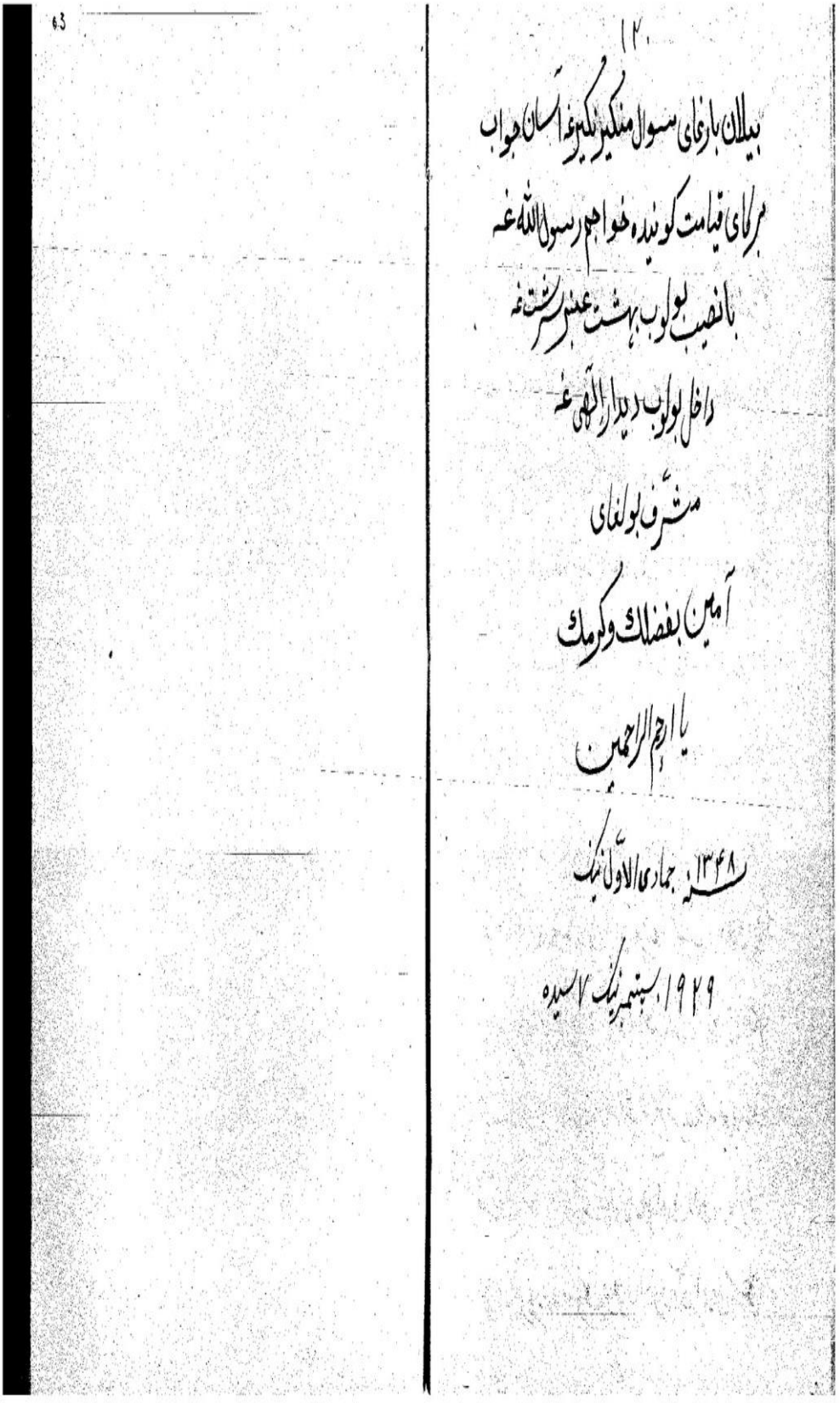
115 [60a]-114 [59b]



117 [61a]-116 [60b]



119 [62a]-118 [61b]



120 [62b]

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Efsun YAVUZ
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	